

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

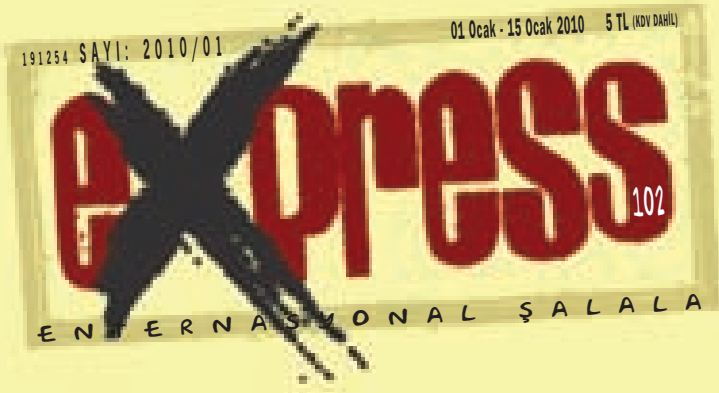
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KORKUT BORATAV'LA 2010 ÜZERİNE
Kriz bitiyor, yeni balon şişiyor

TÜTÜNÜN SON ON YILDAKİ SERÜVENİ
Sigaranın dumanı, kapitalizmin imanı

ÇALIŞMA HAYATININ PSİKODİNAMİKLERİ
Etik acı, ruhsal acı, acıların insanı

"BAŞKA DİLDE AŞK"
Mesele aynı duyguda konuşmak

2009'UN EN İYİLERİ
Vic Chesnutt!

BURASI ORASI

Buluştuğumuz yer

İletişim'den

EDEBİYAT
ELEŞTİRİSİ

Edebiyata yakın bakış...

YAY. HAZ.: HANDAN İNCİ - ELİF TÜRKER

Oğuz Atay İçin Bir Sempozyum

296 sayfa

Oğuz Atay, ölümünün 30. yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde yapılan bir sempozyumla anılmıştı. Bu sempozyumda sunulan metinlerden oluşan derlemeye, Atay'ın, *Korkuyu Beklerken* yayımlandığı yıl verdiği bir radyo röportajının çözümlemesi de ilk kez yer alıyor.

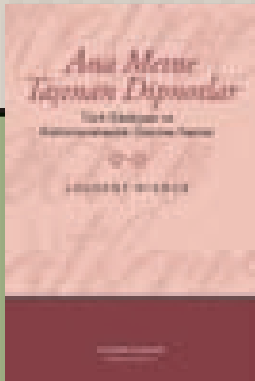

NAZAN AKSOY

Kurgulanmış Benlikler Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet

223 sayfa

Nazan Aksoy yakın tarihimizi, o dönemin tanıdığı kadınların dilinden, onların otobiyografilerinden okuyor. Modernleşme projesi içinde kimliğini kurmuş, bu projenin kadınlara sunduğu imkânlardan yararlanmış, meslek ve kimlik edinmiş kadınların hikâyelerini anlatıyor.

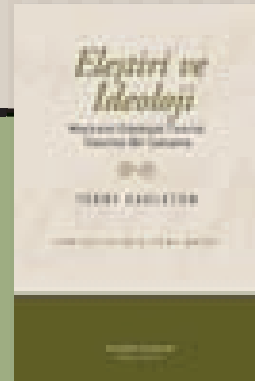
LAURENT MIGNON
**Ana Metne
Taşınan Dipnotlar**
Türk Edebiyatı ve
Kültürlerarasılık
Üzerine Yazılar
276 sayfa

DERLEYEN: NÜKET ESEN
**Kara Kitap
Üzerine Yazılar**
327 sayfa

DERLEYENLER:
SİBEL IRZİK - JALE PARLA
**Kadınlar Dile
Düşünce**
Edebiyat ve
Toplumsal Cinsiyet
309 sayfa

TERRY EAGLETON
**Eleştiri ve
İdeoloji**
Marksist Edebiyat Teorisi
Üzerine Bir Çalışma
Çeviren: Savaş Kılıç
216 sayfa

JALE PARLA
**Don Kişot'tan,
Bugüne Roman**
389 sayfa

Buluştuğumuz yer

kapak: Nalan Yırtmac

• Şehir Hatları	4
• Korkut Boratav	10
• Tütünde son on yılın serüveni ...	14
• Tekel işçilerinin direnişi	16
• BTS üyeleri anlatıyor	20
• Nakliyat-İş'e gözdağı	23
• Tuzla'da son durum	24
• Çalışma hayatının psikodinamiği	26
• Radyo Express	30
• Kıraat & Dumanı Üstünde	34
• Mavi Daktilo	37
• Ağır Çekim	38
• Radyo Brecht	44
• Müzik Dolabı	46
• Meşin Yuvarlak	50

Ahmet Gürata, Alican Tayla, Alpan Birelma, Asena Günel, Arslan Eroğlu, Aykut Kılıç, Aylin Kuryel, Ayşe Cavidar, Batur Gökçeer, Behzat Taş, Beyhan Demir, Bülent Somay, Cemil Cahit, Ceyhan Can Özkan, Çiğdem Öztürk, Didem Danış, Doruk Yurdesin, Emre Kaya, Ender Ergün, Erdir Zat, Ertan Keskinsoy, Ethemcan Turhan, Evrensel Belgin, Fevzican Abacioğlu, Fırat Genç, Foti Benlisoy, Funda Tosun, Gökşun Yazıcı, Hakan Lokanoğlu, Haziran Düzkan, İrfan Aktan, Koray Löker, Merve Erol, Muhsin Akgün, Murat Meric, Nalan Yırtmac, Öncel Seçgin, Ozay Selmo, Pelin Özer, Pınar Uygun, Rafet Özen, Ragıp Duran, Sait Öztürk, Saner Şen, Sarkis Paçacı, Seda Özdek, Senem Doğanoglu, Serkan Köybaşı, Selçuk Oktay, Serdar Ceritli, Serra Torun, Siren Idemen, Sahan Nuhoğlu, Turgut Yüksel, Ulus Atayurt, Yücel Göktürk, **Baskı:** Ezgi Matbaacılık, Sanayi Caddesi Altay Sok. No:10 Yenibosna / İstanbul Tel: 0.212.452 23 02 **basım yeri ve tarihi** İstanbul, Aralık 2009 **dağıtım** Doğan Dağıtım A.Ş. **yönetim yeri:** Süslü Sakı Sok. no: 5/3 Beyoğlu - İstanbul **tel-faks:** 0.212.251 87 67 **e-mail** expressroll@gmail.com **abonelik** expressroll@gmail.com **yıl 6 sayı 102 01 Ocak 2010 imtiyaz hakkı** Bilge Ceren Şekerciler **sorumlu yazışmaları** müdürü Merve Erol **ilan irtibat** Özyay Selmo (0.533.514 90 49) **YEREL SÜRELİ YAYINDIR. 15 GÜNDE BİR YAYINLANIR. ISSN 1307 - 461X**

Geçen sayının Meram'ını "2010'da bunları çok konuşacağız, tartışacağız" diyerek noktalamıştık. "Bunlar", hatırlarsanız, solun ufku, o ufka nasıl yürüneceği meselesi, "adını, şusunu, busunu beğenmediğimiz" Çatı Partisi'ydi.

Daha önce de değinmiştik, Meram, Express'in hem lokomotifini hem son vagonu.

Son vagonu, zira en son yapılan sayfa. Daha doğrusu son anda kâğıda dökülen, dergi baskıya girdikten sonra matbaaya uçurulan yazı. Futbol diliyle "son dakika atağı". Haliyle en aceleye geleni.

Meram, aynı zamanda Express'in lokomotifini, zira hem ortak fikriyatın hem de sayfaları pişirirken oluşan ortak hissiyatın tercümesi. Bir nevi toplu arzuhal. O nedenle –geçen sayıdaki gibi özel durumlar dışında– anonim. İmzası, Mano Solo'nun "Enternasyonal Şalala" albümünün kapağından apattığımız "kelle". (Hazır "kelle" demişken, gönlümüzün sultanı Pişmiş Kelle dergisini yad edelim.)

Geçen sayının Meram'ı özeldi, zira "lost in translation / tercüme zayıflığı" ihtimali her zamankinden fazlaydı. Hem zamanın darlığı hem de konunun hassasiyeti bakımından. Ama sonuç hemen her zamanki gibi oldu. Top direğe çarptı, "çizginin içine mi düştü, üstüne mi" diye tartıştırdı. Genel kanı, içeri düştüğü yolunda.

Yine de bir sağlama yapmak gerekiyor, son dakika karambolündeki ıskarlardan başlayarak. Örneğin Sartre'ın Marx için söylediği, kulağıma küpe olan şu sözü: "Çağımızın aşılamaz ufku". Ufuk üzerine bir arabalaf etmek yerine, "Sartre'ın dediği gibi..." demek yeterdi.

"Bakılacak yer" bahsinde, "Türkiye solunun sevabıyla günahıyla devrimci mirası" dedikten sonra, Mahir'leri, Deniz'leri, Kaypak'ları'yı ve "Fatsa modeli"ni anmıştık.

O miras içinde başka isimler de var elbette. "Buluştuğumuz yer" in kestirmeden bir tarifini vermek adına, en temsili olanlarını zikretmekte fayda var. Bedreddin'e kadar gitmeyelim, 1968'den başlayalım, Prag Baharı'ndan, Dubçek'in "insan yüzü sosyalizm"inden ve Mehmet Ali Aybar'dan. O günlerde Türkiye'deki sosyalistlerin kahır ekseriyeti Çekoslovakya'nın işgalini desteklerken, Aybar, TİP genel başkanı olarak "ama'sız, fakat'sız" karşı çıkmıştı. Çok geçmeden TİP içindeki Stalinist çizgi Aybar'ı alaşağı etti. Prag Baharı'ndan yaklaşık on yıl sonra, Aybar ortodoks sol tarafından aforoz edilmesini pekiştirecek bir şey yaptı, ufuk açıcı bir tez koydu ortaya: "Leninist parti, burjuva modelidir".

ÖDP'nin kuruluş harcı Aybar'ın teziyle akrabaydı. Haftalık Express'te yayınlanan Bülent Forta imzalı "Parti olmayan parti" yazısı bu akrabalığın tescili gibiydi. İlk genel başkan Ufuk Uras da, seçildikten sonra yaptığı ilk açıklamalarda tekrar tekrar "ben partinin santral memuruyum" diyordu. Sonrası malum, tepeden inmeciliğin, kariyerizmin, oportünizmin, otoriter solculuğun partinin hemen her kanadında boy gösteren çeşitli varyasyonlarının nadide örnekleri... Ama bunlar, kişilik özelliklerinden ziyade, yapısal sorunlar.

Derin mevzu, burada girmeyelim. Aybar'ın ismi-

nin yanına İdris Küçükömer'i yazarak devam edelim. AKP'nin çeşitli eğilimlerden yandaşlarının neredeyse düzenli aralıklarla "Düzenin Yabancılaşması" nı tahrif ederek kendilerine dayanak yapmalarına aldırmayalım. Defalarca söyledik, kitap da ortada. Küçükömer, İttihat-Terakki'den CHP'ye (o zamanlar ortanın solu) uzanan "sol" çizginin bürokrasiyi, seçkinleri, üst sınıfları "temsili" ettiğini, Hürriyet ve İtilaf'tan AP'ye uzanan sağcı-muhafazakâr çizginin (halefleri Özal'ın ANAP'ı ve AKP) ise halk kitlelerine "dayandığını" söylüyor, AKP yandaşlarının naklettiği gibi "temsili ediyor" demiyor. Küçükömer'in iki çizgiyi tarif ederken iki ayrı fiil kullanması bir üslup meselesi değil elbette. Zaten, "Düzenin Yabancılaşması" nı AKP'ye dayanak yapanların şu basit soruyu cevaplamaları gerekiyor: 12 Eylül sonrasında Küçükömer niye ANAP'a değil de SHP'ye girdi?

Dağıldık, toplayalım. Konu Türkiye solunun devrimci mirasıysa, 1970'lerin Birikim'ini büyük harflerle yazmamak olmaz. Reel sosyalizmi, Stalinizmi (ve uzak da olsa akrabası Kemalizmi) damardan eleştiren, eleştirmekle kalmayıp ufuk açan bir dergiydi –"okul" demek daha doğru. Ve tabii ki ortodoks solun, yani solun 1970'lerdeki ezici çoğunluğunun hedef tahtasıydı. Ama Jimi Hendrix'in dediği gibi, mühim olan kimin kaç kişi olduğu değil, kimin haklı olduğu. Kimin haklı olduğu duvarın yıkılmasıyla ayan beyan oldu.

Geçen sayıda kısaca "Fatsa modeli" demiştik. O modelin mimarlarından Terzi Fikri'nin adını da büyük harflerle yazmak gerekiyor. Ve tabii Hrant Dink'i. Siyasal mücadeleye TİKKO saflarında başlamasının mührünü ömrü boyunca taşıdı, devrimcilikten hiç vazgeçmedi. Dev-Genç genel başkanı sıfatıyla "biz Kemalist gençlik değiliz" diyen Ertuğrul Kırkçü de öyle. Sık sık sayfamızda konuk edip

hiza aldığımız Korkut Boratav hakeza.

Başkaları da var elbette. Ama "devrimci miras" dendiğinde bir çırpıda aklımıza gelen temsili kişilikler bu isimler.

Geçen sayıdaki "büyük ıskâ"yla bitirelim. Meram'ın daha mürekkebi kurumadan bir sohbette dinlediğimiz anekdot, sosyalistlerle Kürt hareketinin, Kürt hareketiyle sosyalistlerin buluşması gereğini ifade etmek için sarfettiğimiz onca lafı tek bir cümlede özetliyordu. Şöyle diyor genç bir kız: "Biz ÖDP'li olamayacak kadar Kürdü, DTP'li olamayacak kadar sosyalistiz."

Ne yalan söyleyelim, biz de öyleyiz. ÖDP'nin kuruluşunda Express'in de bir tutam tuzu vardı. Gelgelim, 1995 seçimlerinin arefesindeki kapağımız "Oylar HADEP'e"ydi. Yerel seçimlerde ise ÖDP adayı Bülent Uluer için çağrı yapmıştık. 2007 seçimlerinde "Ya Bağımsızlar Ya Beton-Millet-Sakarya" dedik. Başka türlü olamazdı: Sosyalistlerle Kürt hareketi, Kürt hareketiyle sosyalistler –bağımsızlarıyla, ÖDP'lisıyla, EMEP'lisıyla, irili ufaklı örgütlerin üyeleriyle– öyle ya da böyle "Bin Umud" olarak birliktiydi.

Meramımız ve 2010 için dileğimiz bu: Kısa bir dökümünü yaptığımız o cevherden bir "form"un, bir birleşik cephenin oluşması. Ufku devrimci olan bir cephenin.

Geçen sayının kapağının müellifi Turgut Yüksel'di, dalgaya düşüp zikretmeyi atlادık. Bin kunduz...

Yağma, pişpirik, çarmıh

İSTANBUL– “Şu çevrede şöyle bir dolaştığınızda, Ortaköy Camii’ni görürsünüz, kiliseyi görürsünüz, sinagogların nasıl bir ahenk içerisinde burada bulunduğunu ve varlıklarını özgürce nasıl sürdürdüklerini görürsünüz.”

İstanbul’un ağza hayli sakız edilen hoşgörülü çokkültürlülüğünün bir tur rehberi edasıyla cıalanmış bu sözler, Başbakan Tayyip Erdoğan’a ait. Erdoğan, 5 Aralık’ta AB Genel Sekreterliği’nin İstanbul ofisinin açılışını yaparken, hem İstanbul’u bu beylik cümlelerle övdü, hem de İsviçre’nin son minare yasağı kararına giydirmekten geri durmadı. İsviçre’nin AB üyesi olmadığı gerçeğini unutan başbakan, yukarıdaki ahenkli tabloyu betimledikten sonra coştukça coştı: “Bu şehirde minareler gökyüzüne özgürce yükselir. O minareler bizim tarihimizde hiçbir zaman, ne dün ne de bugün kiliselerin, diğer ibadet merkezlerinin hürriyetine asla kast etmemiştir. Bu şehir, birlikte varlığımızı sürdürdüğümüz 81 vilayet, inanç hürriyetini en hassas şekilde muhafaza etmiştir.”

Bu sözlere acı acı tebessüm etmek, zihni Türk-İslâm sentezince bulandırılmamış herkesin verebileceği en makûl tepki olsa gerek. Ancak bu tebessümlerin kahkahaya dönüşmemesi, Agos’ta yayınlanan bir haberi okuduktan sonra mümkün değil: Genel sekreterliğin yerleştiği bina, meğer İstanbul Belediyesi tarafından 1985’te el konulan bir ilkokulmuş. Binanın eski sahibi ise, Ortaköy Ayios Fokas Rum Kilisesi, Aya Yorgi Kilisesi Mezarlığı ve Mektepleri Vakfı!

Kuruçeşme - Ortaköy kıyı hatında park yapılması öngörülen alanda olduğu için el konulan bina, çürümeye terk edildikten 24 yıl sonra kismetini bulmuş. Tabii ortada park falan yok, ancak İstanbul’un hoşgörüsünü minaresavar İsviçrelilere karşı kahramanca ön plana çıkaran bir TC başbakanı var. Azınlıklara ait olup da el konulan bir binanın içinden!

Agos’taki habere göre, vakıf avukatı Ahmet Kemal Şenpolat, Yargıtay’daki iade dosyasından pek umutlu olmadığını, davayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne götürmeye niyetli olduklarını söylüyor. Aslında belediyenin bu el koyması, azınlıkların mallarının başına gelenlere bakınca, hayli masum. Tek yaptıkları, “biz burada park bahçe yapacağız” demek olmuş; Hazine’nin 1974 yılından beri yaptığı gibi, “siz artık burada yoksunuz, o yüzden şu malları bir cukkalayalım bakalım” dememiştir.

Millî davadan intikam davasına

Azınlık Vakıfları için Türkiye Cumhuriyeti’nde kırılma noktası, 1974. Millî davamız Kıbrıs’ın hayli etkilediği Yargıtay, ülkedeki azınlık vakıflarının 1936’da verdikleri gelir beyannamelerinde belirtilenden daha fazla mülk edinmelerinin yasal olmadığı kanaatine varır: O tarihe kadar edinilen mallar sahiplerine, sahipleri ölmüşse Hazine’ye verilecektir. Bu, 2008’de Cumhurbaşkanı Sezer’in kısmî vetosuna rağmen Meclis’ten geçirilen yeni Vakıflar Yasası ile ancak kısmen telafi edilir: Baskın Oran’ın ve TE-

levizyonuna yaptığı “çarmıh” benzetmesi, ne Heybeliada Ruhban Okulu ne de Vakıflar Yasası’nın meşrulaştırdığı yağmacı devlet anlayışıyla açıklanabilir. Bizzat Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Ruhban Okulu’nun açılması konusunda Patrikhane’ye taahhütlerde bulunduğu, bir sır değil. Ne de şimdiki Eğitim Bakanı Nimet Çubukçu’nun aynı irade beyanını yinelediği.

Bir “dışışleri” sorunu

Velhasıl, Bartholomeos’un benzetmesi, Ergenekon ve Kürt açılımı –pardon, o artık “demokratik aç-

SEV yasa izleme grubunun altını çizdiği gibi, yasa, artık bir avuç kalmış olan azınlıkların diğer eşitlik ve hakkaniyet sorunlarını görmezden gelmeye devam eder. Ayhan Aktar, bu kısmî iyileştirmeler ve hükümet tarafından gelen iyi niyet beyanlarının bile bürokrasi içinde büyük bir dirençle karşılaştığını söylüyor.

Yukarıda sözünü ettiğimiz duruma en acı verici örnek, Karagümrük’teki kilisenin bahçesi içindeki okul. Vakfa ait olan bu binaya Hazine tarafından el konmuş, Hazine de kilise alanındaki bu binanın alt katını bir bilardo / oyun salonuna kiralamıştı. Bu terbiyesizliğin yüzlerine her gün tokat gibi çarptığı bir avuç kilise görevlisini düşünün. Her pazar ibadete giden bir avuç Rumun ibadet çıkışında bahçelerinde, binalarının alt katında pişpirik oynayanları görünce ne hissettiğini anlayabilir miyiz?

Tam da bu yüzden, Patrik Bartholomeos’un Amerikan CBS

lım”– yüzünden birbirine girmiş iktidar ile muhalefeti yeniden birbirine yakınlaştırdı. Üç partinin de temsilcileri “talihsiz beyan” klişesine başvururken, iktidar cephesindeki aculluk, kendini Dışışleri bakanının açıklamasıyla belli etti. Davutoğlu, Bartholomeos’un dikkat çekmeye çalıştığı toplumsal ve siyasî baskıları es geçerken, “çarmıh” lafına takmış, “Bizim kültürümüzde çarmıh yoktur” eyliyordu. Hoş, Hürriyet’teki yazısında (22 Aralık) Sedat Ergin güzel yanıt vermişti: Bizim kültürümüzde, çarmıha sıra gelene kadar, Filistin askısı, –ekleyelim– Kürtlere bok yedirme, canlı canlı Alevi yakma, bir de tüm bunları yaptıktan sonra “provokasyon” sözcüğünü ortaya atma gibi güzellikler var. Ancak, Davutoğlu’nun açıklamasının kendini ele veren asıl yanı, açıklamanın kendisiydi: Bir Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan Patrik Bartholomeos, o pek reformist AKP tarafından dahi, bir “dışışleri” sorunu olarak algılanıyordu.

Keza Patrik, Habertürk’te 19 Aralık’ta yayınlanan söyleşisinde, Ruhban Okulu konusunu Başbakan Erdoğan’a açınca, Erdoğan’ın kendisine Atina’da cami yapılması konusunu açtığını belirtiyor, bundan şikâyet ediyordu: “Atina’da bir-iki veya daha fazla caminin olmasını ben de istiyorum, gayet makûl görüyorum. Fakat mesul ben değilim. Oradaki hatalar veya eksikleri niye biz ödeyelim? Zaten Kıbrıs faturasını bizim cemaatimiz ödedi. Cemaatimiz eğer bu kadar az kaldıysa, Türk-Yunan-Kıbrıs ilişkilerindeki hatalarda, faturaların bizim cemaatimize ödettilmesindenir.”

Uzun lafın kısıası, azınlık hakları söz konusu olunca, AKP’nin dinsel hoşgörü söylemleri, çıkış noktasını oluşturan milliyetçi reflekslere takılıyor. Aslında AKP’nin bulunduğu noktanın en iyi örneğini Erdoğan, farkında olmadan vermiş: Bir milliyetçi ucube olan karşılıklılık ilkesini resmî ideoloji gereği evrensel insan hakları ilkelerinin önüne geçiren Erdoğan, bunu da “Atina’ya cami” ile örnekendirerek milliyetçiliğe dinsel hassasiyet rötüsü nasıl yapılır, cümlemize göstermiş.

Patrikhane’nin avukatı Kezban Hatemi, milliyetçi tepkinin yalnızca siyaset kurumu ile değil, medya ile de beslendiğini düşünüyor ve ortaya çıkan toplumsal hal ile ilgili “terörize etmek” fiilini kullanıyor. Siyasî literatürde ağır gelebilir, ama korkutucu da olsa, toplumsal alanda bu eylemin azınlıklara karşı tarihsel bir “mütekabiliyet”i var.

Karşılıklılık ya da hakkaniyet, ne olursa olsun, AKP’nin milliyetçi reflekslerine gem vuramadığı (Davutoğlu’nun açıklaması), vursa bile hayli zorlandığı (yarım yamalak Vakıflar Yasası) ortada. Yıllardır umutsuzca, son birkaç yıldır ise cılız umutlar eşliğinde perişan edilen Türkiye azınlıkları, millî pişpirikten payına düşeni almaya devam ediyor.

(İstanbul’daki Rum azınlığın hal-i pür melâlinin güncel biçimde sunulduğu güzel bir site için: www.istanbulrumazinligi.com)

–Ertan Keskinsoy

Tuvalu gerçeği

KOPENHAG– Danimarka’nın başkentinde düzenlenen BM İklim Değişikliği Konferansı, büyük umutlar bağlanan, ama yine zengin ülkelerin bencilliği nedeniyle hayal kırıklığı yaratan bir toplantı oldu. 2012’de sona erecek Kyoto Protokolü’nün yerine yeni bir anlaşmanın hazırlanması için toplanan konferansa, öngörüldüğü gibi karbon salan zengin devletler değil, küresel ısınma nedeniyle

ölüm-kalım savaşı veren küçük ada ülkeleri damga vurdu. Özellikle Tuvalu, su altında kalmasına az kala, ekoloji mücadelesi yapan herkesin ilham kaynağı oldu.

Konferans sakin başlamıştı. İlk günler, dünyanın dört bir yanından gelen çevreci ve ekolojist örgütlerin birbirini tanınması ve kaynaşmasıyla geçti. Hem resmî delegasyonların, hem de çevreci ve ekolojistlerin ana üssü, Bella Center adındaki büyük kongre binasıydı. Her şey çok temiz ve düzenliydi. İnternet bağlantısında hız rekorları kırılıyordu. Burası, gösteri merkeziydi.

Bella Center'dan görece uzak bir mekândaysa KlimaForum '09 adıyla alternatif bir zirve düzenleniyordu. Söyleyecek sözü olan herkes buradaydı. Konuşmalar daha dolu, ortam daha gergindi.

Bella Center'ın havası da gerilmekte gecikmedi. Daha ilk gün, küçük ada devletleri bloku ortak açıklamayla hukuksal bağlayıcılığı olan güçlü bir metin hazırlanması gerektiğini açıkladı. Bu açıklamanın çok fazla önemsenmediğini gören Afrikalı delegeler, destek amacıyla Bella Center'ın ortasında eylem yaptı. Bu, konferans binasındaki ilk eylemdi. Bir anda ortaklık karıştı ve koşturma başladı. Herkes neler olup bittiğini merak ediyordu. (Merakları uzun sürmedi: Konferans sırasında olan her şey gibi bu eylemin de videosu beş dakika sonra youtube'daydı.) Konferansın beklenenden daha çetin geçeceği belli olmuştu.

Ada ülkelerinin ve Afrikalıların atağına karşı Danimarka, karbon salan zengin ülkelerin fedaisi ve ev sahibi olarak güçlü savunma yapmaya karar verdi ve hemen basına bir taslak metin sızdırdı. Bu öyle bir metindi ki, bir anda taşlar yerine oturdu. İklim değişikliği konusunda BM'yi by-pass eden, Kyoto'yu çöpe atan, karbon salımı azaltım oranlarının muğlak bırakıldığı ve hatta yoksul ülkelere küresel ısınmaya karşı sorumluluk yükleyen bir metindi bu. Tek kelimeyle küstahçaydı.

Bol karbon salan zengin ülkelerin de gizli den gizliye desteklediği bu

küstahlığa gerekli cevabı, beklenmedik şekilde Tuvalu verdi. Yalnızca 26 km² alanı olan, 12 bin nüfuslu bu küçük ada ülkesi, tüm alternatif zirvenin desteğini arkasına alarak bir çılgılık attı: "Sessizce ölmeyeceğiz." Bu slogan, zirvenin üçüncü gününden itibaren herkesin dilindeydi. Tuvalu, küresel ısınmanın sorumlusu zengin ülkelere tepkisini kanaliz edemeyen kitlelerin sembolü olmuştu. O dağınık hareket, bu küçük ada ülkesi sayesinde toparlanmıştı.

Ertesi gün, Kopenhag'ın her yerinde eylemler başladı. Bella Center'da özellikle gençler sürekli eylem halindeydi. "Tuvalu gerçektir" ve "Tuvalu'nun yanında-yız" pankartları her yerdedi. Dışarıdaysa yerli halklar, ABD konsolosluğu önünde eylem yapıyordu. Asıl büyük gösteriyse dünyayla aynı anda, 12 Aralık'ta yapıldı. Parlamento binasından yürümeye başlayan 100 bin kişi, Bella Center'ın önüne kadar geldi. Yürüyüşte, iklim adaleti arzusu ön plana çıktı. Tuvalu'nun avukatlığına soyunan 100 bin kişi! Zengin ülkeler, kendilerini bir anda sanık sandalyesinde buldu. Bu yüzden, yürüyüşün görmezden gelinmesi yoluna başvuruldu hemen. Akşam haber bültenlerinde yalnızca şiddet eylemleri ve tutuklananlar vardı. Üstelik şimdiye kadar yapılan zirvelerdeki en şiddet karşıtı kitleyle karşı karşıya olunmasına rağmen.

Kopenhag'a gelen aktivistlerin neredeyse hepsi pasifistti. Renkli halleri, palyaço kıyafetleri ve yaratıcı eylemleriyle aktivistler, soğuk şehre neşe katan bir panayır havası yaratmıştı. Fransız Yeşillerinin yeni sürükleyicisi Cohn-Bendit'te vücut bulan "Yeşiller, '68'in devamıdır" söylemi, Kopenhag'da kitlesine kavuşmuş oldu. Buna karşın, Danimarka polisi de bir o kadar sertti. İklim Zirvesi öncesinde artırılan yetkilerini cömertçe kullandılar. Barışçıl gösterileri cop ve biber gazıyla dağıtan polise en büyük tepki

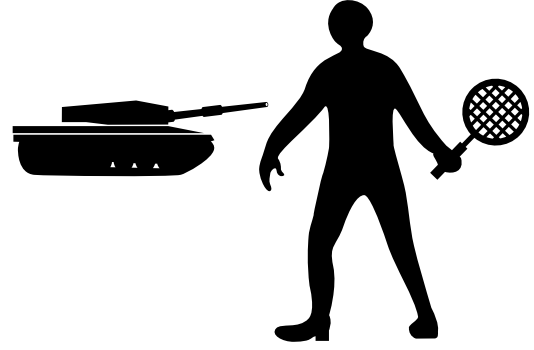
"önleyici gözaltı" konusunda geldi. Buna göre polis, tipinizden şüphelendiğinde "sen kesin

LEKE OYUNLARI

Cemil Cahit

www.lekeoyunlari.com

Karşı koymak

Takiye!

Düşün!

baraj inşaatı.

Bu olağanüstü güzellikte, ancak ulaşım ve geçim imkânları açısından sorunlu doğa Artvin'i niteleyen özelliklerin başında geliyor. Artvinliler bu zor koşullarda geliştirdikleri şoförlükleriyle ve kentte trafik lambası bulunmamasıyla övünüyorlar. Bir başka övünç kaynağı ise, eğitilmiş nüfus oranının diğer illere göre çok yüksek oluşu. Buna karşın Artvin uzun yıllardır başta Bursa olmak üzere pek çok kente göç veriyor. Bunun başlıca nedeni ise, "uzaklığın" getirdiği yoksunluk. Kente en yakın havaalanı komşu Gürcistan'da yer alıyor.

Artvin'in resmi binaları ancak tek şeritten ulaşımına izin veren iki ana cadde üzerinde sıralanmış. Kentte ticarî sinema salonu bulunmuyor. Film gösterimleri, Ahmet Hamdi Tanpınar Kültür Merkezi'nde gerçekleştiriliyor. '70'lerde valilikçe inşa ettirilen ve sinema salonu olarak kullanılan bu bina, 1980'lerde sinemanın içine girdiği krizle atıl duruma düşmüş. Kısa bir süre önce yenilenen salonda, festivalin ardından film gösterimlerinin sürdürülmesi planlanıyor.

Artvinliler çok uzun zamandır sinemadan uzak kalmışlar. Eski dostlarını büyük bir ilgiyle karşıladılar. Açılış gecesi o derece kalabalıktı ki, içeriye giremeyenler için açılış filmi "7 Kocalı Hürmüz" ikinci kez gösterildi. Sinemaya en çok ilgi gösterenler ise, her yerde olduğu gibi çocuklar. Çoğu beyazperdede ilk kez film görüyor. Sinemayı gönüllerince keşfediyorlar. İsrarla protokole ve jüriye ayrılmış olan balkona sızmaya çalışıyorlar. Bazı filmlerin içeriğinin çocuklara uygun olmadığı uyarısı yapılıyor (ne de olsa programda "Burjuvazinin Gizli Çekiciliği", "Sonbaharda Almanya", "Sitcom" gibi "çetin cevizler" var). Çocuklarıyla birlikte gelen aileler üzgün. Sinema kapısında zor anlar yaşanıyor. Sorun karşılıklı anlayışla tatlıya bağlanıyor. Akımlık, izledikleri filmlerin yönetmenlerini tebrik eden, onlara sorular soran, aralarında ise koridorlarda koşutan bu çocuklarda kalıyor.

Gezici Festival'in Ankara ve Artvin'de gördüğü ilgi, uygun ortam ve koşullar sağlandığında sinemanın gerçek izleyicisiyle buluşabildiğini gösteriyor. Mevcut dağıtım ve gösterim sistemi ne yazık ki buna yeterince izin vermiyor. Türkiye'de yılda kişi başına düşen yarım sinema bileti sayısı, Avrupa (2.5 bilet) ve ABD (4 bilet) ortalamasının çok gerisinde. Bu sayının artması, büyük oranda alternatif dağıtım ağı ve gösterim olanaklarına bağlı. Bu-

eylem yapacaksın, en iyisi ben seni gözaltına alayım" deyip plastik kelepçeyi takabiliyordu. 100 bin kişilik gösteriyi gölgede bırakmak için kullanılan sokak ortasına işte böyle oluştu. Avrupa Birliği'nin demokrasi kriterlerine adını veren şehir, yoksulların adalet talebi söz konusu olunca, bir anda nazi yöntemlerine başvurmaktan çekinmedi. Ömer Madra'nın, akreditasyon kartı nedeniyle kendisine Bella Center'a giriş izni vermek zorunda kalan polise "Danke Adolf" diye hitap etmesi boşuna değil.

Zirvenin son günleri, çetin pazarlıklar ve Batılı ülke liderlerinin boş konuşmalarıyla geçti. Tuvalu'nun muhalefeti nedeniyle bütün bir gün toplantı yapılamadı. Öyle ki, boş salonda gençler frizbi bile oynadı (videoları youtube'da var). Aslında, konferans sırasında yaşananların da bir oyundan başka bir şey olmadığını düşünürsek, salon aslına rücu etmiş oldu. Ada devletleri ve Afrikalıların zirveyi terk etme girişimi son anda engellendi. Sürekli yoksul edebiyatı yapıp sosyalist takılan petrolcü Latin Amerika ülkeleri, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan yoksul ülkelere gerekli desteği vermedi. Çin ve Hindistan, gelişmekte olan ülkeler grubunda yer almalarının arkasına sığındı. Zengin ülkeler, pazarlıklar arasında zirveyi kaynattı. Sonuçta ortaya, hiçbir bağlayıcılığı olmayan bir "Kopenhag Mutabakatı" çıktı. Her saniye küresel felâkete giden dünyamızın Meksika'daki konferansa kadar bir sene daha beklemesi gerektiği konusunda anlaşıldı.

Dünyanın daha fazla bekle-

meye tahammülü kalmadığını bilen gençlerse, barışçıl ekolojist hareketlerini küresel şekilde sürdürme kararlılığıyla ayrıldı zirveden. Kopenhag'da yeni bir hareket doğdu. Kopenhag'da liderler değil belki ama, gençler yeni bir tarih yazmaya başladı. Önümüzdeki yıllar, Yeşil hareketin yükseliş yılları olacak gibi duruyor.

Türkiye'den hiç bahsetmedik. Çünkü İklim Zirvesi'nde Türkiye var mıydı, yok muydu, belli değildi. Bu, Ankara'da üretilen bilinçli bir politikanın sonucuydu. Başmüzakereci Mithat Rende, Türkiye Yeşiller Partisi delegasyonuna, laf arasında "hiçbir hedef açıklamama" konusunda karar aldıklarını ifade etti. TÜSİAD ve otomotiv sektörü temsilcileriyle yapılan basın toplantısıyla, küresel iklim değişikliğinin ne kadar ciddiyetsiz şekilde ele alındığı itiraf edilmiş oldu. Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele eylem planındaysa, ciddiyetsizliğin de ötesinde, sorumsuzluk hâkimdi: "Kömürü sonuna kadar kullanacağız; karbon salımında bir indirim öngörmüyoruz." İnsanın, ölecek de olsa, gidip Tuvalu'ya yerleşesi geliyor.

- Serkan Köybaşı

Gezici ile yollarda

ARTVİN- Hiçbir şeyin kurumsallaşamadığı, partilerin, şirketlerin, derneklerin ve köşebaşındaki dükkânların bile sürekli açılıp kapandığı bir ülkede, bir etkinliği 15 yıl boyunca sürdürebilmek özel bir beceri gerektiriyor. Hele de ekonomik kriz bahane edilerek bütün destek kapılarının kapandığı bir dönemde.

Ankara Sinema Derneği'nin düzenlediği Gezici Festival, ticarî

kuruluşların ardından, geçen yıl (yeni göreve gelen) Kars Belediyesi'nin desteğini de yitirmişti. Ancak, ısrarlı çabalar sonuç verdi, yeni yol arkadaşları bulundu ve festival bir kez daha yollara koyuldu. Biz de Artvin'e doğru peşlerine takıldık. Yedip içtiklerimiz bizim olsun deyip, neler gördük, anlatalım.

11 Aralık'ta festivale katılacak konuklar ve gönüllülerle Ankara Esenboğa Havaalanı'nda buluşuyoruz. Gezici Festival havasına uygun olarak, yanımızda önceki gün Ankara'da gösterilen dokuz makara film de var (gösterimi sona eren filmlerin bir bölümü daha önce karayoluyla Artvin'e ulaştırılmıştı). Filmlerden dolayı yüklü bir bagaj parası ödeyerek (neredesin sponsorlar?) uçaktaki yerlerimizi alıyoruz. İnsani koşullara göre düzenlenmeyen Anadolu Jet uçağındaki keyifsiz yolculuğumuz neyse ki kısa sürüyor.

Trabzon Havaalanı'ndan bizleri Artvin Belediyesi'nin dost çalışanları karşılıyor. Araca biner binmez sohbet başlıyor: Karadeniz sahil yolundan Trabzon-Artvin gerilimine, hükümetin bölgeye yönelik politikalarından memleketin haline, her konuyu konuşuyoruz ve üç buçuk saatlik yolun nasıl geçtiğini anlamıyoruz. Arhavi ve sel mağduru Borçka'nın ardından, bir dağın yamacına kurulmuş Artvin'e ulaşıyoruz. Araçtaki rakım göstergesi 500 metrede. Merkezdeki Karahan Otel'e ulaştığımızda gösterge 1000 metreye yaklaşıyor. Yol zikzaklar çizerek zirveye doğru uzanıyor. Bu yükseklikten görünen manzara ise, yine bir sıradağ, Artvin Kalesi ve devasa boyutlardaki

Gezici Festival’de En İyi Film ödülünü kazanan 2009 Romanya yapımı “Polis, (s.)”nin yönetmeni Corneliu Porumboiu

nu bir örnekle açıklayalım: Yoğun ilgiyle karşılaştığımız “Bornova Bornova”, festivalde üç gösterimde 1000’in üzerinde izleyici tarafından seyredildi. Bu sayı, filmin dağıtımcların insafına kalmış-ticarî gösteriminde ulaştığı toplam izleyicinin yaklaşık onda birine denk düşüyor. Demek ki piyasasının işleyişinde aksayan bir şeyler var. Güç ilişkilerine dayalı ve uzun vadeli perspektifi bulunmayan sinema piyasası karşısında, izleyicilerin beklentilerine cevap veren alternatif bir mekanizma belki de uzak bir ihtimal değil. Solanos ve Gettinio’nun ünlü üçüncü sinema manifestolarında belirttikleri gibi, yeni dağıtım yollarının kapısını aralayacak filmler ve izleyici mevcut görünüyor. Sıra, Gezici Festival gibi bunu zorlayacak girişimlerde.

Festivalin bu yılki teması olan “Karşı”yı yalnızca gösterilen eleştirel filmlerle sınırlı görmeyip bu açıdan da okumak mümkün. Farklı atölye çalışmalarını da, sinemada özlemini çektiğimiz karşı duruşun zeminini hazırlayacak girişimler olarak nitelendirebiliriz herhalde. Bu girişimlerden Belge-seyir, bu yıl üçüncü kez gerçekleştirilen bir belgesel film atölyesi. Bilkent ve Shota Rustaveli Gürcistan Devlet Tiyatro ve Sinema Üniversitesi’nin katıldığı atölye, kısıtlı bir zaman diliminde, fikrî hazırlığından kurgusuna, bir belgesel yapımına dayanıyor. Kurumsallaşma yolundaki sinema eleştirisiyle ilgili atölyenin ürünü ise festival dergisi “Nisi-mazine”. Genç sinema eleştirmenlerinin hazırladığı dergide, ilgi çekici söyleşiler ve film eleştirileri yer alıyor. Bu yıl Derviş Zaim ve Yeşim Ustaoglu’nun katıldığı sinema üzerine düşünme ve tartışma platformlarını da unutmamak gerek.

Bu yoğun izleme ve çalışma faaliyetinin ödülü ise eğlenceli festival geceleri... Artvin’deki mekâna uygun olarak daha dar bir kadroyla sahne alan Luxus, canlı performansıyla öylesine güçlü bir enerji yaydı ki, etkisi tüm festival

boyunca hissedildi. Naim Dilmenner’in çaldığı parçalar, yerel halk oyunları ekibi ve “geniş katılımlı” Artvin horonu ise, soğuk ve karlı gecelere renk getirdi.

Sözü, festivalde En İyi Film ve SİYAD ödülleri kazanan “Polis, (s.)” (2009), filmiyle bitirelim. Dil ve iktidar ilişkisini sorgulayan filmin kahramanı genç polis memuru, amirlerinin esrar içen bir gencin tutuklanması yönündeki talebini vicdanı el vermediği gerekçesiyle reddeder. Kendisini sıkıştırmaya çalışan savcı, polisten vicdanı tanımlamasını ister. Yanıt, “beni sonradan pişman olacağım kötü bir şeyi yapmaktan alıkoyan şey”dir. Savcı itiraz eder ve kendi düşüncesine örnek olarak, sözlükteki “vicdanen rahat olmak” maddesinin karşılığını gösterir: “Ahlâk kurallarını ya da devletin yasalarını çiğnemediğinden emin olmak”...

Gezici Festival’in “karşı” duruşuyla bir ölçüde yapmaya çalıştığı da bu olsa gerek: “Vicdan” sözcüğünden başlayarak, iktidarın sözlüğüne karşılık –sinema dahil her yolla– yeni bir dil kurmak.

– Ahmet Gürata

İşgal evleri

AMSTERDAM– Bu yazı yazılırken, kullanılmayan mekânları işgal etmenin yasal olduğu çok az sayıda ülkeden biri olan Hollanda’da işgali illegalleştirmek üzere bir yasa senatodan geçmeyi bekliyor. Gececeğine neredeyse kesin gözüyle bakılıyor. Kesin olduğu söylenebilecek bir başka şey ise, bu yasanın geçmesinin, hem barınma hakkına hem de işgal evlerinin çevresinde varolan politik kültüre yönelik ciddi bir tehdit oluşturacağı. Hollanda’da ‘70’lerde legalize edilmiş ve hız kazanmış, ‘80’lerde altın çağını yaşamış ve bugüne kadar küçülerek de olsa devam etmiş, azımsanamayacak etkinlikteki işgal hareketini zor günler bekliyor...

Hollandacada “kraak” işgal, “kraaker” ise işgalci demek. Kelime, kapının kırılma ânında çıkar-

Svetlana Boym Nostaljinin Geleceği

Ferit Burak Aydar’ın çevirisiyle

Özlem, hüznün, hatırlamak ve yerlere ve eşyalara bağlanmak gibi duyguların kapsanmış, alımlı ve hiç de duygusal olmayan bir dökümü ve eleştirisi...
bu harika kitap tam benim zevkime göre...
— Orhan Pamuk

Yurtdışında savaşan İsviçreli askerlerde teşhis edilen “yurt özlemi hastalığı” için kullanılan nostalji kelimesi, zamanla “geçmişe duyulan özlem” hastalığının adı haline geldi. Modernlik bir yandan ilerlemenin nostaljiyi yeryüzünden sileceğine inandı, bir yandan da bu şifası olmayan hastalığını öleştire sevd.

Svetlana Boym, nostaljiyi, son yüzyılda çeşitli badireler atlama St. Petersburg, Moskova ve Berlin kentlerinin tarihsel coğrafyasında ve Nabokov, Brodski ve Kabakov gibi modern sanatçıların eserlerinde gezinerek keşfe çıkıyor; sıradan göçmenlerin hatıra-eyya koleksiyonlarını inceleyerek, onulmaz nostaljiliğimizin köklerine inmeye çalışıyor.

Hatırat, felsefi deneme, tarihsel analiz ve edebiyat eleştirisi gibi yazı türlerini özgün bir biçimde harmanlayan kitap, “nostalji incelemeleri” diyebileceğimiz yepyeni bir araştırma alanı, yeni bir sınıflandırma ve yeni bir estetik ortaya çıkarmayı başarıyor.

YENİ KİTAPLAR + KİŞİ '09

Murathan Mungan: İkinci Hayvan

Flannery O'Connor: İyi İnsan Bulmak Zor

Susan Buck-Morss: Göçmenin Diyalektigi

Jacqueline Rose: Göçme ve Cinsellik

metis

Genel Dağıtım

diği sesten geliyor. İlginçtir ki, şu anda yasak olan tek şey "kraak", yani kapının kırılma âni. İşgalciler kapıyı tam kırarken yakalanmadıkları sürece, bir seneden fazla süredir boş duran bir mekâna girip orayı kullanma hakkına sahip. İşgal genelde şöyle gerçekleşiyor: Kalabalık bir grup kapıyı açan kişileri korumak için çevreliyor, kapı kırıldıktan ve içeriye bir yatak, bir masa ve bir sandalye konulduktan sonra polis çağrılıyor ve mekânın bir seneden fazla süredir boş durup durmadığını ve yasaya uygun bir şekilde işgal edilip edilmediğini kontrol eden polis çok büyük çoğunlukla sorun çıkarmadan ortamdan ayrılıyor. İşgali yasaklayan yasanın geçeceği ocak ayından itibaren ise olayların nasıl gelişeceğini tam olarak tahmin etmek güç.

2009'un ekim ayında, işgal evlerinin yasaklanması için hazırlanan yasa tasarısı, merkez sağ partilerden oluşan bir parlamentere çoğunluk tarafından onaylandı. Hatta iskândan sorumlu bakan (Türkiye'de yaşayanlara oldukça tanıdık gelebilecek bir tavırla) "işgal meselesinin işgalcilere bırakamayacak kadar önemli" olduğunu söyledi. Öncelikle Hristiyan Demokrat ve Hristiyan Birliği milletvekilleri tarafından sunulan yasa tasarısı, muhafazakâr muhalefet partisi VVD ve aşırı sağ Özgürlük Partisi (geçtiğimiz aylarda çevre kirliliğine yol açtıkları için başörtülülerin senede 1000 euro vergi vermeleri gerekti-

ğini savunmuş olan Geert Wilders'ın partisi) tarafından da desteklenerek bugünkü noktaya geldi. Hatta, Özgürlük Partisi'nin işgalcilere daha ağır yaptırımlar getirilmediği sürece yasayı desteklemeyeceğini açıklamasından sonra işgalcilere bir veya iki yıl hapis cezası da programa eklendi.

İşgal evleri, Hollanda'nın özellikle de büyük şehirleri için gerçekten de önemli bir sosyal-politik dinamik. Evin kendisinden evin kullanılıp kullanılmadığını gözetin, sosyal ev sisteminin korunmasına yardımcı olan, spekülasyonu engelleyen ve barınma hakkını gözetin bir sistem olduğunu söylemek mümkün. Bir yandan da birçok işgal evinde canlı bir kültürel-politik ortam var. Bilgi merkezleri, bisiklet atölyeleri veya korsan radyolardan film gösterimlerine, herkese açık

akşam yemeklerinden partilere ve politik toplantılara kadar şehrin kültürel ve politik çehresini değiştiren birçok aktivite işgal evlerinde yapılıyor.

Şu ana kadar işgalin yasal olması, işgal hareketinin şimdiye dek zorluklarla karşılaşmadığı anlamına gelmiyor tabii. '70'lerde yaşanan ev yetersizliği ve boş duran çok fazla evin olması, mülk sahiplerinin spekülasyon yapmasının engellenmek istenmesi, yükselen nüfusun genç üyelerinin varolan düzeni her yönüyle sorgulamaya ve değiştirmeye yönelmesi, dünyada ve Hollanda'da güçlenen öğrenci hareketi sonucunda işgal hareketi kendine güçlü bir yer edindi. Fakat, '80'lerde sadece Amsterdam'da 20 bin işgalci varken şu andaki sayının bine yakın olması, hareketin oldukça küçül(tül)müş ol-

duğunu gösteriyor. Bazı işgal evlerinin devlet tarafından alınarak legalize edilmesi, mülk sahiplerinin işgalcilere anonim bir şekilde dava açmasının yolunun açılması, böylelikle işgalcilerin kriminalize edilmesi ve işgalcilerin imajının kamu nezdinde değiştirilmesi için gösterilen çeşitli çabalar bu küçülmenin bazı sebepleri.

Harekete en çok zarar veren stratejilerden biri de, '80'lerin sonunda başlayan, anti-ışgal (antik-raak) olarak adlandırılan sistem. Evler veya binalar bir seneden fazla boş durmasın ve böylelikle işgale açık hale gelmesin diye, özellikle öğrencilere, her an çıkarılmaya hazır olmaları şartıyla ve cüzi miktarlara kiralanıyor. Fakat anti-ışgal şirketleri ve yatırımcılar iyi bir anlaşmaya vardıkları anda kiracılar bir hafta içinde yerlerinden ediliyorlar. Aslında bu da, neoliberal düzende güvencesizliğin sadece iş alanında değil, hayatın her alanında tezahür ettiğinin çok iyi bir örneği.

Yasa tasarısını ortaya atan ve destekleyen insanlar, '70'lerde işgal evlerinin legal statü kazanmasını gerektiren koşulların artık ortadan kalktığını, işgalcilerin evlere zarar verdiklerini, zaten genelde yabancı, şiddete ve suça eğilimli radikaller olduklarını söylüyorlar. Bu gelişmeyi Avrupa'nın genelinde sağın yükselmesinden, Hollanda'da muhafazakâr Hristiyan Demokratların artan gücü ve yabancı düşmanlığından, şehrin her metrekaresini alınıp satıla-

Bıçak kemiğe dayanınca

Nasıl bir yılı geride bıraktık, yeni yıl nelere gebe? 2009 sonunda kriz hangi noktada, 2010'da Türkiye ve dünya ekonomisi nasıl bir seyir izleyecek? Yılın son aylarında tırmanışa geçen işçi eylemleri neye delâlet ediyor? Korkut Boratav'a kulak kesiliyoruz.

Fotoğraflar: Batur Gökçe

“Yeni yıl”ın ekonomik gidişatta bir eşik olarak değerlendirilmesi doğru mu? Ekonomi için yeni yıl bir anlam ifade ediyor mu?

Korkut Boratav: Yeni yılın fazla bir kıymeti yok. Ama istatistikî analizlerin yoğun olarak kullanıldığı bir dönemdir. Yılı dört çeyreğe ayırarak ekonomik gidişatı değerlendiriyoruz. Dolayısıyla, şu anda son çeyrekteyiz. Tabii yıl değerlendirmesi yapmanın bir yığın problemi olabiliyor. Bunun en önemli örneği, içinde bulunduğumuz ekonomik krizin değerlendirilmesinde göze çarpmıyor: Ne 2009 ne de 2008 uygun bir ölçü birimi oluşturuyor. Kriz 2008'in ekiminde başladı ve büyük ihtimalle 13 ay sürerek iki yılı kapsayacak. Benim değerlendirmelerime göre, krizin Türkiye ekonomisinin anlamlı değişkenleri bakımından en anlamlı ölçü birimini Ekim 2008 - Eylül 2009 aralığı oluşturuyor. Nitekim, bu 12 aylık dönemde millî gelirin yüzde 8.2 gerilediği belli oldu.

Bu vahim bir krize mi işaret ediyor?

Evet, içinden geçtiğimiz krizin önceki iki krizden -1994 ve 2001- daha ağır olduğunu gösteriyor. 1994'teki küçülme yüzde 6.1, 2001'de ise yüzde 5.7'ydi. Rakamlar şu an içinde bulunduğumuz krizin millî gelire yansıması bakımından öncekilerden daha ağır olduğunu gösteriyor. **Önceki söyleşilerimizde değindiğiniz, Türkiye'ye giren kayıt dışı sıcak para, millî gelirdeki düşüşü azaltmadı mı?** Kayıt dışı para girişi, krizin finansal boyutunun hafif atlatılmasını sağladı. Krizin ilk aylarında kayıt dışı para akışı yoğunlaştı. İlk hesaplara göre, 19 küsur milyarlık bir öğeydi bu. Krizin en şid-

detli beklendiği Ekim 2008'den Mart 2009'a kadarki dönemde bu akış yoğunlaştığı için finans sisteminin çöküşü önlenildi. Bu giriş olmasaydı, 19 milyar dolarlık ek döviz talebi olacaktı. Dolayısıyla, döviz arzı 19 milyar dolar aşağıya çekilecekti. Bu da döviz fiyatlarını hızla yukarıya tırmandıracak, döviz borçlarının yükü altında ezilen şirketleri ve onların borçlu olduğu bankaları ağır bir baskı altına sürükleyecekti. Ama bu kayıt dışı giriş, anahatları itibarıyla, krizin reel ekonomiyi yansımalarını önlemedi. **Neden?**

Bu kayıt dışı para girişine rağmen, önceki yılın çok yüksek miktardaki net sermaye girişi aşağıya çekildi. Dolayısıyla,

Millî gelire baktığınızda bu krizin derinliği 1994 ve 2001 krizlerinden daha fazla. Ekim 2008 - Eylül 2009 döneminde millî gelirin yüzde 8.2 gerilediği belli oldu. 1994'teki küçülme yüzde 6.1, 2001'de ise yüzde 5.7'ydi.

dışarıdan gelen pozitif akım devam etse bile, azalmış olması ekonomiyi hızla aşağı çekti. Akımın pozitif olmaya devam etmesi şoku ortadan kaldırmıyor. İki vaka söz konusu: Bir, yabancı kökenli sermaye girişlerinin şok etkisi. Bunu 2008'in ekimiyle 2009'un ekimi arasında ölçüyorum. Yabancı sermaye girişlerindeki tersine dönüşün miktarı 86.5 milyar dolar. Yani 10.8 milyar dolarlık net yabancı sermaye çıkışı yaşandı 13 ay boyunca. Bu aşağı çekilme devam ediyor. Geçen yıl aynı dönemde 75.7 milyar dolar pozitif giriş vardı. Dolayısıyla, pozitif giriş eksiye dönmüş, şokun büyüklüğü 86.5 milyar dolar olmuş. Bu, krizin baş-

ladığı 2008'deki millî gelirin yüzde 11.7'sine eşit. İkinci vaka ise yerli sermayedarların içerideki şoku hafifletmek için dışarıdaki paralarını Türkiye'ye getirmeleridir. Önceki 13 ayda dışarıya para çıkaran yerli burjuvazi ve şirketler, şimdi dışarıdan para getiriyor. Kriz öncesi 13 ayda, yabancı, yerli ve kayıt dışı sermaye kaleminin toplam bilançosu 52.6 milyar dolardı. Bugün, yerlilerin para getirmesi nedeniyle kayıt dışı giriş devam ediyor, ama sadece 7.2 milyar dolar düzeyinde. 52.6 milyardan 7.2'yi çıkardığında, şokun büyüklüğünün 45.4 milyar dolar olduğunu görüyorsunuz.

Yerli burjuvazinin dışarıdaki parasını Türkiye'ye çekmesinin sebebi ne?

Kendisine bir kurtuluş yolu arıyor. Girişlerin çoğu, şirket sermayesidir. 2001 krizinde, döviz bulamama korkusuyla rantîye sermayesi kaçırıyordu. Bugün ise şirketler kendilerini kurtarmak için dışarıdaki paralarını içeri çekiyor. Bunun nedeni, vatanperverlikten ziyade, içerideki varlığını kurtarma meselesidir. Kendini güvenceye alıyor, ücret ödeyecek, iş borçlarını ödeyecek. Kayıt dışı paranın yaptığı katkıyı yerli sermaye de yapmış oluyor. Bu da döviz piyasası üzerindeki tazyiki hafifletiyor. Kayıt dışı giriş sıfır olsaydı, yerli burjuvazi de ne para çıkarıyor ne de getiriyor olsaydı, sadece yabancı sermayenin Türkiye'den kaçmasından kaynaklanan şok, millî gelirin 11.7'si oranında olacaktı. Bu, döviz piyasalarını halletme pamuğu gibi atacak, şirketleri ve bankaları çöküş eşiğine getirecekti.

Tayyip Erdoğan “kriz teğet geçecek” sözüyle haklı mı çıktı?

Bu terminolojiye çok dikkat etmemiz lâzım. Bunu kabul ettiğimiz andan itibaren, Erdoğan'ın kriz argümanını, terminolojisini, kavramlarını kabul etmiş olacağız. Kriz bizim açımızdan istihdamın, üretimin alt biriminin, tüketimin ve gelirlerin düşmesidir. Nitekim, bütün bu öğeler aşağıya çekildi. Krizin, esas olarak, millî gelire yansımaları boyutuyla algılanması gerekiyor. Kriz bankaların batması değildir; bankalar ayakta kaldığı halde kriz devam edebilir. Nitekim, bankalar ayakta ama, Denizli'de tekstilciler batıyor ve intihar ediyor. İstihdam ve işsizlikteki durumu da biliyoruz. Dolayısıyla, reel ekonomi krizde. Erdoğan, yakın çevresindeki akıl hocalarının usta söylemiyle, tartışmanın bu yönünün gözardı ettirdi. Kriz algılamasında kavram kaydırması yaptı. Parlamenter muhalefet bunun üzerine gitmedi. Ne yazık ki, anamuhalefet işsiz kalan insanlar, sokaktaki sefalet manzaraları, gelirlerdeki düşme, kapanan fabrikalar, iflas eden esnaf, intihar eden işadamları gibi olguları gündeme getirmek yerine, Erdoğan'ın “kriz bizi teğet geçiyor” söylemini adeta kabul ederek ezoterik, hatta nâmevcut bir kriz tartışmasına getirdi bizi. Erdoğan “bakın, hiçbir bankamız batmadı, döviz fiyatları da belli bir eşiği çıktıktan sonra düşmeye başladı” dediği andan itibaren, kriz algılaması, ekonomiyi döviz-faiz-borsa üçgeni etrafında inceleyen finans çevrelerinin kavramsal sunumları

içinde kalır ve anlamını yitirir. İkincisi ve belki daha da önemlisi, kriz tartışmasını devre dışı bırakmayı da hedefleyerek daima gündemde başka konular ön plana çıkarıldı. Islak imzalar, Ergenekon, açılım... İçeriği olmayan bir açılım söylemi, bir yıldır kamuoyu gündemini meşgul ediyor. Elbette burada mesele, gündem saptırmaya yarayan olgu ve olayların önemi veya önemsizliği değil. Fakat tartışma gündemine dikkat ederseniz, manşetler ve TV kanallarının haber programları listesinde bunların ön plana çıktığını görürsünüz. Dolayısıyla, hükümet Türkiye'de kriz tartışmasını ve algılamasını yok etti. Tekel işçilerinin tepkileri gibi bir yansıma olmazsa –onu da krizle doğrudan bağlantılandırma-dan algılama eğilimi var–, Türkiye'de kriz yoktur! Türkiye medyasına bakılacak olursa, kriz diye bir olgu yok zaten. Fakat istihdam, millî gelir ve millî gelirin alt kalemlerine baktığımızda, bu krizin derinliği önceki iki krizden daha fazla. Özetle, 2008'in ekiminden başlayarak 13 aylık dönem önceki yıllara mukayese edilirse, bir daralma patikası içinde olduğu görülür. Yeni bir dalga gelmezse, krizin bu noktadan itibaren son bulacağını söylemek mümkün. Yani 2009'un son çeyreğinde, önceki yılın nicel üretim ve millî gelirle ilgili göstergeleriyle mukayese yapılırsa, farkın kapanacağı görülecek. **2010'da ne olacak?**

Yeni bir dalga gelmezse, içinde bulunduğumuz kriz artık bitecek. Burada şu-nu söyleyeyim: 12 ayda ekonomi yüzde 8.2 küçüldü. 2009'da, sonuncu çeyrekte sıfır büyüme olursa –ki bana pek muhtemel görünmüyor– yüzde 6-6.5 arasında küçülme yaşanacak. Pozitif büyüme olursa, bu yüzde 6'nın altına düşer. Fakat bu durumda dahi 2008 ve 2009'u birlikte ele alıp iki yılın ortalama büyüme hızını diğer ülkelerin büyüme oranıyla mukayese ederseniz, Türkiye'nin krizden en ağır darbe yiyen çevre ekonomilerinden biri olduğunu görürsünüz. Büyük çevre ekonomileriyle kıyaslarsanız, Türkiye'yi liste başına bile alabilirsiniz.

Krizden en ağır etkilenen diğer ülkeler hangileri?

Baltık ekonomileri ve Ukrayna çok kötü etkilendi. Macaristan, Romanya, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan da kötü etkileniyor, ama iki yıllık değerlendirmede, onların durumu Türkiye'ninki kadar kötü görünmüyor. Öte yandan, çevre ekonomileri içinde küçülmeyen çok sayıda ekonomi de var: Çin, Hindistan, birçok Latin Amerika ülkesi... 2008'e çok yüksek dış açık ve çok yüksek borçlanmayla giren çevre ekonomileri hem düzey hem oran olarak krizden en ağır etkilenen ekonomiler, çünkü onlar iç piyasaya dönük büyümeci reçeteleri uygulama seçeneğine sahip değillerdi.

Yeni bir dalga gelmezse, 2009 itibarıyla krizin sonlanacağını söylüyorsunuz. Başka bir kriz ihtimali var mı?

Bu ihtimalin üzerinde öngörde bulunmanın sağlıklı olmadığını düşünüyorum. Önemli olan şu: Hem uluslararası finans çevreleri hem de esas itibarıyla

Batı devletleri yönetimleri, özünde hiçbir değişiklik yapmadan eskiye dönüşü yaşıyorlar. 2007'de ABD'de patlak veren kriz ortamının öncüllerine, finansal sistemde abartılı şişen balon ortamına yeniden dönülüyor. Bu dönüş, yeni bir balonun oluşmasına ve ileride patlamasına yol açacaktır. Ama ne zaman? Bunun açık bir göstergesi şu: Dolar değer yitirdiği ve doların faiz oranı da çok düştüğü için (Amerikan Merkez Bankası'nın faizi yüzde 0 ile 0.5 arasında) "taşıma suyla spekülasyon" diye adlandırdığım süreç yeniden canlandı. Daha önce bu, Japon Yen'iyle uygulanan bir süreçti. Yen'in faizleri düşük, değeri de dolara karşı düştü. Dolayısıyla, Japonya ve başka çevreler Japon Yen'iyle borçlanıp Türkiye'de, Brezilya'da, Rusya'da hazine bo-

2008 ve 2009'u birlikte ele alıp iki yılın ortalama büyüme hızını diğer ülkelerin büyüme oranıyla mukayese ederseniz, Türkiye'nin krizden en ağır darbe yiyen çevre ekonomilerinden biri olduğunu görürsünüz.

nolarına, borsalara yatırım yapıyorlardı. Şimdi bu, dolar üzerinden yeniden canlandı. Doların düşük kalması ve daha da ucuzlaması eğilimi nedeniyle, dolarla borçlananlar, Türkiye gibi yerli piyasalarda yerli paralı finansal araçlara yatırırlar. Mevduattan aldıkları yüzde 8-9'luk faizi umumiyetle orta vadeli bir dönemde, nihayet bir yıl geçmeden, anavatanlarına dönüyorlar. Bu yeni bir

Korkut Boratav

spekülatif balonun oluşmasının ortamını yaratıyor. Finansal piyasalar canlanıyor, reel piyasalar canlanmıyor. Bankalar, kendilerine sağlanan imkânlarla, özellikle ABD'de, kendilerine sıfır maliyetli kaynak buldular. Devlet hazinesinden bunlara kaynak pompalandı. Elleri-ne geçen kaynağı krediye dönüştürmediler; dış pazarlara veya kendi pazarlarına, Amerikan borç senetlerine, büyük şirketlerin tahvillerine yatırdılar, yani normal kredi kanallarına değil de, kâğıt üzerinden spekülasyona yöneldiler. Dolayısıyla, kriz ortamında yüksek kâr sağ-

ladılar. Bu, yeni bir balonun şişmekte olduğunu gösteriyor. Eskiden şişen balon ortamında yaratılan finansal araçların hepsi yeniden kullanılmaya başlandı. İpotekli piyasa canlanmadı, çünkü konut piyasası çöküş halinde. Ama kâğıttan piyasa yeniden canlanıyor. Bu balonun ne zamana kadar şişmeye devam edeceği, ne zaman söneceği belli değil.

Türkiye açısından durum ne?

Türkiye açısından gelecek durgunluktan oluşacak. Ekonominin büyüme patikasına yeniden başlayacağını öngörmek kâhin olmayı gerektirmez. 2009'un son aylarında büyüme patikası başlayacak. Ama bu büyüme patikası 2002-2007 döneminin yüksek canlılık ortamını getirmeyecek, çünkü dış dünyadaki büyüme hızları eskisi gibi olmayacak. Mesela 2002-2006'da ABD'deki büyüme hızı yüzde 3.5-4 arasındaydı. Ama artık böyle bir büyüme öngörülüyor. Avrupa sıfır büyümeyi arkada bıraktı, ama birkaç yıl daha yüzde 1-2'lik büyümeyle idare edecek gibi görünüyor. Spekülatif sermaye girişlerinin dışındaki sermaye girişleri henüz canlanmadı. Mesela, dış borçlanmaya yol açacak kredi kanalları henüz açılmadı. Hâlâ Türkiye'den net dış borç ödemesi gerçekleşiyor, yani Türkiye dış borcunu hâlâ ödüyor, yeni borç almıyor. Dolayısıyla, sermaye hareketlerinde ufak bir kıpırdanma gerçekleşecek, ama 2002-2007'deki canlanma temposunu öngörmüyoruz. Ve nihayet en önemlisi, Türkiye ekonomisinde sabit sermaye birikiminin millî gelir içindeki payı yüzde 17.5'e düştü. Önceki yıllarda bu oran yüzde 21 civarında dolaşıyordu. Dolayısıyla, zaten çok düşük oranda sabit sermaye vardı. En iyi ihtimalle, yüzde 17.5'ten, üç dört yıl boyunca yüzde 21'e yaklaşılabılır. Ekonominin orta ve uzun vadeli büyümesi de buna bağlı olacaktır. Dış kaynak girişleri, daha önce de gördük, ekonomiyi geçici olarak genişletiyor. Atıl kapasiteyi canlandırmakta işe yarıyor, iç talebi pompalıyor. Fakat kapasitenin sınırına yaklaştığımızda, büyümeyi belirleyecek olan ana etken kapasitenin genişlemesidir. Bu da sermaye birikim oranıyla bağlantılıdır. 17.5 gibi düşük sermaye birikim oranıyla ekonominin genişleme süreci, ancak durgunluk terimiyle nitelendirilebilir. Türkiye'nin uzun dönemde dinamik bir büyüme patikasına yeniden başlamasını beklemiyoruz. Çin, Hindistan, Malezya gibi yüksek sermaye birikimi, yüksek tasarruf özelliklerini taşımyorsanız, bugünkü uluslararası ortam sizi ancak durgunluğa, yani yüzde 4'ü aşmayan bir büyüme hızına mahkûm edecektir.

2009'da Marx ve Keynes sık sık gündeme geldi, Keynesyen politikalara dönüş ihtimalinden söz edildi...

Keynes, neo-klasik iktisadın genel bir teori olma savına karşı çıkan özellikleriyle iktisat düşüncesi tarihinde yerini almıştır. Neo-klasik iktisat, iktisadın özel halidir, genel hal eksik istihdam halidir, yani kapitalist bir ekonomi, istihdam başta, tüm kaynaklarını yüzde yüz kullanacak etkinlikte değildir. Eğer bu

etkinlikte olsaydı, neo-klasik iktisadın ana önermeleri geçerli olurdu. Mesela, işsizlik diye bir sorun tanım gereği olmazdı. Ücretleri biraz yükseltirseniz, tam çalışmayı sağlarsınız. Ücretleri biraz düşürürseniz, tam çalışmaya gidersiniz. Düşük ücret, emek talebini yükseltir. Yüksek ücret, aşırı hallerde, emek talebinin kısılması için frenlemeyi gerektirir... Dolayısıyla, Keynes'in iktisat düşüncesinde bu anlamda bir yenilik ve devrim getirdiği söylenir. Uzun vadeli bölüşüm ve büyüme sorunlarını Keynes'in takipçileri getirmeye çalıştılar. Bunu yapmaya çalıştıkça da Marx'la yolları keşişti. Keynes'in sol takipçileri, John Robinson, Nicholas Kaldor gibi iktisatçıların önermeleri, Marx'a komşudur. Ekonominin tümüne bakış perspektifi vardır onlarda. Marx'ın bunun ötesine geçen özellikleri vardır. Onlar bölüşümü piyasa fiyatlarında meydana gelen bir süreç olarak algıladılar; bu bazen emeğin lehine, bazen aleyhine dönüşebilir. Marx ise tam reka-

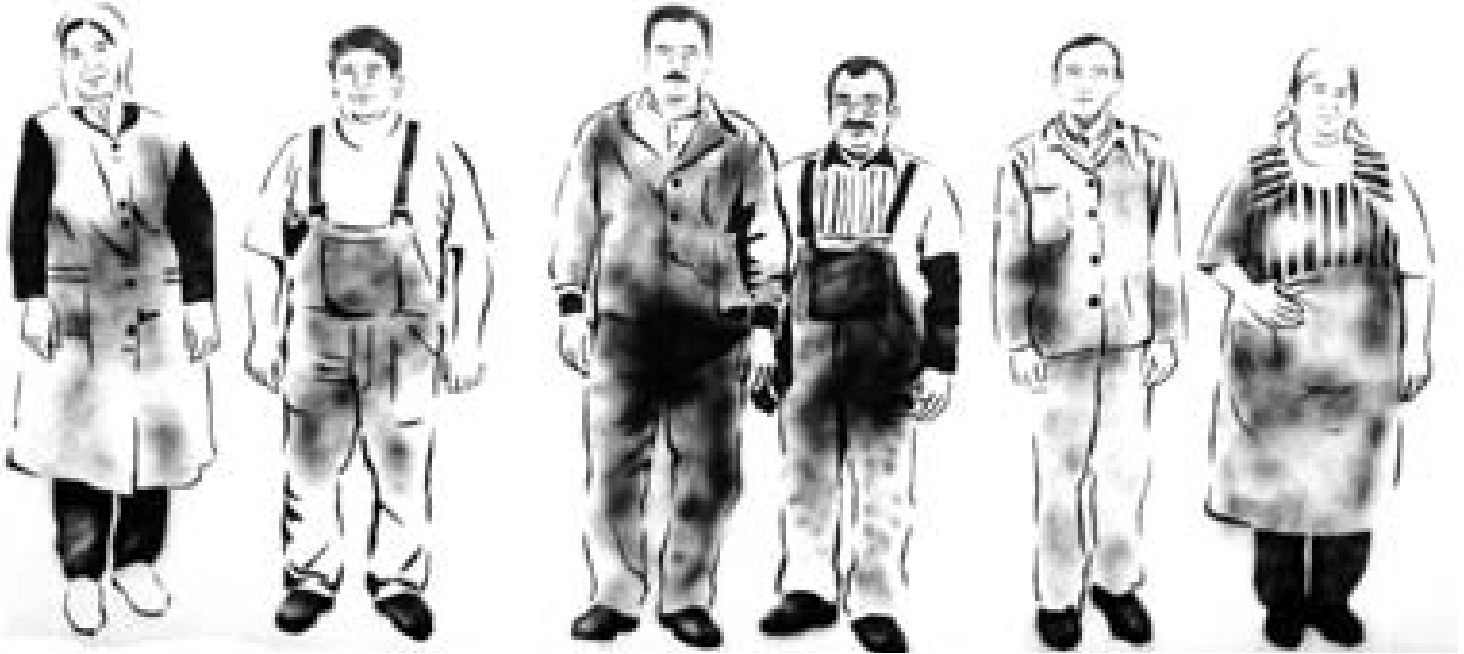
çalışan bir sonuç yarattı. Velhasıl para politikası finansal balonun şişmesine katkı yapıyor, yatırımlara ve büyümeye değil. Bütçe politikası ise ancak geçici olarak algılanıyor. Marx kapitalizmi yönetme reçeteleri vermiyor, kapitalizmi eleştirme reçeteleri veriyor. Marx'ın ekonomisi değil, maddeci tarih görüşü ve diyalektik perspektifi bize kapitalizmin aşılma perspektiflerini getiriyor. Dolayısıyla, kapitalizmin sonu hiç gelmeyecekmiş gibi algılanan paradigmayı, kapitalizmin sonu ne zaman gelecek, nasıl ve

Tekel işçilerine ne dedi başbakan: "Devletin malı deniz, yemeyen domuz sanırdınız." Üretken bir sınıfa "devletin malını yiyordun" diyor ve devam ediyor: "Şimdi o imkânını elinden alıyorum, bir sadaka veriyorum sana: 4 C sadakası."

hangi doğrultuda aşılacak sorunsalına taşıyarak Marx'ın daha temel paradigmasına dönmüş bulunuyoruz. **Krizin işçi sınıfına yansımalarının yattığı reaksiyon yıl sonunda belirmeye**

dürülecek bir mücadelenin, yani aydınlanma perspektifinin işçi sınıfına, gençlere, emekçi katmanlara, öğrencilere taşınması çok önemli. Dinci ideolojik saldırının acı meyvelerini yiyoruz. Emekçi sınıfların saflarında mesafe alınacak çok büyük alanlar var. Başka coğrafyalara, Latin Amerika'dan Çin ve Hindistan'a, Batı Avrupa'daki bazı kıpırtılara baktığımızda iyimser olabiliriz. Sermayenin hegemonyasının adeta sınırsız ve mutlak olduğu bir dönemin sonuna gelme belirtileri var. Bizim dünyamızda bu belirtiler başka bir ideolojik ortamda oluşuyor. Türkiye, Ortadoğu'nun ideolojik sınırlarına hapsolma riski taşıyor. Bu riskin aşılması için sınıf safında yapılacak günlük mücadelelerin dışında, çok ciddi bir ideolojik mücadele ve çalışma hayatının gündemi de Türkiye'deki solun, daha açıkçası sosyalistlerin temel meselesidir. Elbette bıçak kemiğe dayanınca, dayanma biçimine göre farklı tepkiler oluyor. Yavaş yavaş bıçağın kemiğe dayandığını

Desen: Nalan Yırtmaç

bet ortamında bile sömürünün nasıl olduğunu göstererek teorik açıklamasına başlar. Onlar sömürü olgusunu gündemlerinde tutmazlar. Dolayısıyla, Keynes'in ortaya koyduğu iki ana reçeteyi bugün çıkış yolu arayarak yeniden keşfettiler: Çıkış Stratejisi.

Nedir Çıkış Stratejisi?

Keynesgil açık bütçe politikalarını ne zaman geriye döndüreceğiz, yani devlet borcunu nasıl azaltacağız diye düşünüyorlar. Bunu düşünmeye başladıkları andan itibaren de, Keynes'in perspektifinden de kaçmaya çalışıyorlar. İkincisi, para politikasında, Keynes'in getirdiği düşük faiz, genişlemeci para politikası reçetesinin yatırımlara, dolayısıyla üretime yansması yerine finansal varlıklara yansacağını algılıyoruz. Finans kapitalin bu derece genişlediği ortamda, bugünkü para politikası yeni balonların şişmesine yol açıyor. Bol para, yatırımları ve dolayısıyla istihdamı artırmaya değil, finansal varlıklar üzerindeki getirilere yönelerek onları maksimize etmeye

başladı. Kamu çalışanlarının bir günlük genel grevinden Tekel ve demiryolu işçilerinin direnişine kadar, bir dizi tepki ortaya çıktı. Bu sınıfsal kıpırdanmayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Biraz gerçekçi olalım: Genel grev, esas olarak kamu kesimi personelinin greviydi. Kamu kesimi personelinin örgütlenme düzeyi işçi sınıfının üstünde. Ama örgütlenme biçimi farklı. Türkiye'nin tüm sorunlarına, hele de kamu kesimine baktığımızda, yedi yıllık AKP iktidarının devlet aygıtına hâkim olma çabalarını gözardı edemeyiz. Artık öğretmenlerden başlayarak, tüm kamu personelinin içinde atamalar ve personelin kompozisyonu ile siyasi iktidarın dünya yaklaşımı arasında bir bütünleşme oluyor. Buna tabii 1980'den bu yana, Türkiye toplumunun genç kuşaklarının dünya görüşünün bozulmasını da etkileyebiliriz. Dolayısıyla, Türkiye'nin geleceği sözünü ettiğiniz o dalgaların rehabetine bizi sürükleyecek pırlıtlar taşıyor. Türkiye'de ideoloji ve üstyapı alanlarında sür-

fark etmezseniz, o kol kopar gider. Bu, teslimiyet ve çürümedir. Bir yerde işin fazla ileri gittiğini fark ederek, Tekel işçileri gibi, can havliyle sokağa fırlarsınız, çünkü size sunulan seçeneğin acımasızlığına tahammül etme imkânınız kalmaz. Bir de egemen çevrelerin, başta başbakan olmak üzere, duyarsız söylemiyle karşılaştığımızda fırlarsınız sokağa. Tekel işçilerine ne dedi başbakan: "Devletin malı deniz, yemeyen domuz sanırdınız siz." İşçiler devletin malını yiyen bir sınıf gibi sunuluyor. Üretken bir sınıfa "sen devletin malını yiyordun ey şamatacı takım" diyor ve devam ediyor: "Şimdi senin o imkânını elinden alıyorum, bir sadaka veriyorum sana: 4 C sadakası." 4 C kapsamında, kamu sektörünü, on ay maaş alacağı, emeklilik hakkının olmayacağı sözleşmeli işçi statüsüne sürüklüyorlar. Bıçak kemiğe dayandığında ortaya çıkan anlık tepkinin ise bizi fazla iyimserliğe sürüklememesi lâzım, çünkü daha temel bir meseleyle karşı karşıyayız.

Söyleşi: İrfan Akatın

Kapitalizmin imanı

Tekel işçileri niye direnişe geçti? Tütün çiftçisi niye perişan oldu? Tiryakiler niye ölümcül terkiplere ve tertiplere maruz kaldı? Ve niye sigara paketlerine yaraşan uyarı “sigara içmek değil, kapitalizm öldürür” olmalı? Ya peki, “dumansız hava sahası” teranesine ne demeli? “Türkiye’de Tütün Piyasasında Son On Yılda Yaşanan Değişim” başlıklı doktora tezini ABD’de Rice Üniversitesi’nde veren Ebru Kayaalp’e kulak kesiliyoruz...

Türkiye’de tütün üretiminin genel özellikleri neler?

Ebru Kayaalp: Tütün üretiminde Türkiye dünya yedincisi, hatta birkaç sene evvel beşinciydi, ayrıca dünyanın en büyük Oryantal tütün üreticisi. Tütün emek-yoğun bir iş, zaman alıyor, sıkıntısı çok, hatta o yüzden tütün üretimine zanaat deniyor. Türkiye’de üretilen tütünde, farklı çeşitler ve farklı bölgeler var, piyasaları da farklı. Doğu ile batı arasında dağlar kadar fark var. Batıda daha çok özel sektöre tütün üretiliyor, oranın kendine has bazı sorunları olsa da, her zaman talep olduğu için kendi kendine dönen bir sistem var. Doğuda ise tek alıcı Tekel ve orada farklı bir piyasa, farklı bir yapılanma söz konusu. Batıda üretim küçük alanlarda, doğuda toprak ağalarına ait büyük araziler ve yarıcılık sistemi var. Toprak ağası 40-50 dönümlük arazide yarıcılar çalıştırıyor. Yarıcılar ağanın toprağında tütün üretiyorlar, sonra geliri bölüşüyorlar.

Hangi tütün tipleri yetiştiriliyor?

Türkiye’de üretilen tütünlerin neredeyse yüzde 98’i Oryantal tütün. Ancak, bunun da farklı türleri var. Aromalı Ege tütününü, nefaseti yüksek Karadeniz tütününü gibi. Mesela, Bitlis tütününü diye bir zamanlar çok ünlü olmuş bir tütün vardı, bugün azalmış durumda. Bunun nedeni kötü tütün olması değil, yeterli üretim yapılamaması. Tütünün sigara sanayiine yaraması için, o türden çok fazla üretilmesi gerekiyor. Standardizasyon için bu şart; sadece niteliği değil, niceliği de sağlamak lazım. Doğu tütününü kötü tütün olarak biliniyor, ama bunu “ihracat kabiliyeti olmayan” veya “Amerikan blend sigaralarda kullanılmayan” tütün olarak adlandırmayı tercih ediyorum. Çünkü bence kötü tütün denmesinde Kürt etkeni söz konusu. Türkiye’de bir de Virginia tütününü var.

Virginia tütününün özelliği nedir?

Virginia tütününü, Camel, Marlboro gibi bütün Amerikan blend sigaralarda kullanılıyor. Coca Cola’nın formülü gibi, hiçbir zaman oranlar tam söylenmiyor. Ancak, Amerikan blend sigaralarda yaklaşık yüzde 60-65 Virginia, yüzde 20-25 Burley tütününü ve yüzde 10-15 Oryantal tütün var. Bu sigaraların esas dolgu maddesi Virginia tütününü. Bu tütünün özelliği sos kaldıracı tütün olması, yani katkı maddesi konabilmesi. Ama Oryantal tütünün böyle bir kabiliyeti yok. O nedenle mesela Samsun sigarası çok uzun yanar, çünkü kimyasal aroma, tatlandırıcı gibi şeyleri kaldırmaz. Oryantal tütünden sigarayı esas

Derviş zamanında çok kısa sürede çıkarılan 15 yasadandır biri de Tütün Yasası. Bu yasanın getirdiği değişikliklerden biri özelleştirme oldu. Daha vahim olan, Tekel’i yüzde 70 pazar payı olan bir kurumdan yüzde 30’lara düşüren politikalar.

olarak Tekel üretiyor. Tekel 2000, 2001 sigaraları hariç, Tekel’in sigaralarının neredeyse hepsinde Oryantal tütün kullanılıyor. Amerikan blend sigaraların daysa gerçek yaprak tütün oranı çok az. **Geri kalanı gerçek tütün değil mi?**

Hayır, gerçek tütün artıkları kullanılarak yapılmış “folyo” veya “şişirilmiş” tütün. Sigara sanayii, uçak üretimi gibi çok high-tech bir sanayi. Tütün denince, öyle tütünü ektik, biçtik, sarıyoruz, içiyoruz diye düşünmemek lazım. Amerikan blend sigarasında müthiş bir teknoloji geliştirilmiş durumda. Ufacık tütün kırıntısı bile boşa harcanmıyor ve değerlendiriliyor. Tütünün kalan tozu, kırıntısı birleştirilip “folyo” haline getiriliyor. Bu gerçek tütün yaprağı değil ve tabii maliyeti çok daha düşük.

Tütününü bu şekilde “yeniden yaratabiliyorlarsa”, Türkiye’de üretilen tütüne neden hâlâ ihtiyaç duyuyorlar?

Oryantal tütün özellikle aroma için kullanılıyor. Mevcut sigara markalarını devam ettirmek ve onların standart formülünü korumak istiyorlarsa, Türkiye’den Oryantal tütün almak zorundalar, çünkü her Amerikan blend sigarada yüzde 10-15 oranında Oryantal tütün var. O nedenle, global sigara sanayii Türkiye’ye her zaman muhtaç.

Virginia ile Oryantal tütün arasında farklar neler?

Virginia tütününün yaprakları çok büyük,

kesimi, sulaması, gübresi, her şeyi farklı. Oryantal ise çok küçük bir bitki, tek tek kırılması, toplanması gerekiyor, kimyasal madde kullanılmıyor, çok emek-yoğun bir ürün. Virginia tütününün aksine, Oryantal tütünün iyisi kurak ve dağlık arazilerde yetişiyor. Onun için bu tütünün yerine geçebilecek alternatif ürün bulmak çok zor. Virginia’da tüm işlemler için büyük bir tesis kurman lazım, mesela kurutma için gaz odaları yapmalısın. Oryantalde ise güneşin altında kurutuyorsun. İkisini karşılaştırınca Oryantal neredeyse organik, Virginia ise sanayi tipi tarım olarak tanımlanabilir. Virginia tütününü ilk Amerika’da, Virginia’da yetiştiriyor. Türkiye’de ilk 1939’larda yetiştirilmeye başlanıyor, ama iyi sonuç alınmıyor.

Türkiye’de Virginia üretiliyor mu?

Çok az, çünkü iklim uygun değil. Çok daha nemli bir ortam seviyor bu tütün. Virginia dünyada en çok Çin, Amerika, Hindistan ve Brezilya’da üretiliyor. Türkiye’de benim konuştuğum bir çokuluslu sigara şirketi uzmanı yakınıyordu: “Olmuyor diyorum, anlamıyorlar. Türkiye’ye her şeyi getirdik; tohum aynı, sulama aynı, köylüleri tıpkı Amerika’daki gibi eğittik, ama olmuyor. Çünkü hava diye bir şey var. Havayı da değiştirecek halimiz yok ya. Her şeyi aynı bile yapsanız aynı ürünü alamıyorsanız işte.”

Oryantal tütünde durum nedir?

Türkiye’de, Akdeniz haricinde, aslında hemen her yerde Oryantal tütün üretiliyor, ama her yerin tütününü farklı. İzmir, Akhisar Oryantalı daha ufak yapraklı, daha aromalı, yurtdışından daha çok talep edilen bir tütün. Doğuda ise, daha büyük yapraklı, Virginia tütününe benzer bulunan, piyasa değeri daha düşük bir tütün var. Aroması, tadı uluslararası piyasaya uygun olmadığı için çok talep edilmiyor. Bir de Çelikhan tütününü var, sarmalık tütün olarak kullanılan. Onların derdi de bu tütününü yasallaştıramıyor olmaları. Tütünlerini patentlemeye çalışıyorlar. Ben araştırma yaptığım sırada, oradaki üreticiler “devlet bize gölge etmesin yeter. Biz bunu üretelim, kıyalım, satalım” diyorlardı. Onların pazarı Türkiye veya Batı değil, özellikle Suriye’ye gönderiyorlar. Fakat sözleşmeli üretimden sonra herkes bir alıcıyla sözleşme yapmak zorunda olduğu için, Çelikhan üreticileri zora düştü, çünkü sözleşme yapabilecekleri bir alıcı şirket yok.

Türkiye’nin dışında Oryantal tütün üretilen yerler var mı?

Bulgaristan ve Yunanistan’da bizden çok daha az miktarda üretiliyor. Çin’de üretim çalışmaları var. Ancak şimdilik başarılı değil bu denemeler. Çin bu işi becerirse, Türkiye’nin hiçbir şansı kalmaz zaten.

Türkiye’de tarım son on yılda ciddi bir değişim yaşadı. Tütün sektöründeki dönüşüm nasıl gerçekleşti?

Her şey Şubat 2001 kriziyle başladı. Bu dönemde “neoliberal politikalar” hız kazandı. Aslında bu benim sevdiğim bir ifade değil, anlamını bilmeden kullanı-

yoruz çoğu zaman. Doktora tezimde bunun altını doldurmaya, neoliberal politikaların somut olarak ne menem bir şey olduğunu anlamaya çalışıyorum. 2001'i hatırlayacak olursak, ekonomik krize giren, dışarıya borçlanan Türkiye, Dünya Bankası'nda çalışan Kemal Derviş'i çağırdı. O sıralarda, uzun zamandır gündemde olan bazı konular vardı. Bunlardan biri de Tütün Yasası'ydı. Bu çok eski bir mevzu olmasına rağmen, ilk defa resmî olarak 2000 yılında IMF'nin niyet mektubunda geçer. IMF ısrarla yeni bir Tütün Yasası çıkarılmasını gündeme getiriyor, devlet bir şekilde bunu bertaraf ediyor. Ancak 2001'de, devlet artık karşı çıkamaz oluyor. IMF "size 16 milyar dolar vereceğiz, ama bunun karşılığında bu değişiklikleri yapmanız lâzım" diyor. Böylece Derviş zamanında çok kısa bir sürede 15 yasa çıkartılıyor. Onlardan biri de Tütün Yasası. Bu yasa, çok büyük bir siyasi kargaşa sonucunda çıkıyor. Bir bakan (Yüksel Yalova) istifa etmek zorunda kalıyor, Cumhurbaşkanı Sezer veto ediyor. Bu arada, Sezer'i başka konularda eleştirsem de, onun veto gerekçesi Tütün Yasası'na getirilen en sağlam eleştirilerden biridir. Sonuçta, vetoya ve tüm diğer muhalefete rağmen, Ocak 2002'de yasa kabul ediliyor. Tütün Yasası ufaklık bir yasa, ondan önceki yasanın 120 civarında maddesi varken, bunun sadece 12-13 maddesi var. Elini kolunu oynatabileceğin bir imkânın yok. Buradaki en önemli noktalarından biri, destekleme alımlarının bitmesi. **Destekleme alımları çok tartışılan ve liberallerin çok eleştirdiği konulardan biri değil miydi?**

Eskiden Tekel hem kendi için, hem de Hazine adına alım yapıyordu. Hazine adına alımlar destekleme alımlarıydı ve bunun fazlası yakılıyordu. Medyada bu hep Tekel'in kabahatiymiş gibi sunuluyordu. "Tekel bir sürü tütün alıyor, sonra aldıklarının karşılığını ödeyemiyor", "Tekel vergi yüzüzsü", "Tekel gene borçlandı" gibi haberler çıkıyordu. Halbuki sorun, Tekel'in Hazine'yle girdiği ilişkiydi. Esas borcu olan, Hazine'ydı. Ama medyada bu hep Tekel'in borcuymuş gibi yansıtıldı.

Tütünler neden yakılıyordu?

Tütün yaprağının ömrü yaklaşık altı sene ve tütünü depolamanın maliyeti çok yüksek. Bundan da önemlisi, tütünün Tekel deposunda durması başlı başına bir sorun, zira sigara şirketleri istedikleri zaman bu tütünü ucuza alabiliyorlar. Bu tütünün piyasaya sokulması, o sene ekilen tütünün fiyatını düşürüyor. Bir başka deyişle, tütünün sadece Tekel deposunda durması, erişilebilir olması bile çokuluslu sigara şirketlerinin eline inanılmaz bir koz veriyor. Öte yandan, tütünün ucuza satmada çok daha çetrefilli boyutlar var. Yabancı firmalara satıldığı söylenen, vergiden muaf tütünün aslında hiçbir yere gitmediği, yurtiçinde yeniden dolaşıma sokulduğu iddia ediliyor. İşin içindeki aktörlere baktığında devleti, çokuluslu sigara şirketlerini ve tütün şirketlerini görüyorsun. İlginç

olan, herkesin içinde olduğu bir yolsuzluk davası bu, ama yokmuş gibi davranılıyor. Aslında, tütün yakılsa bir türlü, satılsa bir türlü. Yakılırsa, emek verilmiş bir ürün bir anda toz olacak. Ucuza satılırsa da fiyatı denetleme kozu sigara şirketlerine verilecek.

Tekel'in özelleştirilmesi de bu yasayla mı geliyor?

Evet, Tütün Yasası'nın getirdiği bir başka değişiklik özelleştirme oldu. Ancak Tekel'in özelleştirilmesi çok önemli olsa da, bence bu sürecin sonunda varılan bir ayrıntıdır. Daha vahim olan, Tekel'i yüzde 70 civarında pazar payı olan bir kurum olmaktan çıkarıp beş-altı yıl içinde yüzde 30'lara düşüren politikalar. **Özelleştirme süreci içindeki aktörler kimler?**

Philip Morris, JTI (Japan Tobacco International) ve BAT (British American Tobacco) var. JTI Tekel'i almak için bir öneride bulunuyor, ancak teklifi az bulunup reddediliyor. Philip Morris talip olamıyor, zira pazar payı fazla, Tekel'i alırsa monopol olacağı için Rekabet Kurulu'na takılacak. Bu yüzden Philip Morris Tekel'i en zayıf adayın almasını istiyor. Sonunda, sigara sektöründe oldukça agresif politikalar izleyen BAT alıyor.

Neoliberal politikaların tütün üzerindeki diğer etkileri neler?

En vurucu nokta sözleşmeli üretime ge-

Sözleşmeli tarım tam da neoliberal sisteme uygun üretim tarzı. Üretim miktarı ve şekli yukarıdan alıcılar tarafından belirleniyor. Sunulan çerçeve, üretim ilişkilerini tümüyle alıcıların lehine düzenliyor.

çilmesi. Sözleşmeli tarımda, bir çiftçi ürünü üretip satmak için ilk önce bir alıcı bulmak zorunda. Üretici ile alıcı daha tütün tohumu tarlaya düşmeden bir anlaşma yapıyorlar. Bu anlaşmada ne kadar tütün üretileceği ve tahminen ne kadar satın alınacağı yazıyor. Ancak çiftçinin alacağı para sonuçta çok değişebiliyor; zira üretilen tütün, kalitesine göre tütün eksperleri tarafından gradlanıyor, yani kalitesine göre fiyat veriliyor. Bu daha çok post-fordist üretim tarzına benziyor. Önce bir talep var ve ekici bu talebe göre arzı sağlıyor. Pazara gidip elma satmak gibi değil bu sistem. Çiftçinin önce üreteceği tütünü alacak müşteri bulması gerek. Bu sistem başından itibaren alıcının lehine yapılanmış bir çerçeve sunuyor. Sözleşme yapamayan çiftçiler üretimden çekilmek zorunda kalıyor. Şu anda ekici sayısı 195 bin civarında, sözleşmeli tarımdan önce 500 bin civarındaydı. İnanılmaz bir düşüş söz konusu.

Destekleme alımlarının bitmesi de bunda etkili mi?

Tabii. Tütün Yasası'ndan sonra, Tekel destekleme alımı yapmayı bırakıp ihtiyacı kadar tütün almaya başlıyor. Daha az ekiciyle sözleşme yapılıyor. Batıda da ekici sayısında azalma var, ancak esas sorun doğuda yaşanıyor. Batıdaki tütün ekicileri hem özel sektöre hem Tekel'e satabiliyor tütünü. Geçmişte Tekel'le ça-

lışanların bazıları başka ürünlere kaydı, zeytin ve bağcılık gibi. Ama doğuda durum farklı, burada tek alıcı Tekel, daha kıraç bir iklim olduğundan tütünün alternatifi de yok. Tekel doğudan tütün almayı tümüyle keserse, bunun çok sarı-sıcı bir etkisi olur.

Sözleşmeli tarım nasıl yürüyor?

Eskiden her ekicinin 1000 kiloya kadar tütün üretmesi üzerinden anlaşma yapılırdı, daha sonra 200 kiloya düşürüldü. Ayakta kalmaya çalışan çiftçiler, eski oranda tütün üretebilmek için, kendi sözleşmesinin haricinde, başka ekicilerin sözleşmelerini kiralamaya başladılar. Bu, Tütün Yasası'ndan önce de kısmen varolan bir durumdu, ancak yasadan sonra sözleşme kiralama işi çok arttı. Bu da ekiciler arasında kiraya verenler ve kiralayanlar ayrımı yarattı. Yasal bir belge olan sözleşme bu sistemde elden ele dolaşan bir meta haline geldi. Adıyaman'dan örnek vereyim, orada gördüğüm yarıcılar vardı. Eski miktarı tutturmak için başkalarından sözleşmeler kiralıyor, yarıcıların da bu masrafı paylaşması bekleniyor. Ama yarıcılar ne kazanıyor ki, bu masrafı paylaşsın? Büyük toprak sahipleri de, bu yeni masraflardan dolayı artık tütün ekmek istemiyor. Doğrudan Gelir Desteğiyle dekar başına para alan bu büyük toprak sahipleri traktör kullanabilecekleri buğday gibi ürünlere geçtiler. Tütün üreticileri arasında en çok tasfiye olan da yarıcılar oldu. Zaten kıt kanaat yaşayan yarıcıların çoğu mevsimlik işçi olarak çalışmaya başladı. Aslında, buna mevsimlik işçilik demek bile yanlış. Mesela, eskiden Adıyaman'da tütün ekenler şimdi nisanda Çukurova'ya pamuk, haziran sonunda Malatya'ya kayısı, temmuz ortasında Karadeniz'e fındık, eylül başında Çukurova'ya yeniden pamuğa, yine eylül ve kasımda ise İç Anadolu'ya patatese gidiyorlar. Durmuyorlar; topraksız tarım işçisi olarak çalışıyorlar.

Sözleşme sisteminin neoliberalizmle ilişkisini nasıl kuruyorsunuz?

Sözleşmeli tarım tam da neoliberal sistemin çalışmasına uygun üretim tarzı. Alıcılar ne kadar ürün istiyorsa, ekiciler ona göre üretiyor. Üretim miktarı ve şekli yukarıdan alıcılar tarafından belirleniyor. Ne kadar tütün üretileceği, nasıl gradlanacağı, bir sorun olduğunda neler yapılacağı belirtiliyor. Sunulan çerçeve, üretim ilişkilerini tümüyle alıcıların lehine düzenliyor. Virginia üretiminin bugün Türkiye'de en yoğun olduğu yer olan Düzce'ye gitmiştim. O sırada daha yeni sözleşmeli tarıma geçilmişti. Çokuluslu şirketler, aracı kurumlar eliyle üretimin her aşamasını dikte ediyorlardı. Ne zaman tarla sulanacak, ne zaman ürün toplanacak, ne kadar gübre konacak, bunların hepsini şirket adına aracılar söylüyor. İnanılmaz disipline eden, köylüyü toprağından ayıran bir sistem bu. Köylüler "şirket benim toprağımi benden daha mı iyi bilecek" diye şikâyet ediyorlardı. Köylünün bütün yerel bilgisini görmezden gelen bir sistem var artık. Sözleşme, piyasa mekanizmalarını

düzenleyerek ekicinin alıcısıyla olan temasını tümüyle ortadan kaldırıyor.

Bu durumda “düzenleyici, kollayıcı devlet” ortadan kalkmış mı oluyor?

Devlet düzenleme yetkisini tarafsız olarak çalıştığı düşünülen bir otoriteye devrediyor. O da TAPDK, kısaca tütün düzenleme kurumu deniyor. Dünyada ve Türkiye’deki yönelim, birçok konuyu uzmanlardan oluşan kurumların kontrolüne bırakmak. TAPDK ilk kurulduğunda, içinde ekonomist, mühendis, doktor var, ama çiftçi, ziraat mühendisi ve tütün eksperleri yok. Bu kurum, IMF’nin isteğiyle tütün sektörünü düzenlemek amacıyla kuruluyor, ama içinde tütünden anlayan kimse yok. Bu kurulda alınan kararlar “beklentilere yönelik tepkilerden” oluşuyor. Öteki devlet daireleri ve sigara şirketleri arasında çıkan çatışmalarda alınan kararlar o anki duruma göre veriliyor. Bu tür kurumlar geleneksel bürokrasiyi by-pass ediyor, bürokrasinin standartlaşmasını amaçlıyor.

Tütün eksperleri bu süreci nasıl değerlendiriyor?

Tütün eksperleri tütünün gradlanması, nasıl üretileceği, nasıl verim alınacağı gibi teknik bilgilere sahip kişiler. Ama ilk başlarda TAPDK’nın yönetici kuruluna alınmıyorlar. Bu duruma içeriyorlar, zira gerçekten tütünü en iyi bilen onlar. Ancak kurumda memur olarak çalışıyor ve en çok işi de onlar yapıyorlar. Dönem dönem tütün eksperlerinin TAPDK ile arasında çekişmeler oluyor. Teknik işlerde olmalarına rağmen tütün piyasasını da çok iyi bildiklerinden, kâğıt üzerinde şık gözükene neoklasik ekonomi teorisinin gerçek tütün piyasasında yürümeyeceğinin farkındalar. Dışarıdan ithal edilen projenin uygulanmamağını, uygulansa da kötü sonuçlar doğurabileceğini görüyorlar.

Tütün pazarındaki bu dönüşüm piyasadaki güç ilişkilerini nasıl etkiliyor?

Tütün pazarında bir yanda sigara şirketleri var; Philip Morris, BAT, JTI, Imperial, European Tobacco gibi çokuluslu şirketler bunlar. Bunlar çok görünür aktörler değiller. Çiftçilerle sigara şirketleri arasında aracılığı, yaprak tütün alan şirketler yapıyor. Bu şirketlerin birçoğu eskiden yerel sermayeyle kurulmuş alıcılardı. Ancak, otuz sene içinde bu şirketlerin sayısı 59’dan 15’e düştü. Onların yerine piyasaya çokuluslu sigara şirketleriyle iş yapan bazı çokuluslu yaprak tütün alıcıları giriyor. Yerel tütün alıcıları bu şirketlerle rekabet edemiyor ve ekarte oluyorlar. Yaprak tütün alıcıları aslında ekiciler ve sigara şirketleri arasında sıkışmış durumda. Ekiciler muhatap olarak sadece tütün alıcılarını görüyor ve bütün şikâyetlerini onlara iletiyorlar. Tütün alıcılarının arasında da inanılmaz bir rekabet var. Ayakta kalan, hâlâ iş yapabilen tütün alıcıları bazı uluslararası standartlara uymak zorunda kalıyor. Çok güçlü bir sigara şirketi tarafından tütün şirketlerine empoze edilmiş yeni bir standart tütün kutulama makinesi var mesela. Bunlar çok pa-

En vurucu nokta sözleşmeli üretime geçilmesi. Bir çiftçi ürünü üretip satmak için önce bir alıcı bulmak zorunda.

Şu anda ekici sayısı 195 bin civarında, sözleşmeli tarımdan önce 500 bin civarındaydı.

halı makineler. Bunları alamayan şirketlerin sektörde rekabet şansı yok. Daha da vahimi, bu şirketler bu makineleri al-salar bile koyacak yer bulamıyorlar, zira makineler devasa boyutlarda. O yüzden birçok tütün alan şirket eski yerlerini bırakıp yeni binalar yapmak zorunda kalıyor. Bu da elbette büyük bir ekonomik sermaye gerektiriyor. Yani standardizasyon adı altında sektörde bazı tütün şirketleri kuvvetleniyor, bazılarıysa kapanmak zorunda kalıyor. “Standardizasyon” diye getirilen değişiklikler, sigara şirketlerinin masraflarını ve çalışan işçi sayısını azaltıyor. Standardizasyon tehlikeli bir süreç, zira birçok aktörün ortadan kalkmasını doğallandırıyor.

Boğaziçi Üniversitesi’nden bir ekibin yaptığı araştırmaya göre, küçük üreticilerin tasfiye edilmemesi için kooperative önemli. Sizce küçük üreticilerin bir araya gelmesi işe yarar mı?

Avrupa Birliği ülkelerinde üretici birlikleri var. Türkiye’de üretici birlikleri yasası yeni çıktı. AB’deki tütün üreticilerinin, bizimkilere kıyasla, alıcılarına karşı elleri çok daha güçlü. Onlar tek tek sözleşme yapmıyorlar, hep birlikte sözleşmenin koşullarını müzakare ediyorlar. Bizde de buna benzer yapılar kesinlikle oluşturulmalı ve yavaş yavaş başlamış durumda. Ürün destekleri de çok önemli. Son dönemde 30 “havza bölgesi” belirlendi ve oradaki 16 ürüne prim veril-

mesine karar verildi. Talebin olduğu, ihraç edilen ürünlerin desteklenmesi yerinde bir karar. Ancak, inanılmaz olan, bu 16 ürün içinde tütünün olmaması!

Küresel piyasada tütünün olmaması nasıl görüyorsunuz tütün politikalarını?

O kadar saçma politikalar söz konusu ki. Tütün aslında Türkiye’ye çok para kazandıran bir ürün. Eskiden beri bu böyle. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde borçların ödenmesini sağlıyor. Buna rağmen, önemi gözardı ediliyor. Politika üretkenler, neoklasik ekonomiye göre arz-talep eğrilerini dengelemeye çalışıyor. Ancak en son okuduğum habere göre, tütün arzı talebin altına düşmüş. Şunu bilmek gerekiyor, dünya sigara sektöründe her zaman Oryantal tütüne ihtiyaç olacak. Onun için Türkiye’de tütün üretimini istikrarlı hale getirmek lâzım. Türkiye’de inanılmaz bir plansızlık var ve bu gidişat endişe verici.

Tütündeki bu gelişmeler yeterince tartışılıyor mu sizce?

Meclis tutanaklarına baktığımda bu konunun uzun uzun tartışıldığını gördüm. Tütün Yasası tartışılırken, muhalefet “bu aslında IMF’ye verilen kan parasıdır, alınan borcun karşılığı verilen diyetdir” diyor. Ama özünde, içeriğe dair, çiftçilere ne olacağına dair pek bir şey söylenmiyor. Yasadan beş yıl sonra, AB Uyum Komisyonu toplantısına girdim. Ne zaman konu tütünle ilgili bir mesele gelse, “konuyu uzmanlara havale edelim” diyorlar. Bu benim gayri-siyasî siyaset dediğim şey. Siyaset yapmak lüzumsuz, talî bir şeymiş gibi görülüyor. “İçeriği uzmanlara bırakalım” deniyor. Neoliberalizm tam da böyle bir şey: İşî teknokratlara havale etmek.

Tütün dünya çapında bu kadar önemli bir ürünken, sigara yasaklarının yaygınlaşmasını nasıl açıklıyorsunuz?

Çok saçma buluyorum. Tamam, ben de sigara içmiyorum, bazen rahatsız oluyorum, ama son uygulamaları çok abartılı buluyorum. Standardizasyon meselesi burada da gündeme geliyor. Oysa farklı yerlerde farklı politikalar uygulanmalı. Sigara karşıtı kampanya ABD’yle özdeşleştirilir, aslında bu iş ilk Nazi Almanyası’nda başlıyor. Hitler eskiden çok sigara içen bir adam, ama sonradan bırakıyor ve sigaradan nefret ediyor. Dönemin tütün dergilerinde Hitler’in komik demeçlerini gördüm: “Üst üste yedi sigara içen adam ölür” gibi inciler. Nazi Almanyası’ndaki sağlıklı olma saplantısına göre, “arı ırk sigara içmez, spor yapar, kendine dikkat eder, şişman olmaz”. Bugün çok aşına olduğumuz laflar bunlar. Karikatürler ve propaganda afişlerinde “kim sigara içer?” diye soruluyor. “Komünistler, Yahudiler, Çingeneler, hafif kadınlar ve homoseksüeller” deniyor. Bunların hepsi sigara içer, ama saf Almanlar sigara içmez! 1940’larda devletin verdiği büyük paralarla “kamusal alanda sigara içilmesin” kampanyaları yapıyor.

12 BİN TEKEL İŞÇİSİ AYAKTA

Ağaç bile kaderine hükmetmeye çalışır

12 bin Tekel işçisi ayakta. 15 Aralık'tan beri Ankara'da hükümetin şerrine, polis copuna, biber gazına, türlü çeşitli yıldırıma, medyatik çarpıtmaya rağmen kendilerine biçilen kefene girmemekte direniyorlar. Başbakan unvanlı simsarın "yattığınız yerden maaş alıyorsunuz" dediği Tekel çalışanlarının taleplerinin ne olduğunu, neden bir buçuk yıldır "yattıkları yerden" maaş aldıklarını, hükümetin "4 C" adını verdiği düzenlemenin nasıl bir köle rejimi olduğunu Tek Gıda-İş Sendikası'nın Tokat şube başkanı Suat Karlıkaya'dan dinliyoruz...

Türkiye'nin dört bir yanındaki Tekel işçilerini Ankara'ya getiren sebepler neler?

Suat Karlıkaya: Aslında, ilk kırılmayı Tekel'in özelleştirilmesiyle yaşadık. Tekel'in özelleştirilmesi, Mesut Yılmaz'ın başbakanlığında gündeme gelmişti. Sonra her hükümetin ajandasında yer aldı. 2007'de, Kemal Unakıtan'ın Maliye bakanlığı döneminde özelleştirildi ve British American Tobacco şirketine satıldı. Özelleştirme bizim kırmızı çizgimizdi. Elimizden geldiği kadar direndik, eylemler, grevler yaptık, ama durduramadık. Tekel özelleştirilince, oradaki işçiler Yaprak-Tütün işletmelerine gönderildi. Şimdi Yaprak-Tütün işletmelerinin kapatılması gündemde. Ama işçileri başka bir kurumda istihdam etmek yerine, 4 C kapsamına almayı düşünüyorlar. Tekel dışındaki kamu işletmeleri de Tekel fabrikalarına tütün sağlayan işletmelerdi. Sigara fabrikaları satınınca, tütün sağlayan Yaprak-Tütün işletmeleri de otomatikman işlevini yitir-

di. Başbakan sık sık "biz kimseyi depolarda yatıramayız" diyor. Biz zaten boş oturmaktan memnun değiliz. Öyle bir talebimiz hiç olmadı.

Nedir talepleriniz?

İşçilerin hemen hepsi senelerce sigara fabrikalarında makine çalıştırmış insanlardır. Bizler başka kamu kurumlarında yeniden işe alınmak istiyoruz. İşçilerin ço-

Tarihte insanlar köleliğe karşı mücadele etmişler. Bizimkine benzer şartlarda yaşadıkları için ayaklanmışlar. Kıdem ve ihbar tazminatın olmayınca, istediği zaman işten atabilir. Ses çıkaramazsın, emre itaat edersin –kölelik budur zaten.

ğu teknik eleman olduğu için başka kurumlarda da iş yapabilirler. İki yıldır tüm siyasetçilere bunu söyledik. Hemen hepsi, "ne yani, altınaza bir de koltuk mu koyalım" şeklinde, küçümseyen bir tavırla yanıt verdi.

Tayyip Erdoğan sizin için "boş boş oturuyorlar" dedi. Yaprak-Tütün işletmelerinde şu an iş yapılmıyor mu? Ha-

kikaten boş boş oturuyor musunuz?

Doğru, bir buçuk senedir boş oturup maaş alıyoruz. Sigara fabrikasını sattığın zaman, Yaprak-Tütün işletmeleri atıl kalıyor. O zaman da bize iş kalmıyor. Çoğumuz sigara fabrikasında elektrikçi, elektronikçi, motorcu, makineci, yani üreten insanlarız. Şu anki atıl hal sürsün istemiyoruz. Çalışabileceğimiz, ekmeğimizin hakkını verebileceğimiz, ama özlük haklarımızın da korunduğu bir istihdam paketi istiyoruz. Mesela, Köy Hizmetleri'nin işçiye ihtiyacı var, bizi almıyorlar. Alsa bile 4 C'yle alacak. Yani diğer işçiyle aynı işi yapacaksın, o alacak 1300 lira, sen alacaksın 550. Üstelik özlük hakkın yok, güvencen yok.

British American Tobacco, Yaprak-Tütün işletmelerinden tütün almıyor mu?

Hayır, adamlar kendi özel şirketlerinden tütün sağlıyor. Yaprak-Tütün işletmeleri özelleştirilmedi, kapatılıyor. Anlayacağınız, elimizi kolumuzu öyle bir bağladılar ki, şimdi rahat rahat "siz oturup maaş alıyorsunuz" diyebiliyorlar.

Hikâye baştan bakınca, nasıl bir oyuna getirildiğimiz anlaşılıyor. Tekel'i sat, Yaprak-Tütün işletmelerini atıl bırak, bir-iki yıl işçileri boş yatır, sonra da kapı dışarı et! 31 Aralık'tan itibaren bizim işletmelere kilit vurulacak. Sadece dört işletme hazirana kadar açık olacak, onların da elindeki tütün bitince kapılarına kilit vurulacak.

Ankara'da direnişteki işçilerin hepsi Yaprak-Tütün işletmelerinden mi?

Hepimiz Yaprak-Tütün işletmelerinde çalışıyoruz. Birçoğumuz Tekel'in sigara fabrikalarından buraya aktarıldık. Tekel özelleştirilince, siyasetçiler günü kurtarmak için bizi oraya göndermişti. Yoksa daha 2007'de bize 4 C yöntemini uygulamak istiyorlardı. Ama biz direnince, böyle bir yömeme başvurdular.

British American Tobacco Tekel'i satın aldıktan sonra kaç işçiyi istihdam etti?

Özelleştirmeden önce 3 bin sigara fabrikası işçisi vardı. Tobacco 400 civarında işçi bıraktı. 2600'ü de Yaprak-Tütün işletmelerine geçti. Zaten altı sigara fabrikası vardı, beşini kapattı. Bir tek Samsun Balıca fabrikası çalışıyor şu an. Bütün makineleri orada topladı adam.

Şu anda direnişte 2600 işçi mi var?

Hayır, bir de eskiden beri Yaprak-Tütün'de çalışan 9 bin işçi vardı. Dolayısıyla şu an yaklaşık 12 bin kişi bu mücadeleyi veriyor.

British American Tobacco niye başka şirketlerden tütün almayı tercih ediyor? Yaprak-Tütün işletmelerinin ürettiği tütünün maliyeti daha mı fazla?

Öyle oluyor. Çünkü özel şirketler asgari ücretle işçi çalıştırıyor. Oradaki işçilerin durumu daha vahimdir.

Hükümet neden sizi 4 C kapsamında işe alıyor? Doğrudan işinize son veremez mi? Direnişten mi çekiniyor?

Devlet sanki bize acıyor da ihtiyacı olmadığı halde düşük maaşla işe alıyor algısı yaratıyor. Halbuki devletin bize ihtiyacı var. O yüzden bizi 4 C kapsamında başka kamu kurumlarında istihdam edeceğini açıklıyor.

4 C sistemi nedir?

Ben şu anda 1300 lira maaş alıyorum. 4 C sisteminde ise 550 liraya çalıştırmayı planlıyorlar. Sigortası var, ama dört ay çalışırsan iki gün izin alamazsın. İhbar ve kıdem tazminatı yok. Sadece maaşını alıyorsun; kaderin müdürün iki dudağı arasında. Altı ay çalıştırıp işten atabilir. Ayrıca, 4 C'de yılda on ay çalışıyorsun, iki ay boştasın. Boşta olduğun aylarda maaş filan yok. Tarihte insanlar köleliğe karşı mücadele etmişler. Bakıyorsun, bizimkine benzer şartlarda yaşadıkları için ayaklanmışlar. Çünkü kıdem ve ihbar tazminatın olmayınca, adam istediği zaman işten atabilir seni. Ses çıkaramazsın, verilen emre itaat edersin -kölelik budur zaten.

Tekel'in özelleştirilmesi sürecinde genel ve yerel seçimler oldu. Seçim öncesinde size ne tür vaatlerde bulunuldu?

Adana'da Erdoğan'ın otobüsünün önüne atladık, Tokat'ta büyük mitingler

yaptık, her yerde başbakanın karşısına çıktık ve sesimizi duyurmaya çalıştık. Dolayısıyla, başbakan Tekel işçisini çok iyi tanır. Seçim öncesinde hep "hele bir durun" diyordu. Ankara'ya daha önce geldiğimizde, AKP'li Hayati Yazıcı ve Salih Kapusuz'la bir görüşme yapmıştık. Kapusuz "siz bizim anlattığımızı anlamıyorsunuz" demişti. Asıl anlamayan onlardı. Siyaset böyle bir hale gelmiş. Koltuğun yumuşaklığından mıdır, bilemiyorum. Yöneticinin koltuğu yöneticiyi yönetmeye başlarsa, yönetici şahsiyetsiz olur. Şahsen Allah inancı güçlü bir insanım. Allah sana "kaderine razı ol" demez. Kaderin için mücadele vermelisin. Mücadele verip kazandığın hayattır senin kaderin. Ağaç bile kaderine hükmetmeye çalışır. Gölgedeyse, güneşe ulaşmak için uzar. Biz insanlar olarak neden kaderimize boyun eğelim? Bir ağaç kadar da mı olamıyoruz?

Kaç yıllık işçisiniz?

Eskiden devlete güvenip özel şirketlerden korkardık. Şimdi bir gördük ki, devlet de şirket olmuş. Alıyor işini elinden, hastanede asgari ücretten temizlikçi yapıyor. Devlet bunu yapıyorsa, şirketler neler yapmaz!

Suat Karlıkaya

1971 doğumluyum. Biri kız, iki çocuğum var. Hayati Yazıcı'ya da söyledim: "Beni 4 C'ye gönder; açlık, görmediğim şey değil. Ama sen beni değil, çocuğumu 4 C'ye gönderiyorsun. Benim çocuğum bu devlete düşman olur, bunu bil." Aynen böyle söyledim. Sesini çıkarmadı. 1997'de Samsun Balıca Sigara Fabrikası açıldığında işe girmiştim. Fabrikanın taşeron şirketinde elektrik işlerini yapıyordum. Aslen Tokatlı olduğum için, işe başladıktan bir yıl sonra Tokat'ta sigara fabrikasına geçtim. 2006'da da sendika seçimlerine katıldım ve Tokat şube başkanı oldum. AKP'ye oy veren çok arkadaşınız var mı? İşçi arkadaşların büyük çoğunluğu AKP'ye oy verdi. Şu an çok pişmanlar. Dikkat edin, bir sürü başörtülü arkada-

şımız var eylemde.

Tokat'tan kaç kişi geldiniz?

650 kişi geldik. Eskiden devlete güvenip özel şirketlerden korkardık. Şimdi bir gördük ki, devlet de şirket olmuş. Alıyor işini elinden, hastanede asgari ücretten temizlikçi yapıyor. Devlet bunu yapıyorsa, şirketler neler yapmaz! Erdoğan 22 Aralık'taki açıklamasında "evinize dönün" dedi ve taleplerinizi kabul etmediğini ortaya koydu. Ne yapacaksınız?

Türk-İş başkanlar kurulu her hafta cuma günü bir saat iş bırakma kararı aldı. Her hafta birer saat artırılarak direniş sürecektir. Ardışık eylem kararı alınması çok önemli. "Bu iş sadece Tekel işçilerinin değil, Türk-İş'in meselesidir" denmesi de içimizi rahatlatmış. Sonuç alana kadar buradayız.

Geceleri nerede barınıyorsunuz?

Çok zor şartlarda mücadelemizi sürdürüyoruz. Temel ihtiyaçlarımızı gidere-miyoruz. Kadın arkadaşları mümkün olduğunca misafirhanelere yerleştirmeye çalışıyoruz. Biz erkekler de Türk-İş binasında yerde yatıyoruz. Yedi günden sonra dün banyo yapabildim. Dikkat ederseniz, yüzüm parlıyor. (gülüyor)

Sendika eve dönme kararı alırsa, ne yapacaksınız?

Olmaz öyle bir şey. Bu hareketin öznesi işçilerdir. Bu bir halk hareketinin ilk kıvılcımıdır. Ankara halkının bize gösterdiği sevgi bunun işaretidir. Bazı gazeteciler bizim için Ergenekoncu bile dedi. Ergenekoncuların güya AKP'yi sıkıştırmak için bu tür şeyler yarattığını söyleyenler var. Utanç verici bir durum. Ama halk, bunun bir ekmek hareketi olduğunu gördü. Polis bizi ezip geçti, bir pet şişe bile fırlatmadık. Demokratik mücadele yürütüyoruz. Taş kıran arkadaşlara "ellemeyin, dövsünler bizi" dedik. Havuzun içinde, işçi arkadaşlardan biri islanmış, elindeki ekmeği havaya kaldırıyor. Bizim amacımızı açıklayan bir sahne bu. Ekmeğin ve doğru şeyin peşinde olan insanların halk da peşinden gelir. Bu direniş artık halk hareketi olmaya doğru gidiyor.

Protesto için soyunup havuza giren işçiler oldu. Bazıları da polis saldırısından kaçıp havuza düştü. Soğuktan hastalananlar var mı?

Bir sürü arkadaşımızın yüzünde yaralar çıktı. Soğuktan mı, gazdan mı, bilemiyorum. Saldırı sırasında Muş'tan bir arkadaşımızın beli kırıldı. Bize niye bu zulmü yaptılar? Korkudan. Tarihe baktığında, iktidardan düşmekten korkanların sonunun aynı olduğunu görürsünüz. Karun malını, Firavun da iktidarını kaybetmekten korkuyordu. Kararımız açık, dönmek üzere geldik. Ayrıca biz burada Diyarbakırlıyla Tokatlının ekmeğini bölüştüğüne tanık olduk. Sağcısıyla, solcusuyla, ateistyle, dincisiyle hep beraber ekmek mücadelesi veriyoruz. Yukarıdakiler bundan korkuyor işte. Onlar bizim halimizden anlamıyor ama, biz bir şekilde anlatacağız.

Sömürgelerdeki köleler gibiyiz

Tekel'in Yaprak-Tütün işletmelerinde çalışan Fadıl Elçi, Süleyman Tunç, Ramazan Ercan (Adıyaman), Mustafa Alacaloğlu, Mustafa Tosun (İstanbul), Hüsnüye Bayram (İzmir) ve Arzu Gündeş (Manisa) anlatıyor...

Fadıl Elçi: 38 yaşındayım. 12 yıldır Adıyaman Tekel'de çalışıyorum. Bizim işletmeyle birlikte İzmir, Manisa ve Samsun, diğer Yaprak-Tütün işletmelerinden farklı olarak faaliyetini sürdürüyor. Bayanlar tütünü kırıyor, biz de makinelerden tongaya denk yapıp istifliyoruz. Çok ağır değil, gücümüze göre bir iş. Üç çocuğum var. Eşim ev hanımı. Bir süredir tedirgin durumdayız. Bizi 4 C'ye göndereceklerine, tamamen kovsalar daha iyi.

Süleyman Tunç: Ben de Adıyamanlıyım. 11 senelik işçiyim. Dört çocuk babasıyım. 4 C'de maaşımızın 550 lira olacağı söyleniyor. Bu da doğru değil, çünkü sadece on ay çalışılacak, yıla vurduğunda, ayda 400 lira geçecek elimize.

Elçi: Burada ne kadar direneceğimiz belirsizdir.

Tunç: Bizde vazgeçmek olmaz. Adıyaman'daki ailelerimiz basın açıklaması

rum. Sloganımız da bellidir: Ölmek var, dönmek yok! Biz zaten ölmüşüz; kaybedecek hiçbir şeyimiz kalmamış. Soruyorum yetkililere, başbakana, bakanlara: 500 lirayla nasıl geçiniriz? 400 kira; iki çocuk, eşime verdiğim aylık 710 lira nafaka! Ne yiyip ne içeceğim? Adıyamanlı arkadaşlarım adına söylüyorum: Ölünceye kadar buradayız. Bizi ne biber gazı ne de cop yıldırır. Haklar, cop ve gazla durdurulamaz. Bize destek veren Ankara halkına, medyaya teşekkür ediyorum. Tabii hiç vermeyen yandaş medya da var. Onları kınıyorum. Medyanın bir ahlâkı varsa, çektiklerimizi haber yapar. Adıyaman'da birçok insanımız Zaman gazetesine aboneydi. Arkadaşlarımızla karar aldık, bundan böyle ölünceye kadar emekçinin yanındayız. Bizim Adıyaman halkı genelde Milli Selametçidir. Televizyonda solcuların eylemlerini görünce,

run, Tekel işçilerinden beş milyardan az borcu olan varsa, bileğimi keserim.

Mustafa Alacaloğlu: Biz İstanbul Yaprak-Tütün'de çalışıyoruz. Tekel özelleştiginde, İmam diye bir arkadaşımız vardı, intihar etti. İmam 32-33 yaşındaydı.

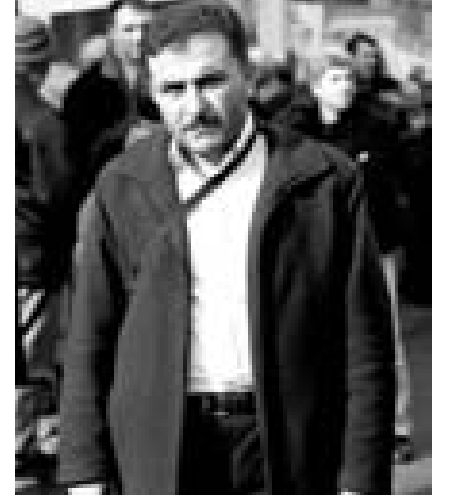
Mustafa Tosun: Tekel özelleştirilince Yaprak-Tütün işletmesine gönderildik. İmam yeni işyerindeki insanlarla uyuşmadı, iki-üç ay sonra intihar etti. Hepimiz illâ ki uyum sorunu yaşadık yeni işçilerle. Bir süre sonra kaynaşıyorsun, ama çok kolay olmuyor. Nasıl ki askere gittiğinde üst tertiplerle uyum sorunu yaşıyorsan, orada da oluyor. Adam sana üst devre muamelesi çekiyor. "Sen yeni-sin, daha fazla çalış" filan diyor. İşçi de pek birbirini tutmuyor. Tam alıştıyorsun, bu sefer başka yere gönderiyorlar.

Elçi: Mesela bizim fabrikada çalışan adamlar var; evi Elazığ'da, Diyarbakır'da... Yani hem yeni geldiği yerde sıkıntı çekiyor, hem ailesi sıkıntı çekiyor. Arkadaşımız var, inan hanımı ve kızı psikolojik tedavi görüyor. Çünkü evi Elazığ'da, kendisi Adıyaman'da. Elazığ'daki işletmeden Samsun'a, oradan Adıyaman'a gelmiş. Bu adam geleceğini görmedikten sonra Elazığ'daki ailesini nasıl taşıyın? Bu halde olan yüzlerce işçi var.

Tosun: Düzen kuramıyoruz.

Fotoğraflar: Batur Gökçe

Express'le hasbihal eden Tekel çalışanları (soldan sağa): Ramazan Ercan, Mustafa Alacaloğlu, Yunus Durdu (Tek Gıda-İş Cevizli Şube Başkanı), Mustafa Tosun, Fadıl Elçi... Süleyman Tunç, Hüsnüye Bayram ve Arzu Gündeş ise maalesef objektifimizin azizliğine uğradı. Bin kunduz, bin özur.

yapmış, onlara da gaz sıkmışlar.

Ramazan Ercan: Bayağı gaz sıkmışlar çocuklarımıza. Ben Tekel'e gireli 12 yıl oldu. O zaman tığ gibi delikanlıyım. Şimdi yaşıml olmuş 36. Kronik bronşit başladı. Tek sebebi de tütün tozu. Mezara kadar bize eşlik edecek bir hastalıktır bu. Fadıl abi dedi ki, gücümüze göre bir iştir. Yanlış. İnsan gücünü zorlayan bir iş bizimki. Adıyaman'da 400 lira kira ödüyoruz. İki çocuğum var. Büyüğü Adıyaman birincisidir. Ama devlet, çocuğumun geleceğini karartıyor. Polis bize gaz sıkıp saldırdığında dokuz yaşındaki küçük oğlum aradı, ağlıyordu. Büyüğü 14 yaşında, ağlamıyor. Dedim ki, "oğlum, şaka yapıyoruz, oyun yapıyoruz, saldırı filan yok". 17 yıllık evliydim. İnan ki işimizin biteceği gündeme sık sık gelince, bunalıma girdim, on ay önce eşimden ayrıldım. Hâlâ da psikolojik tedavi görüyorum. Bize yapılanları şiddetle kınıyo-

"bunlar bölücüdür" derdik. Ama gelip birebir görünce, inanın duygularımız çok değişti. Hepimiz burada solcu olduk, komünist olduk. Eğer komünistlik hak aramaksa, bu ülkenin en büyük komünisti benim.

Elçi: Hak aramak komünistlikse, hepimiz komünistiz.

Ercan: Balyalarımız 50 ila 70 kilo arasındır. Araştırın, inceleyin; tespitlidir, belgelidir: Adıyaman'da, ilçeleriyle birlikte, 750 personelimiz var. Bunların en az 500'ünde bel veya boyun fıtığı vardır. Biz hammallık yapıyoruz, yan gelip yatmıyoruz. Sabah 7 akşam 5, dokuz saat çalışıyoruz. Günde bir buçuk saat molamız var. Sonrası pazo hamallık. Gençliğimiz gitti, hayatımız gitti. Tamam, karşılığında maaşımızı aldık, ama bu bizim hakkımızdı. Devletin bize yanıtı 4 C gibi kölelik sistemi olmamalıydı. Zaten çoğumuz bankalara teslimiz. Adıyaman Vakıf Bank'a so-

Alacaloğlu: Ancak yaşayan bilir. Bizim anlatmamızla anlayamazsınız.

Tosun: 4 C'ye gönderdiklerini farz edelim. İki çocuğum var, okula gidiyorlar. Bu çocukları nasıl alıp da başka bir okula göndereceğim? Hangi parayla? Gidecekleri okulda uyum sorunu yaşayacaklar...

Ercan: Genelde Yaprak-Tütün'de çalışanların problemleri ağır oluyor. Köylü tütünü ham haliyle bize getirince, bakımını yapıp depoya saklıyoruz. Bakım denen şey ilaçlamadır. Daha sonra depodan çıkarıp açtığında, inan ki o ilacın kokusunu, bırak 1300 liralık maaşa, 10 milyara çekmezsin. Aynı Fransızların sömürgelerindeki köleler gibiyiz. İnanın, köleler gibi çalışıyoruz.

Elçi: Türkiye'deki en düşük işçi maaşını alıyoruz. Ama buna da şükür diyoruz.

Tunç: Aslına bakarsan, burada direnerek, köle gibi çalışmaya bile razı olduğumuzu söylüyoruz. Ama devlet diyor ki,

hayır, illâ seni aklıktan geberteceğim.

Ercan: Diyorum ya, aynı sömürgeciler gibi, hiçbir insafları yok. Hani beyaz adamlar zenci adamların canının acımadığını sanırlarmış ya. Bunlar da bizim acımadığımızı, acımadığımızı, hastalanmadığımızı, evlilik problemleri yaşamadığımızı sanıyorlar. Doktora gidiyorum, diyor ki, “senin hastalığın ağırdır, tozlu yerde çalışmayacaksın”. Şaka gibi! Raporlarım belgelidir, ispatlıdır. Doktor bana çalışamaz raporu veriyor, ama ben onu götürüp işyerime veremiyorum. Ölümüne çalışmak zorundayım çünkü.

Alacalıoğlu: Çalışamaz raporunu götürürsen, emekliye ayırlıyorsun. Daha da iş bulamıyorsun.

Ercan: Dağdan inenlere, ki onlar da insan evladıdır, saygı duyuyorum, onların da bir görüşü filan vardır ama... Biz karıncayı incitmeyen insanız. Yani diyorum ki, devletin bize saygı, sevgi göstermesi için illâ insan öldürmek mi lâzım?

Muhalefet de görevini yapmıyor. Yahu, en azından bir gün Meclis'e gitmeyin, protesto edin. Ölür müsünüz?

Tunç: Allah öğrenci milletinden razı olsun.

Ercan: Bize bugün destek verenler, Ankara halkı ve öğrenci milletidir. Bir tek onlar samimi destekçimizdir. Sonuçta öğrencinin gelip benden oy isteme durumu yok. Adam adaletsizliğe karşı olduğu için gelip bu soğukta destekliyor beni. Ben işçi olarak onun bu iyiliğini unutacak kadar nankör değilim. Bir öğrenci geldi, “üniversiteden atılalı iki yıl oldu, babam Siirt'te çoban. Beni hâlâ okuyor sanıyor” dedi. Ben ona ağladım, o bana ağladı. Ama bizim dik duruşumuzu bir gün herkes görecektir. Yerel seçimlerde AKP'ye oy verdim, ama o da arkadaş hatırı. Gelen de gideni aratmıyor, o da bir gerçek. Kadınlara 20 liralık çocuk desteği veriyorlar ya, kadının başını kessen de “illâ ki Tayyip” diyor. Anladım gitti bu milleti. Köle gibi onun nafakasını bekleyeceğine, bu ülkenin sahibi olarak iş ve aş iste. Biz mücadelenin içinde değilken, gözlerimiz kapalıydı. Ama artık bu gözler açıldı. Daha da ölünce kapanır ancak.

Elçi: Adıyaman'ın girişi var, çıkışı yok. Kör memleket. Tütün dışında hiçbir geliri yok. Herkes büyük şehirlere göç ediyor. Orada da tektilde aylık 200-300 lira ya çalışıyorlar.

Ercan: Aylık giderimi sayayım sana: 710 lira nafaka, 400 lira kira, 700 lira banka taksidi. Maaştan ne kaldı? Soruyorum başbakana, ne yiyeyim ben? Sen maaşımı 1300'den 500'e düşürecek, kıdem ve ihbar tazminatı yok, ne yapayım ben? Şu anda 30 bin liralık borcum var bankaya. Borç azalmıyor, artıyor. Sistem zaten beni kafese tıkmış. Sen daha nereye sürüklüyorsun! Köyden şehre göç eden insanlar ne yapısın? Adıyaman'da en kötü ev, 300 lira. Adam köyünde rahat rahat geçinirken çıkardın köyünden. Bu nasıl zulümdür, bu nasıl işkencedir!

Samsunlu işçi arkadaşla geçen akşam sabaha kadar oturup konuştuk. Dedi ki, ben Doğuluları böyle bilmiyordum. Ben de dedim ki, ben Samsunluları böyle bilmiyordum. Bu devlet öyle bir şey yapmış ki, herkes herkese düşman olmuş.

Taniyınca anlıyorsun ki, aslında kaderin aynıdır.

Şa'ya. Başbakan konuşmasını bitirince, kalkıp “Tekel işçisi sizden müjde bekliyor” dedik. “Oturun” dedi bize. Zaten bu olayların başlangıcı o güne denk geliyor. Dedi ki, “Yan gelip yatmak yok; devletin malı deniz, yemeyen domuz hesabı olmaz. O işleri geçeceksiniz” dedi.

Alacalıoğlu: Kasımpaşa taraftarı filan gelmişti oraya. Bize sandalye fırlattılar. Halbuki onların da çoğu işsizdi. Eğer yanıt verseydik, tam iskeledeydik zaten, kesin bizi denize dökceklerdi.

Tosun: “Hainler, bölücüler, çikin dışarı” dedi oradaki halk bizlere. Kelimeye bak! Tayyip'i eskiden ne kadar çok seviyordum, şimdi o kadar nefret ediyorum. Önceden çok seviyordum.

Alacalıoğlu: Tayyip cezaevindeyken onun kapısında jandarmaydım. Bize “as-

HÜSNIYE BAYRAM - İZMİR BALATÇIK YAPRAK-TÜTÜN İŞÇİSİ

Limon gibi

Hüsnüye Bayram: Bizim çalışma ortamımızda kolay kolay herkes duramaz. Günde 28 balya sıyrıyoruz. Herkeste ya bel fitiği ya astım ya bronşit var. Nefes darlığı çekiyoruz. Sağlam bir kişi bulamazsın. En gencimiz 40 yaşında, bu yaştan sonra, bu sağlıkla kim alır bizi işe? Sendikalı olmamıza rağmen, örgütlü değildik aslında, hep “bize dokunmayan yılan bin yaşasın” diye düşündük, o mantıkla hareket ettik. Bugün işyerlerimiz kapatılıyor, buna hayır diyoruz. Yıllarca emeğimizi verdik, sağlığımızı verdik. Bizi limon sıkar gibi sıkıp posamızı atıyorlar. Aylıkla çalışan emekçi insanlarız, başbakanın dediği gibi yatarak para kazanmıyoruz. 15 dakikada bir, balya sıyrarak para kazanıyoruz. Biz aileleri-

mizi geçindiren bireyleriz. Sadece ekmeğimizi istiyoruz. Buraya gemileri yakıp geldik, dönmeyeceğiz.

ARZU GÜNDEŞ - MANISA YAPRAK-TÜTÜN İŞÇİSİ

4 C ölüm demek

Arzu Gündüş: Çıkarılan arkadaşların hepsi 4 C'ye gönderildi, çünkü fabrikaları Teksaslılara satıldı. Yaprak-tütünleri kapatıp bize 4 C yolunu gösteriyorlar. 4 C kölelik düzeni, hiçbir sosyal hakkımızın olmaması demek. Maaşlarımız üçte bir oranına iniyor. Yirmi yıldır bu kurumda çalışıyoruz. Emekli de olamıyoruz. 18 yıl mevsimlik işçi olarak çalıştık, sigortamız ödenmedi. Tazminatımız düşük, maaşımız düşük olacak. Şimdi de işimiz bitiyor. Buradan geri dönüşümüz yok. 4 C bizim için ölüm demek.

ker bey” derdi. Bizi getirdiği hale bak. Ama dönmeyeceğiz. Yozgatlıyım aslen. Bugün 4 C'de çalışan bir arkadaşım geldi ziyarete. İki aylık çıkiştalar şimdi. Hani yılda on ay çalışıyorlar ya... “4 C'ye gelmek için her şeyi yapın” dedi.

Tosun: 4 C deyince insanın aklına cezaevi koğuşu geliyor. Cezaevi yine iyidir, yemek veriyor, çalıştırmıyor. Çocuğuma söz verdim: Hakkımı almadan eve dönmeyeceğim. Üstelik beni devlet büyüttü. Şimdi de aç bırakıyor. Ben yetiştirme yurdunda büyüyüp bu işe girdim. Yetiştirme yurdundan Tekel'e 350 kişi geçtik. Anlayacağın anam-babam, akrabam da yok. Tek yol hırsızlık. Canın yanınca, birinin canını yakacaksın elbet. O da devletin suçu, benim değil.

Ercan: 4 C'de çalışan arkadaşlar “ölün, ama gelmeyin” diyor. Cezaevi bundan çok daha iyidir. Ben 1995'te cezaevinde de yattım. Adıyamanspor maçında polis sekiz yaşındaki çocuğa cop vurdu. İnsan olarak dayanamadım, vurdum polise, çenesi kırıldı. İnanın cezaevi 4 C'den iyidir. Buradaki direnişe gelip de işe gitmediği için iş akdi feshedilen arkadaşlarımız var. Benim de aslında yarın sabah işte olmam lâzım, ama gide miyorum. Onursuz öleceğime, onurumla ölürüm daha iyi. Ekmek davasında olmasak, polise gereken dersi verirdik. Kimseden çekincemiz yok. O da devlet memuru, ben de devlet memuruyum. Sekiz saatlik Adıyaman-Ankara yolunu 14 saatte geldik. Polis üç yerde GBT kontrolü yaptı. Ama biz yaşayan ölüyüz. Bundan sonra bizi korkutamazlar. Son sözüm şudur: Bizi nah yıldırırlar!

Söyleşi: İ.A. - E. Ö.

Soldan sağa: Ersin Albuz, Mahmut Şevik, Mithat Ercan

BİRLEŞİK TAŞIMACILIK ÇALIŞANLARI SENDİKASI ÜYELERİ ANLATIYOR

Resmin bütününe görmek lâzım

TCDD, özelleştirmelerden ziyadesiyle payını alan kamu kuruluşlarından. İş hastalıklarını tedavide uzman hastaneleri, meslekî eğitim veren okulları, dikimevleri, temizlik şirketleri ve en son gişeleri özelleştirildi. Sivas'taki vagon fabrikası çalışmıyor, Eskişehir lokomotif fabrikası sadece montaj yapıyor. Adapazarı yolcu vagonu fabrikası Korelilere satıldı. Personel sayısı azaltılıyor, iş yükü ve çalışma süresi artırılıyor, kazalar ve can kayıplarına davetiye çıkarılıyor. Sabır taşı olsa çatlar. Demiryolu emekçilerinin 25 Kasım ve 16-17 Aralık eylemlerini ve ötesini BTS üyelerinden dinliyoruz...

25 Kasım grevini ve sonrasında arkadaşlarınızın açığa alınışını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Mithat Ercan: (25 senelik makinist, BTS İstanbul 1 no'lu şube sekreteri) Kamu çalışanları hareketi, biliyorsunuz, toplumsal muhalefetin olmadığı 1990'ların başında başladı ve öne çıktı. Sendikalaşma sürecinde iktidarların bize dayattığı 4688 sayılı yasadan ve devlet güdümlü sendikalarından dolayı sekiz-dokuz yıldır, tiyatro dekoru gibi, geçerliliği olmayan toplu görüşme masası etrafında, hiçbir ekonomik, demokratik, sosyal talebimizin hayata geçirilmediği bir süreci yaşadık. Artık bunun tıkandığı noktaya, yani grev ve toplu sözleşmeyi kazanmadan sendikaların bir anlamı olmadığında devlet güdümlü sendikaların da hemfikir olduğu noktaya geldik. Kamu-Sen de bir-iki noktada KESK'le ortaklaşarak 25 Kasım'da toplu sözleşme için grev aşamasına geldi. Böylece, 25 Kasım'da son yirmiotuz yılın belki de en katımlı grevi gerçekleştirildi. Bizim işkolumuzun yapısı iş bırakma eylemine çok yatkın. Diğer işkollarında iş bırakma kendini çok göstermez, ama bizde iş bırakma dendiği an, trenlerin durmasıyla, "işte grev bu!" denebilecek bir resim çıkıyor ortaya. 25 Kasım'da bunu gösterdik. Bu kadar kamu çalışanı sendikasının içinde BTS'nin öne çıkması iktidarı rahatsız etti sanırım. 25 Kasım'dan sonra, 16 arkadaşımız hukuksuz bir şekilde açığa alındı. Açığa alınmanın hukuksuzluğunu anlatmamıza rağmen, bu hukuksuzluk devam etti. Yazışmalarımıza cevap gelmeyince, 16 Ara-

lık'ta saat 22'den itibaren tekrar trenleri durdurmak zorunda kaldık. 16-17 Aralık'taki iki günlük eylemimiz de işverenin elindeki her türlü yetkiyi kullanarak uyguladığı baskılara karşın başarılı oldu. İşkolumuzdaki bu çıkıştan iktidar çekiniyor tabii, çünkü bu kıvılcım arkasına birilerini alırsa diye korkuluyor. Onun için 16-17 Aralık'taki eylemimizden sonra bize saldırdılar, bu defa 39 kişiyi daha açığa aldılar. Ankara'ya gidip olağanüstü başkanlar kurulumuzu toplayarak süreci müdahale etmek istedik. Ulaştırma bütçesinin görüşüldüğü gün, Meclis'in önünde kitlesel bir basın açıklaması yaptık. Süreci anlattık, taleplerimize cevap

Emek hareketlerini, bu bölük pörçük görünen, her biri kendi kanalından hareket eden yapıları bir araya toplayarak siyasî bir inisiyatif, toplumsal bir muhalefete dönüştürüp cephe mantığıyla hareket edilmesini gerektiren bir dönemdeyiz.

almazsak daha tepkili olacağımızı söyledik. Başkanlar kurulumuzda aldığımız karar gereği genel müdürlükte "işgalvarı" bir eylem başlattık. O işgal ve bir takım milletvekillerinin destekleri sonucu, ilk açığa alınan 10 kişinin işbaşı yapması konusunda esnediler. Biz hepsi işe dönecek diye bastırdık. 21 Aralık'ta işveren biraz daha yumuşadı. Teftiş kurulu müfettişi ve genel müdürün görevlendirdiği bir genel müdür muavini tarafından işyerlerine döndüğümüzde, ifadelerimizin alınmasının ardından işbaşı yapabileceğimiz konusunda teyid aldık.

Sendikalı arkadaşlarınızın greve katılımı nasıldı? Katılmayan var mıydı?

Ercan: Hiçbir sendikaya üye olmayan, sendikal sürecin dışında duranlar biraz korkan, çekinen insanlar. Bizim işkolumda sendika sayısı beşi buldu. Aktif konumdakiler Kamu-Sen, KESK ve Memur-Sen'e bağlı sendikalar. Memur-Sen üyeleri, Kamu-Sen'le yaptığımız bu eylemde hükümetten yana tavır koyarak bizi engelleme yoluna gittiler. 25 Kasım'da, 16-17 Aralık'ta iki-üç tren çalışmışsa, o sendikaların elemanlarının marifetidir. Grev kırıcılık yaptılar. Memur-Sen'deki bürokratlarda şöyle bir yapı var: İktidarın sendikası hangisiyse o sendikanın elemanı oluyorlar, koltuklarını korumak için. Bizim sendikamıza üye olup da greve katılmayan yok. Ama biz alana çıkmadık, işyerimizdeydik, çünkü karşı sendikaların elemanlarıyla köşe karmaca oynuyoruz. Burayı terk edersek bir makinist, bir kondüktör bulduğu an treni çalıştırabiliyor.

Mahmut Şevik: (25 senelik tren teslim memuru, BTS malî sekreteri) 25 Kasım'daki grevden sonra, genel müdürlüğümüz "prestijimiz sarsıldı" diye bir açıklama yaptı. "Prestijimiz sarsıldı" mantığıyla 16 arkadaşımız haksız yere açığa alınca, bu haksızlığı dile getirmek için 16-17'sinde tekrar grev yaptık. Bu, arkadaşlar arasında dayanışmadır. "Biz beraberiz ve arkadaşlarımızı işe döndüreceksiniz" dedik. Memur-Sen başta "biz gerekirse 100 saat eve gitmeyiz, trenleri çalıştırırız" demiş. Çalıştırsalardı, biz mi engelledik? **Peki niye çalıştırmadılar trenleri?**

Şevik: Onların tabanı beraber çalıştığı-mız arkadaşlarımız.

Yani Memur-Sen'in tabanı da size destek verdi...

Şevik: Tabii. "Sizin götürmediğiniz treni biz niye götürelim?" dediler.

Ama onlar için grev kırıcı deniyor....

Şevik: Merkez öyle tabii, ama tabanları farklı. İnsanlar o tip sendikalara, yani işveren tarafından kurulmuş sendikalara niçin giriyor? Ufak tefek beklentileri vardır, lojman gibi. Ama esas olarak haklarını kimin arayacağını, kimlerin kimleri savunacağını çok iyi bilirler, başlarına bir şey geldiğinde, ilk BTS'ye başvururlar. Dostluk ilişkimiz de var. Düşünün, bir trende beş personel var. Yemeğini beraber yiyorsun, çayını içiyorsun, sohbet ediyorsun, saatlerce beraber gidiyorsun veya burada 12 saat birlikte çalışıyorsun. Bu durumda insan "onun yapmadığı işi ben yaparım" diyebilir mi?

Halkın tepkisi nasıldı? Basına yansıdığı kadar şikâyet var mıydı?

Şevik: Halkın tepkisi dediğimiz, gerici basın ve bir takım tutulmuş insanlar. Biz bunları tespit edebildik. Aynı adam hem Arifiye'de, hem Eskişehir'de tepki gösteriyor; bu adamın genel müdürlüğe girdiğini görüyor arkadaşlar. Haydarpaşa'da 16 Aralık'ta tepki gösteren tek bir kişi var. Onun da babasının demiryollarında amir olduğu tespit ediliyor.

Selahattin Nesipoğlu: (Emekli gişe başmemuru, BTS genel eğitim ve örgütlenme sekreteri) Biz yürüyoruz, polis bizi sürüyor, bir vatandaş, yaşı 70'in üzerinde, bizi yara yara polisin önüne geçti. "Ne ya-

“pıyorsunuz?” dedi: “Bu insanlara bunu yapamazsınız. Bunlar haklarını isteyen, alın teriyle çalışan insanlar. Siz gidin çalışanlara bakın...” Polis de “İşte amca yolcuyu...” “Yolcu benim” dedi, “ben! Bunu yapamazsınız”. Yaşlı bir kadına mikrofon uzattılar, “ben destekliyorum” dedi. Buraya da geldi, çayımızı içti, bizi kutladı. Yani İstanbul’da, provokatörlerin dışında, yolcudan bir tepki gelmedi. Bir ara gittim baktım, birisi kameralara anlatıyor, anlatıyor... “Şöyle engelliyorlar, böyle yapıyorlar...” “O ara gazeteci mikrofonu bana uzattı, “siz çalışan mısınız?” dedi. “Evet, çalışıyorum” dedim, “sendika yöneticisiyim”. Durumu anlatmaya çalıştım, hiç orali değil. Tek soru, “yolcunun tepkisi var, nasıl karşılıyorsunuz?”. Ben cevap vermeye çalışıyorum, adam bıdı bıdı konuşuyor. Bizim arkadaşlardan biri bu provokatörü tanıyormuş. “Sen yolcu musun, biletini çıkarsana” dedi. “Evet, yolcuyum” dedi. Arkadaş, “senin kimin oğlu olduğunu biliyorum, seni çok iyi tanıyorum” dedi. Kamera da çekiyor. O sırada karambole geldi, sivişti. Kanal 7 de komplo gibi program yapıyor; genel başkanımıza ilk sordukları soru şu: “Halkı mağdur ediyorsunuz, bu konuda ne söylemek istersiniz?” Başkan da tabii, “biz halkı mağdur etmiyoruz, hakkımızı arıyoruz” diyor.

Ercan: 16-17 Aralık’ta Haydarpaşa’dan çıkan birkaç tren var. Bu trenleri onları sürmeye yetkili olmayan işyeri amirleri gardan çıkardılar.

Siz buna şahit oldunuz mu?

Ercan: Tabii. Polis zoruyla, basın dahil, trenin başındakileri temizledikten sonra, servis müdürü, servis müfettişleri makineye binerek gardan çıkarıyor. Mesela, Ankara yataklı ekspresini Nihat Aslan, Zeki Şahin adlı yetkililer çıkarıyor, Söğütluçeşme’ye arabayla götürdükleri makinistlere treni teslim ederek devam etmesini sağlıyorlar. Bunu bizzat gördük. Mesela makineyi bir diziyse “tren teşkil memuru” dediğimiz arkadaşımız bağlar. Ama grev günü, servis müdürünün bağladığına şahit olduk. Öyle bir yetkisi yok, öyle bir kurs almamış. Bu, havayollarında genel müdürün pilotluk yapmasına benzer!

Genel olarak çalışma şartlarınız nasıl?

Ersin Albuz: (20 senelik kontrolör, BTS Hukuk, TİS ve İnsan Hakları Sekreteri) Çalışanların büyük çoğunluğu devlet memuru. Ama memurların çalışma süresi haftalık 40 saat olmasına rağmen, burada bunun çok üstünde çalışılıyor. Aylık normal mesai 176 saatse, buradaki her personel bunun iki katı kadar çalışır. Çalışma koşulları bu anlamda ağırdır. Özellikle bizim faal personel diye tabir ettiğimiz, trenin işlemesine doğrudan etki eden makinist, kondüktör, tren şefi, tren teşkil memuru gibi çalışanların tamamı, aylık normal çalışma süresinin iki katı çalışır. Bu, beraberinde vücut yorgunluğunu getiriyor. Bu da çalışma sırasındaki iş disiplinini, konsantrasyonu bozuyor. Günde 16 saat çalışan personel var. Geçenlerde, Elazığ’da bir makinist, 16 saati aşılıyor, gara girerken uyuyakalıyor ve →

BTS başkanı Yunus Akıl (ortada, megafonla) 25 Kasım eyleminde

Fotoğraf: DIHA

BİRLEŞİK TAŞIMACILIK ÇALIŞANLARI SENDİKASI BAŞKANI YUNUS AKIL

Birleşik bir sınıf mücadelesine doğru

25 Kasım grevinin sonrasında yaşananları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yunus Akıl: 25 Kasım hem bir grev hem de direniştir. AKP’nin arkasına almış olduğu polis gücüne ve bürokrasiye karşı direniş. 25 Kasım sonrasında 16 arkadaşımızın açığa alınmasının ardından dayanışma grevine gidildi. Bu, kamu emekçileri açısından bir ilktir. O grevin sonucunda 30 arkadaşımızı açığa aldılar. Bu süreçte kararlılığımız, demiryolcuların bilgi ve birikimleri, mücadele azmi ortaya çıktı. Elimizde bir grev silahımız var, bunu iki kez kullandık. Birincisi hak almak, ikincisi dayanışmak içindi. 46 arkadaşımızın göreve iadesini talep ettik. Demiryolu yönetimi bizimle anlaşmak zorunda kaldı.

Demiryolcuların direnişini tetikleyen sebepler nelerdi?

Neoliberal politikaların en çok etkilediği alanlardan biri ulaşım sistemi. Ulaşım sistemi, kapitalist sistemin sinir uçlarıdır. Burada, bir sınıf mücadelesi veriyoruz. Özelleştirmeler, taşeronlaşmalar bizim işkolumuzda büyük yıkımlara sebep oldu. Siyasî iktidar, emekçileri yok sayan programlar geliştirdi. Demiryolu çalışanlarının sayısı iş yükünden dolayı artması gerekirken yarıya indi, çalışanların iş yükü üç kat arttı. İş kazaları alıp başını gitti. Her 45 günde bir manevracı arkadaşlarımızın ya kolu ya bacağı kesiliyor ya da manevra esnasında hayatını kaybediyor. Tren kazaları da artık kanıksanmaya başlandı. Çalışan arkadaşların özlük, sosyal ve ekonomik haklarında müthiş gerileme oldu. Makinistler, manevracılar, revizörler, hareket memurları gibi faal personel içerisinde ciddi sağlık sorunları ve meslek hastalıkları var. Dünya Bankası ve IMF’nin dayatmalarıyla yeniden yapılanma süreci işletilmeye çalışılıyor. Genel sağlık sigortasının olumsuz etkileri yeni yeni ortaya çıkmaya başladı. Çalışanlarda ciddi bir gelecek kaygısı oluşmaya başladı.

TCDD genel müdürünün grev ve makinistlerin ücretleriyle ilgili yaptığı açıklama konusunda ne düşünüyorsunuz?

Kamuoyunu yanıltmak için söylenmiş, gerçekte

ilgisi olmayan sözler. İşin gerçeği şudur: Bir makinist arkadaşımız bir saat fazla çalıştığında aldığı ücret 1 lira 15 kuruştur ve kilometre tazminatları vardır, o da ancak yola gittiğinde verilir. Demiryolları az olan personel sayısını yeni personel istihdam edip artırmak yerine üç kişinin yapacağı işi bir kişiye yaptırır; başka illerden arkadaşları getirip vekâleten çalıştırır. Vekâleten geldikleri için harcırah alırlar. Ama bunlar çok afakî şeyler. Ona bakarsanız, demiryolcuların büyük bir oranı demiryolu müdüründen daha fazla vergi vermektedir.

Yeni bir demiryolu kanunu gündemde; bu kanunun çerçevesi nedir?

TCDD yasası, demiryolcular açısından büyük bir tehdit anlamı taşıyor. Bu yasa, demiryollarında özelleştirmenin son basamağıdır. Bizde ilk özelleştirme demiryolları hastanelerinin kapatılmasıyla başladı, temizlik işlerine taşeronların alınması, limanların satılması, vagonların özel sektöre devredilmesiyle devam etti. Kurumumuz elden gidiyor, ama gitmemesi için BTS elinden geleni yapacaktır. Bizde sınıf bilinci oldukça gelişmiştir. Bu yasaya karşı elimizden gelen mücadeleyi göstereceğiz.

Sizce bundan sonra nasıl bir yol izlenmeli?

Bu süreç, demiryolcuların grevi olmaktan çıkıp Türkiye emekçisine mâl oldu. 1999’daki madencilerin eylemi nasıl yeni bir dönem açıtıysa, emekçilerin mücadelesine motivasyon kattıysa, 25 Kasım ve 16 Aralık grevleri de buna denktir. 25 Kasım’dan sonra Tekel işçilerinin, itfaiyecilerin direnişleri başladı. Bunlar Türkiye emekçi sınıfına moral veriyor. Bundan sonra, konfederasyonlar bazında bir süreç örülmesi gerekiyor. Demiryolcuların tek başına mücadelesi sonuç getirirse de, sınırlıdır. Tekel işçilerinin mücadelesi sonuç getirecek, ama kazanımlar sınırlı kalacaktır. Birleşik bir mücadeleyi önümüze koymamız gerekiyor. Bütün emekçi kesimlerle, genel grevle örülecek bir mücadeleye gitmemiz gerekiyor. Zemin ve koşullar her zamankinden daha müsait. Krizin etkilerini en çok bizler hissediyoruz ve suskunluğumuzu bozduk artık.

Söyleşi: Seda Özdek

→ yolda bekleyen trene arkadan çarpıyor. Şimdi burada kim suçlu? Uyuyan personel mi, yoksa onu o kadar uzun süre çalıştıran demiryolları mı? Mesela treni hazırlayan arkadaşlar var. Trenler nerede hazırlanıyor? Dışarıda, açık arazide. Kar, kış, fırtına, tipi... Günde 12 saat çalışıyor arkadaşlar. Bütün bunların sonucu olarak, son üç-dört yılda altı-yedi tren teşkil memuru iş kazası geçirerek rahmetli oldu, kimisi kolunu bacağına kaybetti. Ortada bir yanlışlık var demek ki, yanlışlık demiryollarının yönetimiyle ilgili. Bütün bunların çözümü çalışanların örgütlü mücadelesiyle, toplu sözleşme ve grev hakkının elde edilmesiyle mümkün. Artık çalışanların geneli buna inanmış durumda. Hukuka uygun, insanca çalışma ortamını yaratacak, hak ettiğimiz ücreti alacağımız toplu sözleşme hakkını elde etmemiz gerekiyor. Bunun için de yürüyüş başlamış durumda.

Genel müdürlüğün ücretlerin yüksek olduğunu söylemesine ne diyorsunuz?

Şevik: Burada çalışanların çoğunluğu katar personeli, yani kondüktör makini; evlerini haftada bir kere ya görür ya görmezler. Genel müdürlük "beş bin alıyorlar" diyor. Bu insanlar, aylık en fazla çalışmayla, en fazla 3 bin lira alabilir, 3 bini geçemez. O da kilometre tazminatlarından dolayı, mesaiden değil. Çalışma saatlerine baksan, ayda en az 70-80 saat fazla mesai var. Her fazla çalışma saati için bir lira veriyorlar.

Albuz: Maaşının en az yüzde elli fazlası-

nı vermesi lâzım. Hadi normal çalışma ücretini versin, o da verilmiyor.

Kuruluşundan beri, KESK'in siyasal muhalefette bir ağırlığı olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ercan: Toplumsal muhalefetin öncülüğünü yapacak siyasî yapıların veya sivil toplum örgütlerinin sığ olduğunu görüyoruz. Bu sığıltan ve birlikte hareket edemeden dolayı KESK toplumsal muhalefetin siyasal yönüne de dönem dönem öncülük yapıyor.

Sığıltan kastınız ne?

Ercan: Emekten yana olduğunu söyle-

DTP'nin kapatılması, bütün siyasîlerin, çalışanların rahatsızlığı, bir önder yapıya, olayı sürükleyip götürececek bir siyasî yapıya ihtiyaç olduğunu gösteriyor. Eğer bir çıkış yapacaksak, bu, Türkiye'deki toplumsal hareketin tamamını dile getirmeli.

yen legal partiler bile toplumsal muhalefetin önderliğini alıp götürebilecek kapasitede değil. Bu partilerin gelişmesi sendikal mücadelenin gelişmesiyle orantılı. ABD'nin, AKP'nin, Ortadoğu'da, Türkî cumhuriyetlerde ve Balkanlar'da yapmak istedikleri projelerin hayata geçtiği bir süreçteyiz. Ayrıca, global ekonomik krizin yaşandığı bir dönem. Asgarî ücretli çalışanların, işsizlerin arttığı, kendini devlete yaslamış gibi görünen işkollarında dahi sorunların arttığı bir ülkedeyiz. Tekel, itfaiyeciler, demiryolcular, kamu çalışanları... Hareketin tamamını bir resimde görmek lâzım. Türkiye'nin şu anki siyasî yapısı bütün mağdurların is-

yan edecek duruma geldiği noktadadır, daha da keskinleşerek devam edecektir. Emek hareketlerinin uğradıkları haksızlıklar karşısında sokaklara çıkmasını, bu bölük pörçük görünen, her biri kendi kanalından hareket eden yapıları bir araya toplayarak siyasî bir inisiyatife, toplumsal bir muhalefete dönüştürüp cephe mantığıyla hareket edilmesini gerektiren bir dönemdeyiz. Sorun burada kilitleniyor. Burjuvazi bile bazı eksiklikleri hissedip yeni partilerin önünü açmaya çalışıyor, çünkü mevcutlar artık hiçbir tarafı kesmiyor. DTP'nin kapatılması, bütün siyasîlerin, çalışanların rahatsızlığı, bir önder yapıya, olayı sürükleyip götürececek bir siyasî yapıya ihtiyaç olduğunu gösteriyor. KESK olarak, KESK içinde BTS olarak bunun farkındayız. Eğer bir çıkış yapacaksak, bu Türkiye'deki toplumsal hareketin tamamını dile getirmeli. Mesela Ankara'da Başkanlar Kurulu'ndan hemen sonra, üzerimizde önlüklerimizle Türk-İş'e, Tekel işçilerine desteğe gittik. Böyle olmalı. Sürecin tabandaki emekçilere yansımalarıdır bu. Ateş düştüğü yeri yakıyor, birileri öne çıkıyor, ama genel anlamda ateş düşmüştür artık. Emekçi kesimin bir öncüye, öncülüğe, bir siyasî inisiyatife ihtiyacı var. Yoksa, ben işkolu olarak mağdurdur da olurum, açığa da alınırım, bir işe yaramaz ki! Bu çıkışların Türkiye'nin geneline, hatta Ortadoğu'nun, Türkî cumhuriyetlerin geneline anti-emperyalist bir etki yapması gerekir.

Söyleşi: Emre Kaya

HALK TV'DE "EMEK EN YÜCE DEĞERDİR" UYGULAMASI

CHP'nin sendika alerjisi

Grevlerde, direnişlerde işçiler, emekçiler haklı olarak soruyor: Göstermelik destek ziyaretleri dışında muhalefet nerede? CHP'nin Halk TV'sinden sendikalı oldukları için işten çıkarılan basın emekçilerinden İhsan Şahin'den anamuhalefetin nerede olduğunu dinliyoruz...

İhsan Şahin: Kaderin cilvesine bakın ki, bizi Türkiye Gazeteciler Sendikası'ndan (TGS) istifaya zorlayan CHP Genel Başkan Yardımcısı Yılmaz Ateş, 1980'de, aynı sendikanın yöneticiliğini yapmış. Halk TV, sadece kâğıt üstünde CHP'nin değil. Siyasal partiler medya sahibi olamadıkları için Halk TV, hiç tanımadığımız dört kişiye ait görünüyor. Bu kişiler imza yetkilerini CHP'nin muhasebe müdürü Ertuğrul Kaya'ya devretmişler. Kaya'ya bu yetkiyi veren CHP Genel Saymanı Mustafa Özyürek. Yani söz sahibi CHP... 2007'deki seçimler öncesinde Halk TV'nin kameraman ve montajcı aradığını duyduk. Gittik, görüştük. CHP'ye yakınlığımız veya uzaklığımız konusunda bir soruyla karşılaşmadık. CHP çalışanlarının sendikalı olduklarını, bizim de sendikal haklarımızın verileceğini söylediler. Aradan iki ay geçince sendika durumunu yöneticilere sormaya başladık. Yaklaşık yedi ay sonra "bu konu CHP merkez yürütme kurulunda konuşuldu ve kabul edilmedi" dediler. Bunun üzerine TGS'ye üye oldum. Arkadaşlarımı da götürdüm. 13 kişiden sekizi üye olunca çoğunluğu elde ettik. Bu duyulduğu anda baskılar başladı. Zam karşılığı sendikadan istifa etmemiz istendi. Bu sektörde sendikalaşmanın zor olduğunu bilme rağmen sonuna kadar direnmeye karar verdim. Arkadaşlar beni temsilci seçti. Mustafa Özyürek, istifa etmememiz halinde işten atacağına dair haberler yola-

luyordu. İstifa etmeyeceğimizi, ama maddî konularda zorluk çıkarmayacağımızı söylüyorduk. Sendikanın o sırada hazırladığı bir toplu sözleşme önerisi vardı. Toplu görüşmeler başlamıştı. Kanallın avukatı tüm maddeleri reddederek uyuşmazlığa gitti. Baskılar da artarak sürüyordu. 18 Haziran'da, benimle birlikte sendikalı olan Sidal Yerlikaya, Ebru Boranhoğlu ve Erdal

Basın emekçisi İhsan Şahin ve 1 Mayıs'ta "emek en yüce değerdir" pankartıyla yürüyen CHP'nin başkanı

Yücedağ'ı işten attılar. Neden olarak yeni bir yapılanmaya gidildiği söylendi. Biz atılınca, sendikalı dört kişi kaldı. Uyuşmazlıkta da iş çözülmeyince, sendika grev kararı aldı. Fakat işveren, grev kararını bildiren mektubun kendisine ulaşmadığını söyledi. Bunun üzerine, sendika ikinci bir grev kararı aldı. Bu kez de işveren, "siz ilk önce grev kararı aldınız, ama greve çıkmadınız, yetki belgeniz düştü" diyerek grev kararını mahkemeye götürdü. O dava sürüyor. İşten atılmayan dört sendikalı arkadaşta ikisi zam karşılığında sendikadan istifa etmeyi kabul etti; maaşlarına 500 lira zam yapıldı. Bir arkadaş hâlâ zamsız ve sendikalı olarak işe devam ediyor. Diğer ise baskılara daha fazla dayanamayıp sendikadan istifa etti, ama zam da alamadı...

İki buçuk yıl CHP'nin etkinliklerini takip ettim, tüzüğünü defalarca okudum. O tüzükte, sendikal haklardan söz ediliyor. İşin daha ironik yanı şu: Yaptığım son iş, Onur Öymen'in katıldığı bir programın çekimiydi. Öymen çeşitli konularda konuştu, program biterken de şöyle dedi: "Şunu eklemeden edemeyeceğim, Avrupa'da siyasetçiler yakamıza yapışıyor, 'AKP'nin sendika karşıtı tutumuna niye daha fazla muhalefet etmiyor-sunuz, sosyal demokrat bir parti olarak sendika yasasına daha fazla önem verin' diye baskı yapıyorlar..." Ve AKP'nin sendika karşıtı tutumuna, sendikal haklara dair uzun uzadıya konuştu. Ertesi gün bizi sendikadan dolayı işten attılar. AKP yanlısı basında sendikalı olduğumuz için işten atılmamıza değinilmemesini de anlamak güç. Gazeteci ve sendika lafları bir araya gelince, herkesin susup olması çok enteresan. Halk TV'den CHP'li yetkililerin grevlere destek ziyaretlerini haber yapardık. Bundan böyle hangi CHP'li bir grev ve destek ziyaretine giderse, takip edip bizim durumumuzu soracağım. İşten atıldıktan sonra tüm CHP milletvekillerine gittik, hiçbirinden destek alamadık. Bakalım bu ikiyüzlülüğü nasıl açıklayacaklar...

Söyleşi: İrfan Aktan

Eşeğin sigortası mı olur?

Nakliyat-İş son yılların en mücadeleci sendikalarından. 2003 Pirelli-Ekolas, 2005 Coca-Cola şoförleri, 2008 Arçelik direnişleri onların eseriymiş. Sendika başkanı Ali Rıza Küçükosmanoğlu'nun DİSK Örgütlenme Dairesi başkanı olmasından bu yana mücadeleciliklerini konfederasyon düzeyine de taşıdılar. MEHA-LC Waikiki direnişine Küçükosmanoğlu'nun DİSK adına verdiği desteğin, direnişin hedefinin fason firma MEHA'dan üst-işveren LC Waikiki'ye kaydırılmasında, LC Waikiki'ye yönelik eylemler yapılmasında ve işçilerin haklarının alınmasında büyük katkısı vardı. Bu istisnai mücadeleçiliğin karşılığı çok gecikmedi, 7 Aralık'ta 14 sendika yöneticisi ve üye gözaltına alındı, üç günlük gözaltının ardından 10'u tutuklandı. Meselenin aslını astarını anlamak için sendikanın avukatı Ayhan Erkan'a kulak veriyoruz...

Nakliyat-İş'in yönetici ve üyelerinden on kişi ne gerekçeyle tutuklandı?

Ayhan Erkan: Emniyet, "savcılığın iste-miyle 25 Mart'tan itibaren sendikayı ta-kibe aldık" diye açıklama yaptı. O takip sonucu, bütün yöneticiler ve bazı işçi arkadaşlarımızın evlerinde, sendika genel merkezi, İstanbul ve Konya şubelerinde baskın ve arama yapıldı. Arama belge-sinde yazan itham "çıkar amaçlı suç örgütü oluşturmak". Savcılık aşamasında itham buydu. Sonuçta, çalışma hürriyeti-ni engellemek ve ruhsatsız silah bulundurmak gerekçesiyle arkadaşlarımızı tutukladılar. İki suçlama da, yasalara göre, tutuklamayı gerektirmiyor. Birinci suçla-manın cezası altı aydır ve para cezasına çevrilir. Ayrıca bu şikâyetle bağlı bir suç ve şikâyet eden işverenler şikâyetlerini geri aldıklarını söylediler. Bu nedenle o dava düşecek. Ruhsatsız silah bulundur-makla suçlanan ise dört kişi. Dördünde de silah bulunmuyor aslında. Başkanın evinde, üzerinde hiçbir şey çıkmamasına rağmen, tutuklanma gerekçesinde silah bulundurmak var. Ruhsatsız silah bu-lundurmanın cezası on ay, bu da paraya çevrilen suçlardan, çünkü hiçbirinin sa-bıkası yok. Dolayısıyla, tutuklanma ge-rekçeleri tamamen hukuka aykırı.

Daha önce sendika hakkında şikâyetle bulunanlar kimlerdi?

Bir şikâyetçi Nak-İş'ti, ambarlardaki iş-veren sendikası. Son toplu sözleşme sü-recinde, hazıranda, bir uyuşmazlık oldu. Uyuşmazlığın çözümü için fazla mesaiye kalmama hakkımızı kullandık. Bir de öğ-len bir saat yemek arasını işin sürmesi için nöbetleşe kullanıyordu işçiler. Mola-yı topluca aynı zamanda kullanmaya başladılar. Bunun üzerine, Nak-İş "ka-nunsuz eylem yapıyorlar, iş durduruyorlar" diye şikâyetçi oldu. Çevik kuvvet geldi ambarlara. İşverenler "tekrar görü-şelim" dedi. Genel başkanımız "çevik çe-kilmeden görüşmeyiz" dedi. Çevik çekil-di, görüştük, sorun çözüldü. Şikâyet ha-zırandaydı. Diğerleri daha da önce. Top-kapı'da, Akgün Ambarı ve Yeşil Kargo adlı iki ambar var. 19 Ocak'ta, işçiler işe geldiklerinde iki ambarın da kapısının kapalı olduğunu görüyorlar. Araştırınca, bu iki ambarın birleşip Kırac'ta Akgün Lojistik adıyla yeni bir yer açtığını öğ-reniyorlar. İşçilerin alacakları maaşları, as-garî geçim indirimleri, fazla mesaipleri, ik-ramiyeleri var. Oraya giderek "bizi işten

Sağda, Nakliyat-İş avukatı Ayhan Erkan, solda Yönetim Kurulu Üyesi Hakan Arslan, Nakliyat-İş genel merkez binası ile İstanbul, Kocaeli ve Konya şubelerine 7 Aralık sabahı düzenlenen polis baskınları için Zeytinburnu Nakliyeciler Sitesi'nde düzenlenen protestoda

çıkarttıysanız tazminatlarımız, alacaklarımız nerede" diyorlar. Orada bir arbede yaşıyor, işçi arkadaşlarımıza silah sıkıyorlar. Bununla ilgili Büyükçekmece'ye suç duyurumuz var. Sendika olarak yasa-dışı lokavttan ve diğer olaylardan dolayı Maliye Bakanlığı'na, Sosyal Güvenlik Kurumu'na, valiliklere, kaymakamlara şikâyet dilekçemizi yazdık. Bu arada Akgün Ambarı sürekli bizi şikâyet ediyordu. Bu dosyada o şikâyetleri baz almışlar. Tutuklamalardan sonra, Nak-İş başkanı ve diğer şikâyetçi işverenler Emniyet'te "bizim artık bir sorunumuz yok, sözleş-meyi imzaladık" demişler. Bu zapta geç-memiş. Sonra, "şikâyetimizden sarf-ı na-zar ediyoruz" diye dilekçe yazdılar. Bütün şikâyet konularının çözüldüğü ispat-lanınca, savcı mahkemeye suç örgütün-den değil, çalışma hürriyetini engellemek ve silah bulundurmaktan sevk etti. Yağ-ma suçlaması da vardı, onu çıkardı.

Dava Ağır Ceza Mahkemesi'nde mi?

Bize gözdağı veremeseler de işçilere, kamuoyuna veriyorlar. "Böylesine haksız, hukuka uymayan bir şeyi bile yaparız" diyorlar. Sarı sendika olsun, işçinin hakkını arayan, ekmeğini büyüten sendika olmasın istiyorlar.

Evet. Savcı bile "bu dosya bize ait değil, Asliye Ceza'nın dosyası niye bize gelmiş" diyor. Dosyada gizlilik var, o yüzden inceleyemiyoruz. Savunma hakkına kısıt-lanıyor. Sendikanın avukatı olarak müda-hil olmam engelleniyor, ben de şüpheliymişim. Benim görüşmemin engellenmesi savcının değil, yargıcın verebileceği bir karar. Savcı ve hakim durumun farkında

bence. Nereden, nasıl bir müdahale oldu-ğunu bilmiyoruz, ama bir yerden müda-hale var. Zor bir iş kolu bizimkisi, beş ki-şilik, on kişilik küçük ambarlar. Topka-pı'da 170 işveren var. 1979'da kıran kırana bir mücadeleyle kuruldu sendika. O za-man ambarlarda işverenler "eşeğin sigor-tası mı olur" derlerdi. Taşımada kullanı-lan bir semer var, ondan ötürü eşek der-lerdi işçiye. Ambarlar dışındaki yerlerde de nakliye hep taşıeron şirketlerde. Uğra-şıyorsun, örgütleniyorsun, ana firma taşı-eron şirketle anlaşmayı feshediyor. Ana fir-ma sözleşmeyi feshedince, taşıeronun işçi-yi çıkarma hakkı oluyor. Hukuk sistemi de işverene her türlü olanağı sunuyor. **Bütün bu zorluklara rağmen, Nakliyat-İş son yıllarda çok ses getiren direnişle-re öncülük etti...**

MEHA Tekstil direnişi, anlaşmayla so-nuçlandı. Ali Rıza başkan DİSK adına arabuluculuk yaptı, işçi temsilcileri de ka-tıldı. Waikiki asıl işveren olarak işçilerin alacaklarını üstlendi. Akgün'le de anlaştık, tekrar ambarlara geldi. Çıkardığı sekiz işçinin beşini geri aldı, diğerlerinin de tazminatlarını ödeyeceğini taahhüt et-ti. Arçelik'in taşıeronunda örgütlenmiştik. Direniş sonrasında taşıeronla anlaştık, sözleşme imzaladık. O sırada Arçelik sa-dece bizim taşıeronla değil -üç bin işçiyi kapsayan 20'ye yakın taşıeronu var-, hep-siyle anlaşmasını feshetti. İki bine yakın işçiyi kendi kadrosuna aldı, Türk-Metal'e üye yaptı. Sayemizde Türk-Metal iki bin üye edindi. Bizim üyelerimize "Nakliyat İş'ten çıkan, Türk-Metal'e geçin" dediler, üyelerimiz kabul etmedi. Davalar açtık ve kazandık. Şimdi Yargıtay'da.

Sendikaya yönelik hukukî "saldırısı" bu direnişlerin yarattığı rahatsızlığa mı bağlıyorsunuz?

Sendikalara gözdağı verme, yıldırma amaçlı bir saldırı. Ali Rıza başkanın DİSK'te öne çıkması, 1 Mayıs'taki katkıla-rı, bütün bunlardan dolayı bir hesap sor-ma, bedel ödetme var. Ama gerek Nakli-yat-İş, gerek DİSK bu saldırıları çok yaşa-dı, bunlar bizi yıldırılmaz, tam tersine kamçılar. Aslında, suç işleyen işverenler, mağdur olan işçiler. Tutuklananlar ara-sında Akgün ambarın, Yeşil Kargo'nun işçileri var. Adamlar 11 ay işsiz kalmışlar, daha yeni işe girmişlerdi. Çalışma hürri-yetini engelleyerek suç işleyen işveren.

Davanın seyri için öngörünüz ne?

Gözdağı vermenin sınırını kimin ne ka-dar çizdiğini bilemediğimiz için nereye gider, bilemiyoruz. Onların çizdiği bir sınırı vardır, ama bizim tepkimiz yükselebi-lirse o sınırı değiştirebiliriz. Sonuçta bun-dan beraat alacağız.

Tutuklamalar işçileri nasıl etkiledi?

Şu an tepki var, ama daha geri düzey-de olanlarda sinme, korkma olur tabii. İşçilerin hepsi aynı düzeyde değil. Alı-nanların çoğu kalanların akrabaları ol-duğu için tepki var. Ambarlarda çoğu işçi birbirinin akrabasıdır. Bize gözda-ğı veremeseler de, işçilere, kamuoyuna veriyorlar. "Böylesine haksız, hukuka uymayan bir şeyi bile yaparız" diyor-lar. Sarı sendika olsun, işçinin hakkını arayan, ekmeğini büyüten sendika ol-masın istiyorlar.

TUZLA TERSANELERİNDE ÖLÜMLER DEVAM EDİYOR

Oya işler gibi örgütlenmek

Tuzla'da ölümlerin ardı arkası kesilmiyor. En son kasım ayında Mahmut Altınöz ve Ercan Sanar'ın ölümüyle birlikte 2009'da 15 işçi tersanelerde hayatını kaybetti. Tuzla'nın 2009 bilançosunu Bilgi Üniversitesi Tarih bölümü araştırma görevlisi, Tuzla Tersaneler Bölgesi İzleme ve İnceleme Komisyonu üyesi Aslı Odman'dan dinliyoruz.

Tuzla tersanelerindeki çalışma koşullarında değişen bir şey var mı?

Aslı Odman: Yapısal sorunda bir değişiklik yok: Hâlâ gemi inşada asıl iş yasadışı bölünerek taşeronlara devrediliyor ve bu yüzden iş güvenliği koordine edilemiyor. Halbuki, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 2. maddesi, "asıl iş, taşeron/altışveren firmaya devredilemez" mealindedir. Ayrıca, Eylül 2008'de Altışveren Yönetmeliği çıktı. Böylece, 2. maddedeki muğlaklık da giderilmiş oldu. Tersanelerdeki taşeron işçilerin seri ölümlerinin ardından çıkarıldığı için basında "Tuzla Yönetmeliği" diye de anıldığı oldu. Asıl iş nedir, yan iş nedir, uzmanlık gerektiren iş sertifikası nedir, bu nasıl denetlenecek, tarifler açık. Hep "yasa uygulan-sın" diyorduk, elimiz güçlendi. Bu arada Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) hemen yönetmeliğin iptaline dair Danıştay'a gitti, "bu yönetmelik maliyet-kalite-verimlilik açısından bizi bitirir" dedi. Onların gösterdiği sınıfsal refleksi maalesef işçi konfederasyonları kolektif olarak daha gösteremedi. Ama mesela Dev-Sağlık-İş sağlıktaki taşeronlaştırmaya karşı çok faal, yol açıcı işler yapıyor, art arda çeşitli Bölge İş Teftiş Kurullarından hileli taşeronluk ilişkisi olduğuna dair kararlar aldırıyor, işçileri ana işveren işçisi statüsüne geçirecek kolektif kararları zorluyor. "Sağlıkta taşeron olmaz, insan ihaleyle çalıştırıl-

maz!" sloganlarının içini her mânâda dolduruyorlar.

4857 sayılı yasa uygulanmıyordu neticede, bu yönetmelik bağlayıcı olur mu?

Yasanın 2. maddesi işçiyi yeteri kadar koruyan bir maddeydi, Altışverenlik Yönetmeliği onu iyice tahkim etti. Mesele "kanun-seviciliği" değil. Ama asıl işin yüzlerce parçaya, işletmeye bölündüğü yerde iş güvenliği koordine edilemiyor,

Riskli üretim taşeronlaştırılarak parçalara bölündüğü zaman, ne teknik ne de sosyal olarak iş güvenliği sağlanabiliyor. Niyetlerden, vicdanlardan bağımsız bir durum var. Belli ki vicdan değil, sosyal güvence lâzım.

zira iş riski bölünemiyor. Montesquieu "Yasanın Ruhu" demiş ya, işte o maddenin ruhu da şu: Asıl iş bütünseldir; iş bölünemezse, iş güvenliği de bölünemez. Bu nedenle, asıl kârı elde eden ana işveren üzerinden kotarılmalı, asıl işi yapan tüm işçiler de aynı işverende kadrolu çalışmalıdırlar. "2. Madde uygulansın" demek, bu ruh gerçekleşsin demek. Yoksa canlar gidiyor. Bir iş müfettişinden duyduğum bir söz var: "Kanun ne kadar sertse, uygulama o kadar savsak oluyor." Yasayı icra ve teftiş edecek memur olmaması bir "kaza" değil, bu oyunun parçası. Bize de trajikomik bir şekilde "yasa uygulansın" demek düşüyor. Sosyal bilimci olarak normalde bizim işimiz, yasaların görmezden geldiği veya görünmez

kıldığı güç ilişkilerini görünür kılmak iken "yasacı" olduk. Bu arada, 2. Madde gerçekten uygulanırsa, esnek ve bölünmüş istihdamın diğer formları devreye girebilir: Mesela ödünç işçilik. Almanya tersanelerindeki istihdamın yüzde 13'ü profesyonel olarak, kâr amaçlı işçi kiralayan istihdam büroları üzerinden sağlanıyor. Türkiye'de özel istihdam büroları kâr amaçlı işçi kiralayamıyor. 2009 yazında bu yasak kaldırılmak istendi. Süreç sendikaların tepkisiyle şimdilik cumhurbaşkanı tarafından veto edildi. Ama buraya dikkat etmeye devam etmeli. Kâğıt üstünde Türkiye İş Kanunu bu konuda işçiyi Almanya'dakinden daha çok koruyor. Ama, Türkiye-Almanya karşılaştırmasında dikkat edilecek şeyler var: Almanya emek-yoğun ve çevreyi kirleten gemi-inşayı ta 1970'lerden itibaren tasfiye etti. Yüz binlere yakın işçiden bugün geriye 20 bin işçi kaldı, bu sanayi doğuya kaydı. Bu yüzden Güney Kore, Türkiye birer gemi inşa ülkesi oldular. Almanya teknoloji-yoğun ve çok azalmış bir istihdamla ve sendikalaşma oranı yüksek bir şekilde üretim yapıyor. Bu, daha az ölüm demek. 2007'de işçi ölmemiş, 2008'de Hamburg'da iki işçi ölmüş. Oradaki güçlü sendika IG-Metall-Küste, sektördeki düşük ücretle ve güvencesiz çalışan ödünç işçilerin sayısının artması ve bu istihdam formunun kalıcı hale gelmesine karşı kampanya düzenliyor. Ezcümle, esnek istihdamın birçok formu var, bunlar birbirine dönüşebilir. Hepsini tanımalı, uyanık olmalıyız.

Tersane sahiplerinin zihniyetinde bir değişiklik gözlemledin mi?

En iyi bildiğim, Tuzla ortalamasını kesinlikle yansıtmayan Desan Tersanesi kapsamlı iş güvenliği programı uyguladı. Baret, ayakkabı değil sadece, elektrik alt yapısını tamamen değiştirdi, iskele ku-

rumlarını profesyonelleştirdi, sosyal donatılarını ıslah etti. Tüm bunları yaptıktan sonra, yakınlarda bir ölüm daha oldu. Kadrolu/taşeron ayırımı yapmadan, bin küsur işçiyi iş güvenliği programı uygulamışlar, herkese demir uçlu ayakabılar bile dağıtmışlar, ama taşeron işçideki vasıf, bilgi geri dönmüyor, iş güvenliği yok ki. Bir gün burada, diğer gün taşeronun ardında başka yerde. Kurum kimliği, iş güvenlik belleği yok. Desan, işveren ne kadar iyi niyetli olursa olsun, meselenin yapısal olduğunu bir kez daha gösterdi bize: Büyük ölçekli riskli üretim taşeronlaştırılarak parçalara bölündüğü zaman, ne teknik ne de sosyal olarak iş güvenliği sağlanabiliyor. Riski paylaşan işçiler işvereni de paylaşmalı ki, bir araya gelip iş sürecindeki güvenlik sorunlarını tespit edip bunların giderilmesini talep edebilsinler. Niyetlerden, vicdanlardan bağımsız bir durum var. Belli ki vicdan değil, sosyal güvence lâzım.

Krizin ardından sermaye yapısında belirlenmiş değişiklikler oldu mu?

İki ayrı yöne gidiyor hareketler. Çalışan kesim ne kadar bölünmüşse, sermaye de o kadar merkezileşmeye meyilli görünüyor. 2008 başında, Türkiye gemi inşa sanayiinde hiç yabancı sermaye yoktu. İlk defa bu sene sektöre büyük ölçekli yabancı sermaye girdi. Dünyanın beşinci büyük filosuna sahip Palmali, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattında petrol taşıma ihalesini alan bir firma. Sahibi Mübariz Mansimov Gurbanoğlu, İstanbul Modern'in geçenlerde düzenlediği bir gecede 650 bin liraya Türk bayrağı resmi alıp TSK'ya hediye etti, belki oradan hatırlanır. Palmali Grubu lüks hizmetlere yönelik pek çok sektöre yatırım yapıyor. Bombalanmış HSBC binasını satın almış, yedi yıldızlı otel yapıyor. Tekfen'in yarısını daha yeni aldı. Bodrum'da oteli var. İşadamlarının jet uçaklarına yer hizmetleri verecek bir şirketi var. Bir de Yalova Tersaneler Bölgesi'nde tersane aldı. Tersane işveren deyince, artık sadece MHP tandanslı Torlak ailesinden bahsetmiyoruz. İkisnin arasında ciddi bir ölçek farkı var. Torlak ailesi sadece sırasıyla armatörlük, gemi inşa ve siyaset sektörlerinde. Palmali Grubu ise bir küresel oyuncu. Bir de Anadolu'ya yapılan teşvikli yatırımların içinde büyük sermayeli İngiliz menşeli bir şirketin Samsun'da gemi inşaya sermaye yatırdığını görüyoruz. Bunlar kriz döneminin bazı eğilimleri. Gemi inşa sanayiinde ölçek büyümesi, her türlü emekçi merkezli çalışma için önemli bir veri. İşverenin ölçeği, başka sektöre yatırımı olup olmadığı çok önemli. Tuzla bazlı mevcut büyük gruplar "teşvik almıyoruz, gemi inşa sanayii krizde" deseler de, çok kötü durumda olmadıklarını görüyoruz. Kalkavan ailesinin farklı armatör/tersaneci fertleri Yumurtalık Serbest Bölgesi ve Gelibolu'daki yatırımlarına devam ediyor. İşveren milliyetçiliğiyle kutsanmış bir alan olarak askerî gemi projesi MİLGEM (Millî Gemi) bütün hızıyla devam ediyor. Türk gemi inşa sanayii artık askerî sektörden sipariş alıyor, ithal ikamesine gidiyor. Başbakanın Ma-

yıs 2008'de bu proje dahilinde yapılan muharip bot kaynak törenine bizzat katıldığı Dearsan Tersanesi'nde bilebildiğimiz kadar üç işçi canını bırakmıştı. Bu Dearsan'ın ihale alması için bir neden olmadı. Tabii ki Kara Kuvvetleri ihalelerinde, yani tank üretiminde güçlü olan Koç RMK Marine'i ile Deniz Kuvvetleri ihalelerinde de güçlü aday. Askerî ihale alabilen ile alamayan, yatırımlarına Tuzla dışında devam edebilen ile edemeyen arasında bir ayrışma yaşanması kaçınılmaz gözüküyor. Tuzla dışında genişlemeyen yolda kalacak. Yalnızca armatörlük ve gemi inşa sektöründe kalanlarda belli bir dökülme olacağı, büyüklerin küçükleri yutacağı bir sürece gidiyoruz gibi geliyor bana.

Bir mevzuat değişikliği de "ağır ve tehlikeli işler yönetmeliği"nde yapılmış...

Evet, bu tarz işlerde çalışacak herkesten artık bir de "meslekî eğitim sertifikası" isteniyor. İşçinin işe girerken ibraz etme-

Tuzla'da sendikalaşma "aksiyona yönelik" tavrın uygun olmadığı bir alan. İşçilerin bir araya geldikleri bekâr odaları, kahvehaneler, hemşehri dernekleri gibi yerleri tespit edip, oya işler gibi uzun vadeye sabırla yayılan bir örgütlenme gerekiyor.

Aslı Odman

si gereken belge sayısı kabardı. Zaten istenen tam teşekküllü hastane raporu, akciğer röntgeni, işitme raporu gibi sağlık belgelerini edinmenin ciddi bir piyasası vardı. Hangi ciğeri kınalılara, hangi yarı sağırlara nasıl raporlar verildiğine dair trajikomik hikâyeler dolaşıyordu kahvehanelerde. Keşke bir doktor çıkıp Tuzla Tersaneler Bölgesi'ndeki işverenlerle çevredeki özel hastaneler arasında ilişkiler var mı, yeni açılan işveren hastanesi GİSBİR'in faaliyetleri neler, araştırılsa. Düşünsenize, en az 40 bin rapor çarpi işçinin değiştirdiği taşeron firma sayısı kadarlık bir piyasa vardı. Mecburî tutulan bu yeni belge de eklenince, gıcır bir piyasamız daha oldu. Yeni sertifika 300 lira tutuyormuş deniyor, kurslar da çevre ilköğretim okullarında veriliyormuş. Dersliklerde, işyeri dışında vasıf ve güvenlik bilgisi ne kadar öğrenilirse artık... Kesin olan, bu mevzuat değişikliğinin işçi sağlığı ve güvenliği alanını metalaştıran adımlardan biri olduğu. Bu işe giren pek çok aktör var: Bizatihi GİSBİR, GESAD (Gemi -Yan Sanayicileri Derneği), YAGESAD (Yalova Gemi Sanayicileri Derneği), Türk Loydu gibi klas kuruluş-

lar, özel iş güvenliği şirketleri, ISO 9000 türü belgeleri sağlamak üzere piyasaya girmeye çalışan sivil toplum dernekleri ve şirketler, AB fonları üzerinden birbiriyle rekabet eden belediyeler (örneğin Bağcılar Belediyesi) ve mülkî yapılar (örneğin Tuzla Kaymakamlığı altında, Eylül'de TÜPYOM -Tuzla Proje Üretim ve Yönetim Merkezi- kuruldu), Yalova Üniversitesi ve Piri Reis Denizcilik Anadolu Meslek Lisesi... Hepsinin "sertifika verme işine" girdiğini gözlemliyoruz. Bu kurumların hiçbirinin Tuzla'daki somut çalışma koşulları, kaza nedenleri, işçi güvenliği altyapısıyla ilgili bir araştırması yok. Seri iş kazası üreten çalışma koşullarını araştırmadan, bu sertifikanın verildiği eğitimler kazalara nasıl deva olacaktı ki?

Tuzla her ne kadar AKP'li belediyeyi seçse de, şartlar sendikacılık açısından çok elverişli değil mi?

Parti tercihleriyle sınıf yapısının ilişkisi düz değil, çok karmaşık. Ben sistematik çalışmadım bu konuyu Tuzla özelinde. Tuzla son seçimlerde yüzde 40 AKP'ye, yüzde 40 CHP'ye oy vermiş. Bu dağılım sınıfsal-sosyal profili ele vermiyor. Aslında, Tuzla'nın hâlâ bir işçi havzası olması, yaşamak ile çalışmanın birbirinden ayrılmamış olması örgütlemeyi kolaylaştıracak mekânsal bir avantaj. Bu durum tekstil, gıda, metal, hizmetler gibi diğer işkollarındaki sendikaların hayalini bile kurmadığı bir örgütlenme kolaylaştırıcısı. Tuzla'da sendikalaşma, aksiyona yönelik tavrın uygun olmadığına inandığım bir alan. İşçilerin farklılıkları içinde bir araya geldikleri bekâr odaları, kahvehaneler, hemşehri dernekleri, amele pazarları gibi yerleri tespit edip, oya işler gibi uzun vadeye sabırla yayılan bir örgütlemenin yapılması gerek. Limter-İş'li sendikacılar büyük riskler alarak, militanca yasadışı işveren pratiklerini afişe etme politikalarına girişiyorlar. Bu da havzadaki işçi sınıfı üzerinde iki tip etki yaratıyor bence: Çok büyük bir kesim, sınıf sendikacılığını karalayan 1980 sonrası genel ideolojik ortamdan da, Tuzla özelindeki işveren propagandalarından da etkilenecek sendikalaşmaya karşı olumsuz duygularla karışık bir korku biriktiriyorlar. Bu, krizden önce de vardı. Krizle beraber ikinci bir tutum da devreye giriyor. Taşeron iflasları artıyor. Alacaklar aylar boyu tahsil edilmeyince, Limter-İş'e gidiyor. Oradaki sevgili arkadaşların, büyük insanî bedellerle korudukları militan ve gözüpük olma vasfı şunu getiriyor: Bıçak kemiğe dayandığı zaman, işçiler sendikayla çok kısa vadeli ve pragmatik amaçlar çerçevesinde, yani verilmeyen ücretlerin tahsili için ilişkiye geçiyor. Bu, sendikanın Tuzla'daki işçi kesimini kendine ısındırdığı, aynı zamanda onların diline aşinalığını artırdığı bir sürece evrilir mi? Sendikanın kriz döneminde böyle noktasal bir şekilde, hak mağduriyetine uğramış işçilerle bir araya gelmesi, kalıcı bir örgütlenmeye dönüşür mü? Oturup ciddi bir şekilde bunları düşünmek gerek.

Etik acı, ruhsal acı, acıların insanı

Ekranlarda rastlamışsınızdır, büyük sermayenin önde gelen isimleri peşpeşe arz-ı endam ediyor. Nakarat, "sistem tıkr tıkr işliyor". Hakikaten "tıkr tıkr" mı, ayrı mesele, ama sistem öyle ya da böyle işlerken insanı insan yapan her şeyi –bedeni, ruhu, akli, vicdanı– öğütüyor. Daha da fenası, bunu kurbanlarının işbirliği sayesinde yapıyor. Peki nasıl yapıyor ve bu işbirliği ne tür bireysel ve kolektif hasarlara yol açıyor? "Çalışma psikodinamiğinin kurucusu" ruhbilimci Christophe Dejours'a bağlanıyoruz.

Son dönemde işyerlerindeki intiharların peşpeşe gelmesi herkesi sarstı. Siz sayının önemli olmadığını, tek bir vakanın durumun vahametini göstermeye yettiğini söylüyorsunuz. İşyeri intiharları bize ne diyor?

Christophe Dejours: Tek bir ölüm dahi işyerinin işleyişi açısından trajedidir. Bugüne kadar, intiharların en çok görüldüğü toplumsal ve meslekî kategori tarım çalışanlarıydı. Tarımda çalışma alanı ile yaşam alanı farklı değildir. Tarım çalışanlarının intiharlarının ana sebebi yalnızlık olarak değerlendiriliyordu. Bugün, diğer üretim alanlarında da aynı sorunla karşı karşıyayız: Yalnızlık. İşyerinde intiharlar 1990'ların sonlarında görülmeye başlandı ve o zamandan beri de artarak devam ediyor. Elbette daha önceleri de çalışma koşulları intihar sebebi olabiliyordu. Ama işyerinde intihar vuku bulmuyordu. Biri kendini ormanda asarsa, onu intihara götüren nedenler üzerine karmaşık bir akıl yürütmeye girişebiliriz. Ama işyerinde intihar ediyorsa, nedeninin iş olduğu aşîkârdır. Ayrıca, Marsilya'da intihar eden Telecom çalışanı gibi, intihar edenlerden bazılarının arkalarında bıraktıkları mektuplar da bu durumu açıkça ifade ediyor. O Telecom çalışanı daha yeni ücret artışı almıştı. İntihârın beklendiği bir psikolojik konfigürasyonla karşı karşıya değiliz; karşımızdaki, uzun süredir kırılğan bir kişiliğin semptomlarını gösteren, aşırı hassas, depresyon eğilimli, zaten bir kanadı kırık, işyerinde tutunmakta zorlanan biri değil. Bu profile hiç uymayan kişilerin intiharlarıyla karşılaşyoruz: İşinde terfi eden, belli bir sosyal çevresi olan, aile ilişkileri düzgün insanlar. Ama yakından incelediğinizde, çok derin bir yalnızlık duygusu yaşadıklarını görüyorsunuz. Eskiden yokken bugün işyerlerinde intiharlar oluyorsa, bir şey değişti demektir. Bu durum şunu açığa çıkarıyor: Çalışmanın bütün sosyal dokusu, işyerindeki beraber yaşama hali, birbirini kollama, birbirine saygı, dostluk, hepsinin temelden ve derinlemesine yapısı değişiyor. Örneğin, bir müşteri hizmetleri biriminde, açık ofislerde, bir gazete bürosunda çoğu zaman çok sayıda kişi bir arada çalışıyor, ama her biri yalnız. Biri acı belirtileri, depresyon, üzüntü, huzursuzluk, gerginlik gösterdiğinde kimse kıpırdamıyor. Eskiden, birlikte çalıştıkları birinin biraz kötü olduğunu gördüklerinde, meslektaşları hemen müdahale ederdi, "neyin var", "ne oluyor" diye sorulurdu. Dayanışma vardı; insanlar birbirlerine bakıyor, birbirlerini

görüyor, birbirleriyle konuşuyordu. Bir arada yaşama, intihara karşı koruyucudur. Çalışan işyerinde tacize ya da ayrımcılığa uğraması, en zor işlerin üzerine yıkılması, alenî haksızlığa maruz kalması, bunlar çalışma dünyasında yeni şeyler değil. Yeni olan, böyle bir durumla karşılaştığınızda kimsenin kılını kıpırdatmaması. Öyle bir durumda, kolektif bir ihanete uğradığınızı hissediyorsunuz. Bu basit, sıradan bir yalnızlık değil, bir ihanet.

İntihar pek çok faktörün bir araya gel-

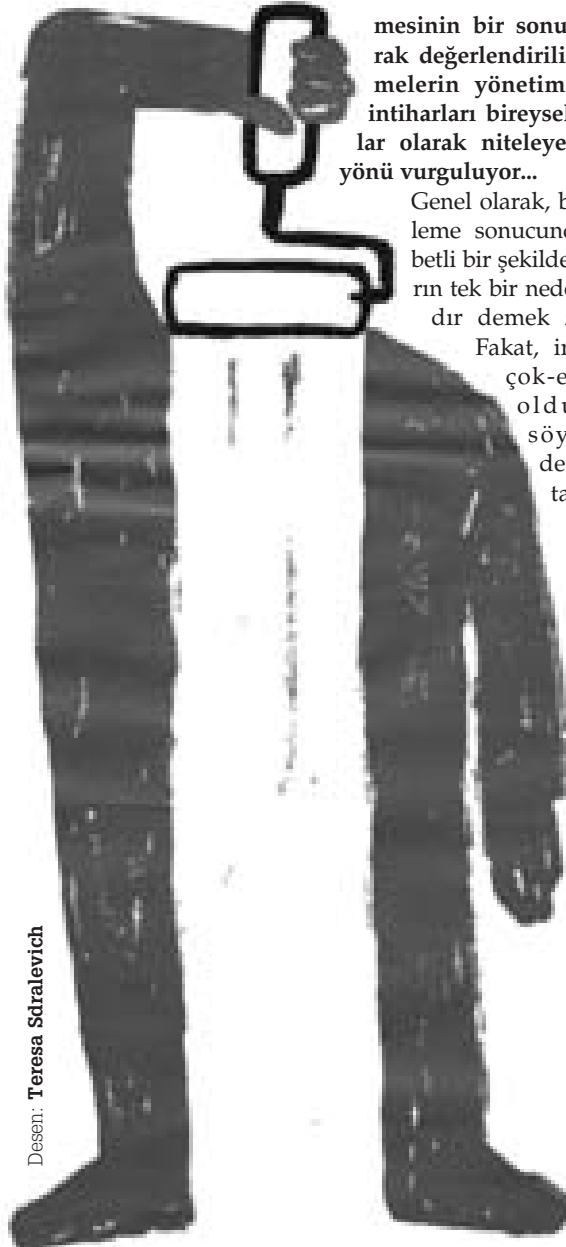
İşyerinde intiharlar 1990'ların sonlarında görülmeye başlandı, artarak devam ediyor. Eskiden yokken bugün işyerlerinde intiharlar oluyorsa, bir şey değişti demektir. Bu, şunu açığa çıkarıyor: Çalışmanın sosyal dokusu derinlemesine değişiyor.

mesinin bir sonucu olarak değerlendirilir. İşletmelerin yönetimleri de intiharları bireysel dramalar olarak niteleyerek bu yönü vurguluyor...

Genel olarak, bir inceleme sonucunda, isabetli bir şekilde intihârın tek bir nedeni vardır demek zordur.

Fakat, intihârın çok-etmenli olduğunu söylemek de topu taca at-

Desen: Teresa Sdralevich

maktr. Esasında, intihara götüren sebeplerin dizildiği bir yol gibidir bu süreç. Çalışanın işle ilişkisinin tartışmaya yer bırakmayacak şekilde intihara sebep olduğu vakalar görüyoruz. Bu insanlardan bazılarının ailevî durumunun bir süredir krizde olması da mümkündür. Bu durumda, ev atmosferini zehirleyen, eşle, çocuklarla ilişkilere sirayet eden işle ilgili sıkıntılar olduğunu size izah edebilirim. İşteki psikik durumunuza eve taşınırsınız. İş, özel hayatı, mahremiyete varıncaya kadar sömürgeleştirir. Tersi de doğrudur: Ciddi ailevî derteriniz varsa, çoğu zaman işe yansır. İş ve iş dışı psikolojik açıdan bağımsız değildir. Bu nedenle, çok-etmenlilik, her ne kadar kullanışlı olsa da, yanıltıcıdır.

Çalışma koşullarında, çalışma organizasyonunda temel olarak değişen ne?

Çalışma organizasyonundaki dönüşümün en temel unsuru, sözde bilimsel temellere dayandırılan, performansın nicel ve objektif ölçümü yoluyla bireysel değerlendirme yöntemlerinin uygulamaya konması. Bu yöntemler insanları birbirleriyle rekabete sokuyor. Eğer bu değerlendirmeye bir takım yaptırımlar eklerseniz, bu basit bir prim bile olabilir, bir süre sonra insanlar bir arada yaşamayı bozan davranışlara girmeye başlıyor: Dostluğa, vefakârlığa sığmayan bir rekabet, belden aşağı vurmalar, iftiralar, imalar, şikâyetler, ihbarlar... Eğer bunun üzerine bir de, değerlendirme sonuçlarına göre, "bir sonraki tensikatta performans notu en düşük olanlar gidecek" diyerek işin kendisini kaybetme tehdidini eklerseniz, bu büyük gaddarlık. Aslında bu, düpedüz tehditle yönetim. Dolayısıyla insanlar korkuyor, birbirlerine karşı kuşku ve güvensizlik duyuyorlar, dürüstlüğü, sadakatin yerini vefasızlık, ikiyüzlülük alıyor. Çalışma ortamının yapısı temelden bozuluyor. İkinci bir etken de "toplam kalite". Çalışma bilimleri, çalışmanın hiçbir zaman planlandığı gibi gerçekleşmediğini, mutlaka öngörülme aksaklıkların, arızaların, anomalilerin olduğunu ortaya koyuyor. Toplam kalite denen, bir ideal, varolmayan bir şey. Dolayısıyla, talimatla toplam kalite talep etmeniz, gerçekliğin inkârıdır. Sonuç: İnsanlar yalan söylemeye, aksaklıkları gizlemeye mecbur kalır. Ahlâken tasvip etmedikleri, iç huzursuzluğu duymalarına neden olan davranışlara sürüklenirler. Ben bunu etik acı olarak adlandırıyorum. Bugün çalışma dünyasında etik acı muazzam boyutta.

Çalışmayı, emek sürecini yeniden düşünmenin entelektüel bir zaruret olduğunu söylüyorsunuz...

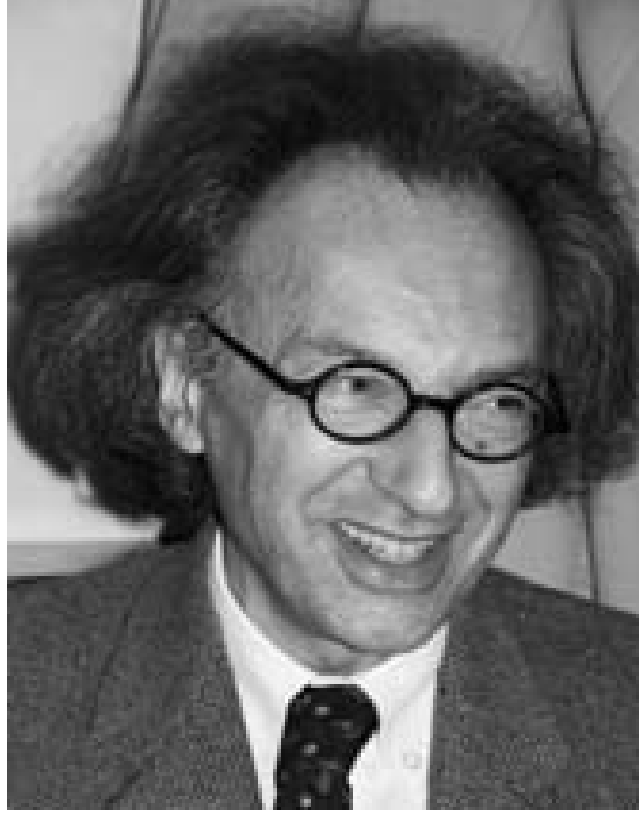
15-20 yıldır, "çalışma bilimleri bitti artık", "artık esas olan emek değil, yönetim" sözleriyle ve son derece büyük bir gönüllülükle çalışma meselesi derdest edildi. Temel toplumsal ve siyasal uzantıları olan bu yönetici vurgusu sadece siyasetçiler tarafından geliştirilmedi. Düşünürler, araştırmacılar, akademisyenler, kanaat önderleri de "emeğin sonu" tezinden yana tavır aldı. Emek, genel olarak çalışma, en itibarsız konumda.

Eğer tıp alanındaysanız, kalp, cerrahi, genetik dallarındaysanız, gayet sık bir durumdur; ama çalışma hekimiyse en altta bile değilsiniz; cinsellik psikoloğu, çocuk psikoloğu, evlilik psikoloğu, hepsi gayet hoştur, ama çalışma psikoloğusanız burun kıvrılır... Emeğin, çalışmanın itibarsızlaştırılması yönünde topyekûn bir toplumsal hareket var.

Disiplinlerin tarihsel süreci açısından da önemli bir değişiklik olduğunu söylüyorsunuz. Siz de çalışmanın psikopatolojisinden –çalışma kaynaklı zihinsel hastalıkların incelenmesinden–, çalışanların hastalanmamak için nasıl davrandığı sorusunu araştırdığınız çalışmanın psikodinamiğine geçtiniz; araştırma alanınız, zihinsel hastalıklardan insanların delirmemek için geliştirdikleri savunmalara kaydı. Kitabınızda normalliğin kolay olmadığını anlatıyorsunuz. Normalliği nasıl tanımlıyorsunuz?

Esasında, muamma olan normallik... Normallik ile sağlıklı olmak farklı şeyler. Sağlıklı olmak bir ideal. Araştırmalar insanların tam sağlıklı olmadığını, bir ara durumu, kabul edilebilir bir uzlaşmayı koruduklarını gösteriyor. Burada, “kabul edilebilir”lik önemli. Bir durum, verili bir anda, toplumsal ve tarihsel bir bağlama referansla normal, kabul edilebilir olarak değerlendirilir; toplumsal zureterler, baskılar ya da imkânlar çerçevesinde çeşitli uzlaşmalar vardır. Normallikle sağlıklılığı birbirine karıştırmak lâzım; bizim mücadele ettiğimiz, normallik. Normallik bir uzlaşmadır, hastalanmak çok daha kolaydır, ölmek hayatta kalmaktan çok daha kolaydır. Hastalıklara, enfeksiyonlara, kazalara karşı mücadele etmek gerekir, ihtiyatlı olmayı öğrenmek gerekir: Normallik ele geçirilen, elde edilen bir şeydir. ‘60’lı, ‘70’li yıllar kuşağı için normallik, konformistler üretmeye varan bir şeydi, hiç de matah sayılmazdı. Başkaldırı, anti-otoriterlik, bizatihi delilik toplumsal muhalefetin taşıyıcıları olarak görülüyordu. Ancak kendinden çok şey vererek normal kalınabilir. Normallik, toplumsal normları kavrayabilme kapasitesini içermenin ötesinde, bunlara dahil olabilmeyi, rıza göstermeyi, muvafakat etmeyi içeriyor. **Dolayısıyla, normal olmak rıza göstermek mi demek?**

Sadece bu kadar değil, ama bir kere bunu varsayıyor. Normal olan kişi normlara sadece rıza gösteren değil, o normları kuran, geliştiren, onlara katkıda bulunan kişidir. Normallik normlara rıza göstermemi ve onlara bireysel ve kolektif katkılarda bulunmamı gerektirmekle kalmıyor, ayrıca bunu birçok farklı norm sisteminde yapabilmemi gerektiriyor –çünkü istesek de, istemesek de farklı normatif sistemlere aitiz. Okulun normatif sistemiyle evinki aynı değil, işyerinin normatif sistemiyle okulunki de aynı değil ya da şirketin normatif sistemiyle ordunununki aynı değil... Sonuç olarak, normları birbirinden çok farklı, hatta bazen tamamen zıt birden fazla dünyaya aitiz. Dolayısıyla, normallik “iyi-olma”

Fransa’da 1996’da özelleştirilmeye başlanan Fransız telekomünikasyon şirketi France Telecom’da Ocak 2008’den Aralık 2009’a, iki yılda 32 çalışan intihar etti. Özelleştirmeden bu yana esnek çalışma modeli, şirket içi genel rekabet ilkesi, güvencesizleştirme uygulanıyor... Psikiyatr ve psikanalist Christophe Dejours, pek çok kitabının yanı sıra, 1998’de yazdığı “Souffrance en France –La Banalisation e l’injustice sociale” (Fransa’da Acı –Toplumsal Adaletsizliğin Sıradanlaşması) ve 2009’da yayınlanan “Suicide et Travail - Que faire?” (Intihar ve İş –Ne Yapmalı) adlı kitaplarıyla çalışma dünyasının ölümcül sorunlarını inceliyor.

ile hastalık arasında büyük ustalıkla kurulan bir uzlaşma olarak ortaya çıkıyor: Hastalık ile acıyı zaptetmek, yatıştırmak, dengelemek için geliştirilen savunmalar arasında bir uzlaşma. Normalliği sağlayan, acı ile savunmalar arasındaki işte bu uzlaşma.

Normalliği hastalık ile iyi-olma arasında bir psişik hal, bir uzlaşma olarak tanımlayınca, çalışmanın psikodinamiğinde klinik neyle ilgileniyor?

Çalışan insanların acıyı dengelemek ya

Çalışma organizasyonundaki dönüşümün sonucu: İnsanlar ahlâken tasvip etmedikleri, iç huzursuzluğu duymalarına neden olan davranışlara sürüklenirler. Bunu etik acı olarak adlandırıyorum. Bugün çalışma dünyasında etik acı muazzam.

da zaptetmek, bastırmak için icat ettikleri ve geliştirdikleri, çok mahirce, çok farklı biçimlerde, çok yaratıcı savunma stratejileri var. Bunları incelerken, kolektif savunmalar olduğunu gördük. Daha önce, insanların acılarla mücadele etmek için savunma stratejileri icat etmek üzere işbirliği yapabildiklerini bilmiyorduk. Sonuçta, herkesin acısı müstesna; ortak nedenleri, ortak dertleri olsa da herkes acısını bir diğerinden farklı yaşıyor. Zihinsel patoloji alanından normalliğin incelenmesine geçerken disiplinin adını da değiştirdik: Çalışma psikopatolojisinden çalışmanın psikodinamiğine geçtik. Bir anda deli olmuyoruz, hemen hastalanmıyoruz, çünkü bireysel ve kolektif olarak savunma stratejileri icat etme kabili-

yetimiz var. Bireysel stratejiler o kadar esrarengiz değil, psikanaliz ve genel klinik psikoloji sayesinde bu konuda çok uzun süredir epey bilgi sahibiydik. Çalışanların savunma stratejilerini analiz ederken, bu savunmaların yetmediği durumda acı çekmelerinde, çalışma örgütlenmesinin baskılarının rolünü görmemiz mümkün oldu. Bazıları “bize habire acıdan bahsediyorsunuz, ama acı yok ki” diyordu. Haksız da değiller, çünkü savunma mekanizmalarıyla denetlendiği için acı her zaman görünmüyor. Ötekinin acısını çoğu zaman görmüyorlar. Acıyı görmemek için hissizleşme, duyarsızlaşma gerekiyor. Ve bu noktaya gelinebiliyor.

İnsan kendi acısını görmeyebilir mi?

Kesinlikle. Burada çok önemli bir mesele var. İnsan kendi acısına erişemiyorsa, önce acısını hissetmekte, sonra onu düşünmek ve onun hakkında konuşmakta özgür değilse, ötekinin acısını da görmüyor. Bugün adaletsizliğe ve başkalarının acılarına karşı nasıl böylece müsamahakâr bir noktaya geldik ki?

Kendi acımızı tolere ettiğimiz için mi?

Kesinlikle! İnsanlar kendi acılarına karşı kendilerini savunmak için zırh kuşanmak mecburiyetindeyse, ötekinin acısına duyarlı olamazlar. Savunma stratejileri ötekinin acısını hissetmemek için geliştiriliyor, çünkü buna katlanmıyoruz. Sosyal hizmetler görevlisi olarak, iş bulma kurumu gibi yerlerde çalışan ve zihinsel hastalarla, bedensel hastalarla ya da işsizlerle sürekli temas halinde olanları, bir de, bizzat acı çektirdikleri insanlarla temas halindeki profesyonelleri düşünün...

Kitabınızda beyaz yakalılara dair söyledikleriniz çok ağır; çalışmaya devam etmek için, ötekinin acısına duyarsız olmaları gerektiğini anlatıyorsunuz...

Başka türlü nasıl devam edebilirler? Nasıl dayanabilirler? Ama devam ediyorlar, ötekinin acısına hissizleşerek devam ediyorlar. Bu da kısmen kendine karşı hissizleşmekle oluyor –elbette onların acısının kurbanlarının acısıyla aynı olmadığını da belirtelim.

Bu insanların tam bir “bölünme” yaşayabildiklerini, iş dışında gayet hassas olabildiklerini yazıyorsunuz...

Bazıları hakikaten çok aşağılık, işyerindeki gündelik tavırları kaba, çıkarıcı, iğrenç olduğu gibi, özel hayatlarında da pek farklı değiller, kadınlarla, herkesle ilişkileri, trafikteki, her yerdeki halleri iğrenç. Demek ki bölünme yaşamayan insanlar da var! Diğerleriye bölünmeyi becerbiliyorlar; onları evlerinde gördüğünüzde işyerindeki tavırlarını aklınızdan bile geçirmezsiniz. Böyle bir ikili işleyiş düzenini oturtmayı nasıl başarıyorlar? Psişik açıdan bu zaten bir sorun. Ama, toplumsal açıdan, özel varlığı ile toplumsal varlığı arasında, aile içindeki özne ile işyerinde büründüğü rol arasında bu kadar radikal bir kopuşla, böyle iki farklı düzeyde varolma kabiliyetindeyse insan, hiçbir sınır yok demektir.

Anlattıklarınız, zihnin geri kalanı gayet normal işlerken tek bir bölgeyi et-

kileyen deliriyum'u akla getiriyor...

Hiç deliriyum yaşamayan psikotikler vardır; onların deliriyum yaşamamasının nedeni, en şiddet yüklü, en acımasız, en korkunç yanları da dahil gerçeklikle kurdukları aşırı-uyumdur, bu sayede sıhhatli ve sağlam kalırlar. Mesela işkenciler, savaş zamanında, zulme maruz kalmak ile zulmetmekten ibaret bir deliler dünyasında yaşarlar, çıldırtıcı bir ortamdır bu. Öte yandan, bunlar gayet kibar, nazik insanlardır, nezaketlerinin tek kaynağı da her gün ötekine yaşattıkları bir doz ıstıraptır; günlük ıstırap yaşatma dozlarını alırlar ve rahatlarlar. Psiko-klinik açısından soru şudur: Nasıl oluyor da çok kalabalık topluluklar, bütün bir nüfus "ben" in bölünmesi modeline göre davranabiliyor? Bu insanların hepsinin sapkın olduğunu düşünemeyiz, bu mümkün değil.

Peki nasıl yapıyorlar bunu?

Bu bölünme, bireysel stratejilerle değil, kolektif savunma stratejileri üzerinden sağlanabilir. Bu temel bir nokta. Kolektif stratejileri tek başına taşıyamıyorsunuz; dolayısıyla da ne icadını ne de sorumluluğunu tam olarak üstlendiğin sıradanlaşmış, normalleşmiş bir sapkınlık gibi.

Bir yanda sistemlerini dayatan normopatlar, onların karşısında da delirme için savunma stratejileri geliştirilenler mi var?

Ve aynı zamanda rıza var! Esas mesele bu. Bu bir etik sorun, ama aynı zamanda pratik de bir sorun, çünkü insanların tutumlarına etki ediyor. İnsanların savunma mekanizmaları karşısında ne denebilir ki? Bu savunma mekanizmaları olmasa, kendilerine acı verenle aralarındaki ilişkiyi üstlenmeleri, acılarının, böyle devam edemeyeceklerinin bilincine varmaları gerekecek. Bize sunulan şartlarda çalışmaya devam edebilmek için, savunma stratejilerimizi kullanmak zorundayız. Ötekinin acısına fazla duyarlıysanız, çalışamazsınız. İnsanların savunma stratejilerine ancak saygı duyabiliriz, ama –zira burada önemli bir ama var– bu savunmalar etkili olduğunda, bir anestezi işlevi görüyorlar, ki bu da bir hastalık halinde, acı karşısında istenmeyen bir durumdur. Ülseri olduğu için midesi ağrıyan birine kuvvetli bir anestezi vererseniz, ağrısı kaybolur, ama ülser deliğini oymaya devam eder ve birden hasta şiddetli bir kanama geçirir ve ölür. Yani savunma, hastalığın devamını sağlamıştır. Savunmanın "sapkın", ters bir etkisi var. Sonuçta savunma, acıya karşı aşırı tolerans geliştirilmesine neden oluyor ve yabancılaşmaya götürüyor. Savunma mekanizmaları yön değiştirir ve acının suç ortaklığının etkeni haline gelir. Sistemi ayakta tutan, sağaltan, işleyişini sürdürmesini sağlayan da, çalışanların işyerindeki yeni çalışma örgütlenmelerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni acıyla baş etmek için icat ettikleri kolektif savunma stratejileridir. İşte paradoks da burada. Yeni acı biçimleri, günümüzün çalışma organizasyonu ile bağlantılı; bu organizasyon, aynı zamanda genel

"Başka Dilde Aşk" filminin Zeynep'i Sadedet Işıl Aksoy, çağrı merkezinde. Yavaş yavaş sinir krizleri, bayılmalar, küçük tepkiler başlayacak, çağrı merkezi çalışanlarının mücadelesi bir internet sitesinde ses duyurmaya, dernekleşmeye gidecek, sokaklara taşacak. Ayrıntılar 38. sayfa

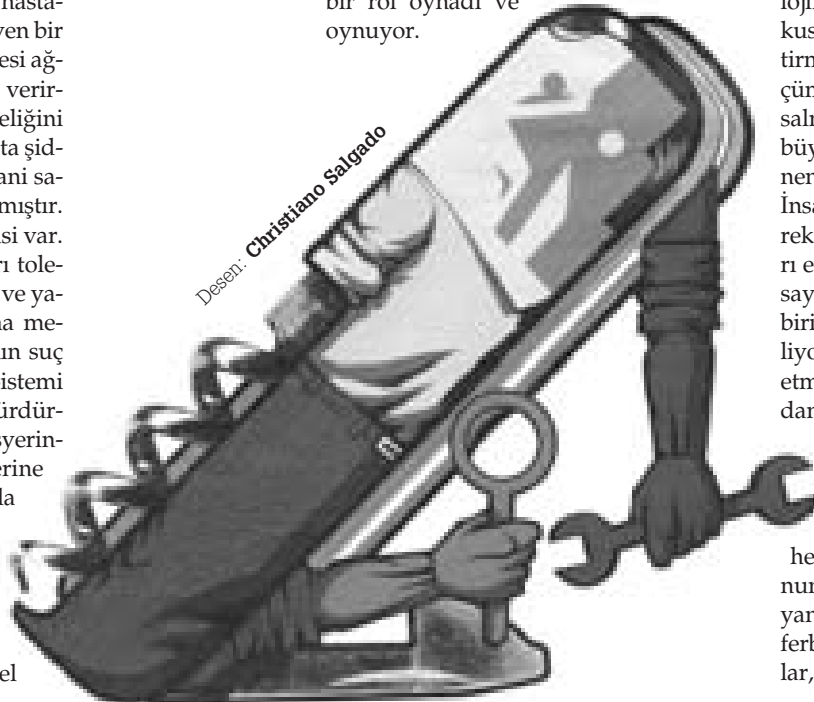
olarak yeni yönetme biçimi. Dolayısıyla bu olgu, şirketleri, işletmeleri olduğu gibi, devleti de kapsıyor.

Çalışma organizasyonundaki yeni durum çalışanların bildiğimiz anlamda örgütlenmesini zorlaştırıyor...

Eskiden, şirkette bir bölüm şefi, fabrikada bir ustabaşı birisine haksızlık yaptığında, eziyet ettiğinde, bir ayrımcılık, çalışma hakkının ihlali söz konusu olduğunda, bunun kötü olduğunu herkes bilirdi. İnsanlar adaletli olmaya yöneltilir, bir dayanışma hareketi başlatılabilir, bir şey yapılabilirdi. Bugün ise bütün bu haksızlıklar, ihlaller meşru kabul ediliyor. Tehdit, yönetmenin temel ilkesi haline geldi. Ne adına? Ekonomik kriz adına, rekabet adına... Sistem korku üze-

Sistemi ayakta tutan, işleyişini sürdürmesini sağlayan da, çalışanların işyerindeki yeni çalışma örgütlenmelerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni acıyla baş etmek için icat ettikleri kolektif savunma stratejileridir. Paradoks da burada.

rinden işliyor. Yeni çalışma organizasyonlarıyla, neoliberal dönüşümle, 1980'lerin başından itibaren, çalışma hayatına korku hakim oldu. O dönemden beri, finansal faaliyetler serpildi, borsa yükselişe geçti ve bir daha da düşmedi. Burada devlet çok temel bir rol oynadı ve oynuyor.

Çalışanların korkusu kitleselleşen işsizlikle bağlantılı değil mi?

İşsizliğin kitleselleşmesine gerek yok. İstihdam krizi '70'li yıllarda başlamıştı, '80'lerin ortalarına doğru çok ilerlemişti. İnsanlar bütün bunları nasıl kabullendi? İşten çıkarma tehdidi, çalışanların güvencesizliği, acıları, işsizlerin varlığı, sefaleti kullanılıyor; çalışanlara "sizden beklenene boyun eğmezseniz, uyum sağlamazsanız, tutunamayanlar ordusunu boylarsınız" deniyor. Artık çalışanlar da, hatta kamu sektöründe çalışanlar da dahil, herkes "prekaryalaşma" tehdidi altında. Telecom'da, demiryollarında, elektrik idaresinde çalışanlar da endişe, korku, yıldı içinde yaşıyor. Kamu sektöründe çalışanlara baskı uygulamak, aralarındaki bağı kırmak çok kolaylaştı.

Kırmaktan söz ettiğinize göre, çalışanlar aralarında bir bağ oluşturmuşlar, öyle değil mi?

'80'lerden beri çalışma dünyasının temel yapısını oluşturan unsur korku, işten çıkarılma tehdidi, prekaryalaşma endişesi. Şirketlerde, hatta kamu işletmelerinde beyaz yakalıları böyle yetiştiriliyor. Bundan tamamen bağımsız olmayan, ama daha farklı bir korku daha var, o da tutunamama, tutturamama korkusu; performans tutturamama, ritmi, hedefleri tutturamama, uyum sağlayamama, teknolojik gelişmelere ayak uyduramama korkusu... Çünkü tehdit ve güvencesizleştirme sistemi ölçüm sistemiyle içiçe. Ölçümün başlıca işlevi çalışanlara korku salması. Her şeyin ölçüye tâbi tutulması büyük tehdit. Ölçüm, değerlendirme denen şeyse tamamen keyfi, rastlantısal. İnsanlar kendilerinin ölçülmesi için gerekli verileri kendileri üretiyorlar, bunları enformasyon haline getiriyorlar, bilgisayarlara yüklüyorlar... Sonra bu, başka birileri tarafından ölçülüp değerlendiriliyor... Ölçülenlerin tartışma, müzakere etme hakkı yok. Herkes bir üstü tarafından, gizlice değerlendiriliyor... Tehdit boyutu bir yana, emek ölçülemez. Emegin ölçülmesi büyük bir çalışma hakkı ihlâlidir, suçtur. Emegin, işin sonuçları ölçülebilir ancak, ki o da her zaman değil. Çalışmanın esası, sonunda doğruyu bulana kadar bir yığın yanlış yolu denemek için öznenin seferber edilmesidir; bu hatalı, yanlış yollar, başarısızlıklar sayesinde çözümü bu-

labilirim ancak, ama bu gözle görülmez. Çalışmanın özünü öznellik ve görünmez olan oluşturur. Görünmez olan da ölçülmez. Acı da görülüyor. Hazzi, zevk alınıp alınmadığını görmezsiniz, gördüğünüz bir davranıştır, bir gülümsemedir. Çalışmanın, emeğin ölçülmesi utanç verici bir durum. Bu sahte bir bilim, alenen yalan. Bütün bunların gerisinde, işbirliği yapan koca bir bilimciler ordusu var: Her şeyi ölçebileceklerini, sayıya vurabileceklerini iddia eden yığınla psikolog, sosyolog, mühendis! Ve üstelik bir de artık emek diye bir şeyin kalmadığını söylüyorlar... Bir tarafta mağdurların, onların karşısında da bir avuç sapkın tabiatlı gaddarın olduğu düşüncesi elbette doğru değil. Bu sistemin işlemesi için, onu çalıştıracak yığınlarca insan lâzım. Fotoğraflarla bezeli, sözde-makalelerle dolu iç yazışmaları uyduacak, dergileri, yayınları çıkarmak için gece gündüz çalışacak yığınla insan lâzım ve herkes bu işbirliğini yapıyor. Sözde-ölçümleri yapmak için yığınla insan lâzım. İşten çıkarmakla tehdit etmek için yığınla insan lâzım. "Daha fazla gayret etmezsen işinden olursun" demek için yığınla insan lâzım. Çok fazla insanın işbirliği yapması, coşkularını, enerjilerini, heveslerini sisteme katması lâzım.

Yani sistemi biz mi ayakta tutuyoruz?

Bu çok temel bir nokta. Hiçbir sistemin kendi başına işlemediğini onyıllardır biliyoruz. İki dünya savaşı arasında geliştirilen siyasal sosyoloji teorisinden, örgütlenme sosyolojisinden biliyoruz. Sadece buyrukların yerine getirildiği, kurallara uymakla yetinildiği, şevkin, isteğin, hevesin olmadığı bir durumda sistem işlemez. En iyi ihtimalle, arızalanır, durur; en kötü ihtimalle infilak eder. Çernobil meydana gelir! Sovyet sistemi, milyonlarca insanın şevk ve hevesinden faydalanamaz olduğunda düştü, birden, şiddetsiz bir şekilde durdu. Bir sistemin işlemesi için, insanların prosedürleri, kuralları bilmesi yetmez, bunları alt üst etmeleri, değiştirmeleri, zekâlarını, hünerlerini ortaya koymaları, yani sistemi yaratıcılıklarından faydalandırmaları, işbirliğini icat etmeleri gerekir. Bireysel düzeyde beceri ve hüner, kolektif düzeyde ise işbirliği. İşbirliği buyurulmaz, bir reçetesi yoktur, şartları kesin tayin edilmemiştir, insanlar bulur bunu. Buna da şevk denir. Sistem ancak insanlar zekâ ve öznelliklerini katarak onu çalıştırmaya rıza gösterip muvafakat ettikleri takdirde işler. Bugün yaşadıklarımızın sistemin bir sonucu olduğu, ekonomik sistemin, piyasanın bir sonucu olduğu ve dolayısıyla yapacağımız bir şey olmadığı söyleniyor bize. Bu baştan aşağı bir yalan. İnsan bilimlerinde kırk-elli yıldır bildiğimiz şeyin sonuçları bunlar: Hiçbir sistem, hiçbir kurum, hiçbir şirket, hiçbir devlet, hiçbir ordu sadece sistemin iç mantığının gücüyle ya da mekanik diyebileceğimiz işlemlerle çalışmaz. Kendi kendini dayatan bir iç mantık yoktur, onu ortaya koyan, işler kılan insanların katkısıdır. Nazi savaş suçluları Nuremberg mahkemesinde yargılanırken, hep-

si sadece kendilerine verilen emirleri yerine getirdiklerini söylediler. Yalan söylüyorlardı. Halbuki şevk göstermişlerdi. Aksi takdirde, Nazi sistemi asla işlemezdi. Bugün de insanlardan şirketlerde, işletmelerde, kendi kendilerine onaylamadıkları, kınadıkları, ayıpladıkları, günah olarak gördükleri icraatlara katkıda bulunmaları, iştirak etmeleri isteniyor ve insanlar katkıda bulunuyor.

Peki ama, böylesi bir sisteme onca kişinin katkısı nasıl sağlanıyor?

Burada, psikolojik ve ahlâkî bir sorun var. Ahlâkî sorun, insanın kınadığı bir eyleme katkıda bulunması ile ahlâk duygusunun gerekleri arasındaki çelişkidir kaynaklanıyor. Pek çok uzman, insanların dışsal zorlamalar sonucu böyle davrandıklarını, dolayısıyla ahlâkî meselenin onları içermediğini söyleyerek bu çelişkiyi bertaraf ediyor. Gelişmemiş, indirgenmiş bir model insanı veri olarak düşünmektir bu: Sadace rantabilite hesabı yaparak hareket eden "homo economicus", hesap makinesine indirgenmiş insan. İnsan modelinin basitleştirilmesine katılmıyorum. Ben bir özgürlük marjına sahip olduğumu düşünüyorum. Özgürlük yoksa, sorumluluk da yoktur. Yarın şehrinizin üzerinde bir atom bombası patlarsa, madem ki insanlar kendilerini aşan davranışlara göre hareket ediyor, bir sorumlu aramanızın da mânâsı yoktur. Eğer işinizde bir hata yaparsanız, has-

İnsanlar kendi acılarına karşı kendilerini savunmak için zırh kuşanmak mecburiyetindeyse, ötekinin acısına duyarlı olamazlar. Savunma stratejileri ötekinin acısını hissetmemek için geliştiriliyor, çünkü katlanamadığımız bu.

tanınızı öldürürseniz mesela, bu sizi aşan belirleyenlerin bir sonucudur... Öyle mi? Oysa, insanlar sorumludur, çünkü özgürdürler. Psikopatolojik klinik tecrübesi, insanların çoğunun esnemeye gelmeyen katı bir ahlâk duygusu olduğunu ortaya koyuyor. Nevroz patolojileri de bunu doğruluyor. Ahlâkî anlamda sadakat, zihinsel patolojinin başlıca kaynaklarından biridir. Ben insan modelini basitleştirmiyorum ve -sapkınlar ile paranoyaklar haricinde- insanların çoğunun bir ahlâk duygusu olduğunu kabul ediyorum. Sisteme şevklerini, hünerlerini, enerjilerini, coşkularını, heyecanlarını, yaratıcılıklarını, zekâlarını verenler de bu insanlar.

Neden böyle bir şevkle davranıyorlar?

Çünkü ahlâkî çelişkinin ötesinde, duygusal ve psikik bir çelişki de var. Ahlâkî çelişki, psikik ve duygusal bir acı doğuruyor. İdarenin talebi üzerine, servisimde görevli meslektaşlarımdan dördünü tazminatlı işten çıkarılmaları için seçmeyi, yani hata ve kusurlarını bulmayı kabul edersem, yıllardır beraber çalıştığım, beraber öğle yemeği yediğim insanlara bunu yapmayı kabul edersem, bunu canıgönülden yaptığımı mı sanırsınız? Bunu kabul ettiğim andan itibaren bili-

yorum: Ben bir alçağım. Trajik bir acıdır bu. Kimim ben, bunu nasıl kabul ediyorum? Bu son derece ağır bir psikik sorun, etik bir acı. Psikik acı ile etik acı eşanlamalı değildir. Ve işte burada, en umulmadık keşif ortaya çıkıyor, ahlâk duygusunu uyuşturarak bu acıya karşı anestezi olabilecek savunma stratejilerinin varlığını keşfediyoruz. O noktadan itibaren, ötekine verilmesine katkıda bulunduğum acıya duyarsız hale geliyorum, çünkü kendi acımı, bir alçak olmanın, adi bir adam olmanın acısını uyuşturmayı başardım. Bu, zincirin ara halkası. Çalışma en kötüyü doğuran bir alan haline geliyor; işyeri bugün ötekine acı vermeyi öğrendiğimiz laboratuvar. Devletin '80'lerin başından beri yaptığı gibi, şirket modelini dolaşıma sokarak toplumsal adaletsizliği sıradanlaştırmayı, onunla işbirliği yapmayı öğreniyoruz. Neoliberalizmi analiz ederken keşfedilen bu ara halka, çok temel; totaliter sistemlerin işleyişinde daha önce teşhis edilemeyen bir süreçti bu. Totaliter bir sistemin işlemesi için de insanların şevki gerekir. Milyonlarca kişinin iştiraki olmasa Naziler ölüm trenlerini kaldıramazdı. Bugüne kadar, totaliter sistemlerde işbirliğinin, kötünün öğrenilmesinde çalışmanın temel rolü tam olarak anlaşılamamıştı. Genel olarak totaliter sistemlerin temel ara halkasını neoliberal sistem üzerine çalışırken keşfediyoruz.

Daha ara noktalar yok mu?

Bu sistemde mümkün olan iki mantık var: Tehdide dayalı yönetim ve ödüllendirmeye dayalı yönetim. Bunların ikisi de sürekli artışı gerektirir, yani tehditle bir hizmet elde ediyorsanız, verimliliği artırmak, sistemin devamını sağlamak için tehdidi artırmanız gerekir. İnsanları ödüllendiriyorsanız, onlara mükâfat, prim vs. veriyorsanız, bunu da artırmanız gerekir. İki mantık arasındaki fark, tehdidin sınırı vardır, ama ödüllendirmenin yoktur. İstedığınız kadar mükâfat verebilirsiniz, ama bir yerden sonra, tehdit edemezsiniz, bir an gelir, sınıra dayanırsınız. Sovyetler Birliği'nde bu oldu ve sistem çöktü, üretim durdu, bu ekonomik krizdir. Bugün işleyiş tam tersi yönde. Ekonomi gayet iyi işliyor, buna karşılık, gittikçe daha kötü yaşıyoruz. Zenginlikler hızla artmaya devam ediyor, ama gittikçe daha fazla yoksul var, daha da artacak. Ekonomik refah arttıkça, yoksullar da artacak. Zenginleşen insanlar ve yükselen borsa karşısında düzenleyicilik rolünü eskiden devlet üstleniyordu. Ama devlet geri çekiliyor, zenginlik arttıkça paylaşımdaki eşitsizlik de artıyor. Bu sistem yıkıma götürür. Bununla birlikte, her şeyi yıkması için, çalışacak hiç kimsenin kalmaması gerekiyor, o noktada değiliz. Daha çok uzun süre böyle devam edebilir. Bir kere daha vurguluyorum, bu sistem çoğumuzun, çoğunluğun işbirliği ve iştirakiyle işliyor, başka türlü işleyemez. Bireysel düzeyde, ama asıl önemlisi kolektif olarak bunun üzerine düşünmeliyiz.

YEMEN

Ortadoğu'nun yeni cephesi

Obama, Afganistan'a 30 bin asker daha göndereceğini açıklarken çitlatmıştı. Bir ay içindeki kanlı gelişmeler, Yemen'i ABD'nin Ortadoğu'daki yeni cephesi haline getirdi. ABD, "El Kaide'ye karşı" yapıldığını söylediği bu savaşı, aynı zamanda Suudi Arabistan-İran sürtüşmesini keskinleştirmek için de kullanacak...

SUNNİLERİN elinde tuttuğu merkezî hükümet ile kuzeydeki Şii Husi gerillaları arasındaki yerel çekişme, bu mezheplerin iki büyük temsilcisi Suudi Arabistan ile İran'ın karşı karşıya geldiği bir bölgesel çatışmaya doğru itiliyor. Amerikan Genelkurmayı Pentagon'dan bir yetkilinin Daily Telegraph gazetesine söylediğine bakılırsa, buna üçüncü bir boyut da eklenmiş durumda: "Yemen, El Kaide'nin Afganistan ve Pakistan'daki faaliyetlerini destekleyen bir yedekleme üssüne dönüşüyor." Uluslararası ilişkiler uzmanı Rick Rozoff, ABD ve Suudi Arabistan'ın hükümete verdiği desteğin "Yemen'deki çatışmaları hızla büyük bir savaşa dönüşebileceğine" dikkat çekiyor.

Yemen hükümeti, Husilere karşı, yeni bir "CIA destekli cihad" ilân etti. Bir zamanlar Usame bin Ladin ve Taliban'ı da "özgürlük savaşçıları" olarak cesaretlendiren ABD, genişletilmiş Ortadoğu coğrafyasındaki topyekûn harekâtı derinleştirecek Yemen cephesini, yeni "teröristler" yaratarak açıyor. Dünyanın her köşesinde örneği bulunan bu klasik Amerikan oyunu, daha geçen yıl Somali'de tekrar sahnelenmişti. Huzur ve güven ortamı sağlamak adına Somali'yi işgal eden Etiyopya'nın orada üstlendiği rolü, bu defa Yemen'de Suudi Arabistan üstleniyor. Yemen ordusuna destek veren Suudi kuvvetleri, kasım ayından beri Amerikan yapımı tanklar ve savaş uçaklarıyla sınırboyundaki Husi yerleşimlerini bombalıyor. Fosfor bombası kullanıldığı ihbar edilen bu saldırıların bir kısmına ABD uçaklarının da katıldığı saptandı, ama Beyaz Saray görgü tanıklarına dayanarak verilen bu haberleri yalanladı.

Obama: Barış Şahini

KOLOMBİYA-VENEZÜELLA ABD, 30 Kasım'da, Kolombiya ile, ülke ordusuna ait yedi askerî üssü kullanma ve ülke sınırları içinde her türlü askerî operasyon düzenleme imtiyazları kazandığı resmî bir antlaşma imzaladı. Böylece, "anti-narkotik ve anti-terörist bir askerî program" olarak yıllarca denenip başarısız olan Kolombiya Planı, düzeltilip genişletilerek yenilendi ve Obama yönetiminin 2010 bütçesindeki yerini aldı. ABD'nin Kolombiya'ya uzun yıllardır verdiği askerî yardımın iki temel gerekçesi, hükümet ile Marksist silahlı kuruluş örgütü FARC arasındaki içsavaş ve bu savaşı finanse eden kokain ticaretiydi.

Ancak bu kez asıl hedef FARC değil, komşu ülke Venezüella. Kolombiya devlet başkanı Alvaro Uribe, "gerekirse sınırötesi operasyonlar yapacaklarını" söylerken, Venezüella ve daha önce yaptıkları gibi Ekvador topraklarına askerî müdahalede bulunabileceklerini imâ etti. Venezüella lideri Chavez'in ilk tepkisi orduya alarm vermek oldu. Obama, antlaşmanın Kolombiya'yı kapsadığını söylese de, gelişmeler "arka bahçe politikaları bitti" söyleminden uzaklaştığını gösteriyor. Zira bu süreçte ABD bir başka adım daha attı, tarihsel olarak Karayibler ve Latin Amerika'daki aykırı sesleri bastırmak için kullandığı atıl durumdaki 4. Filo'yu tekrar etkinleştirdi.

ABD ve Suudi Arabistan tarafından desteklenen Yemen hükümeti, ülkedeki 23 milyon nüfusun yüzde 30'unu oluşturan Şii müslümanlara karşı alenî kıyım kampanyası yürütüyor. BBC, 14 Aralık'ta, kuzeydeki Bani Maan köyünün pazaryerine yapılan hava saldırısında en az 70 sivilin öldüğünü duyurdu. Saldırının sorumluluğunu Yemen ordusu üstlendi. Ama mağdur taraftaki Husi kaynakları, ellerinde saldırgan jetlerin Suudi Arabistan'a ait olduğunu gösteren kanıtlar bulunduğunu bildirdi. Bağımsız medya, aynı gün, kuzeybatıdaki Saada bölgesinin sivil yerleşimlerine, bu kez ABD savaş uçaklarının tam 28 saldırıda bulunduğunu kaydetti. Toplam ölü sayısı 120'yi geçmiş, onbinlerce insan göç yollarına düşmüştü.

Amerikan medyası çok geçmeden olayı gündemine aldı ve Beyaz Saray'ı sıkıştırarak Obama yönetiminin Yemen'e verdiği askerî desteğin ayrıntılarını işlemeye başladı. Böylece dünya operasyonun aslen "El Kaide'ye karşı yapıldığını" öğrenmiş oldu. New York Times gazetesi, Savunma Bakanlığı kaynaklarına dayanarak, "ABD'nin El Kaide'ye karşı Yemen hükümetine silah ve istihbarat desteği verdiğini" yazdı. ABC televizyonu, "ABD'nin Yemen ve Suudi kuvvetleriyle birlikte askerî operasyonlara katıldığını ve füze saldırıları düzenlediğini" kaydetti. El Kaide lideri Usame bin Ladin'in babasının Yemen kökenli olduğu medya daha sık vurgulanmaya başladı.

Obama, Afganistan'a 30 bin ek asker gönderme kararını açıklarken "dünyanın neresinde olursa olsun, El Kaide'yle savaşaacağız" demişti. Savaşılacak yerler listesinde, "Pakistan üzerinden gelen El Kaide militanlarının faali-

yetleri artırdığı" Yemen ve Somali de bulunuyordu. Ne var ki, üstüne bombalar yağdırdığı Şii müslüman Husilerin, şeriatçı Sunnilerin örgütü El Kaide ile "bağları olduğunu" iddia eden Obama yönetimi fena halde çuvalladı. Uzmanlar tarafından alaya alınan bu iddia, her şeyden önce, öteki iki ortağın Husilere karşı geliştirdiği söyleme tersti. Suudi Arabistan ve Yemen, Husilerin arkasında Tahran'ın bulunduğu öne sürüp İran'ı bölgede yayılmacı bir politika izlemekle suçluyordu.

Öte yandan, İran'ın Husilere ne kadar yakın olduğu da tartışma konusu. İngiliz Guardian gazetesi yazarı Ranj Alaaiddin, Oniki İmam inancına dayanan İran Şiiliği ile Husilerin bağlı olduğu Zaidî Şiilik arasındaki ciddi farklılıklara dikkat çekerek, "İran'ın Husilere, Suudi Arabistan ve Yemen'in iddia ettiği kadar büyük bir yardımda bulunmadığını, zaten İran kamuoyunda böyle bir desteğin mevcut olmadığını" yazdı. Bu ülkeler arasındaki gerilim, İran'ın, Tahran'daki bir sokağa, Husilerin bölgesi Saada'ya atfen "Saada Şehitleri" adını vermesinden sonra, Yemen'in, başkent Sanaa'daki bir sokağa, geçtiğimiz haziranda protestolar sırasında ölen İranlı eylemci Nida Ağa Sultan'ın adını vermesiyle tırmanmıştı.

Yemen hükümetinin, ülkenin farklı bölgelerinde El Kaide'ye karşı yürütülen kanlı operasyonlarda sadece Husilere değil, öteki etnik azınlıklara mensup sivillere de saldırdığı bildiriliyor. Ortalık Teksas'a dönmüş durumda. Pentagon'un orman kanunları, Kolombiya, Mali, Pakistan, Filipinler, Uganda ve Somali'den sonra Ortadoğu'nun yeni cephesi Yemen'de de uygulamaya giriyor. Derleyen: **Erdir Zat**

Radfan'da halk hükümetin hava saldırılarını protesto etti

Katliamın yıldönümü

FİLİSTİN 1400'den fazla Filistinlinin öldüğü İsrail saldırılarının birinci yıldönümünde Gazze halkı sokaklara döktü. BM genel sekreteri Ban Ki-moon, yıldönümü mesajında, harabeye dönen Gazze'nin yeniden inşası için çağrı yaptı ve bazı sorunları sıraladı: Hâlâ ateşkes sağlanamadı, Gazzeliler temel insan haklarından yoksun yaşıyor, insanî yardım malzemelerinin miktarı ve kalitesi yetersiz, su sıkıntısı nedeniyle çocuk ölümleri artmaya başladı, yeniden inşa çalışmaları sekteye uğramış durumda, İsrail sadece temel malzemelerin girişine izin verdiği için hasarlı evleri tamir edemiyorlar...

Nükleer Türkiye

ABD Eski Savunma Bakanı William Cohen, Washington Times'a yazdığı makalede, Batı'nın İran'a karşı üç seçeneği olduğunu söyledi: Rusya ve Çin'in katılımıyla yaptırımları artırarak diplomatik çözümü dayatmak, askerî müdahalede bulunmak veya nükleer bir İran'la yaşamayı öğrenmek. İran tehdidinin "nükleer devlet sayısının dramatik biçimde artacağını" düşünen Cohen, "yakın gelecekte Suudi Arabistan, Türkiye, Mısır ve diğerlerinin, İran'dan korunmak için nükleer silah arayışına gireceğini" öne sürüyor. Artışın "uluslararası nükleer denetim sistemini çökertebileceğini" söylüyor.

Arabulucu Türkiye

İRAN Tahran, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun "uranyum takasını Türkiye'de gerçekleştirilmesi" önerisini, Ankara'nın girişimlerinden sonra kabul etti. Daha önce kurumun önerisini geri çeviren İran Dışişleri Bakanı Mutteki, devlet televizyonuna verdiği mülâkatta, "nükleer yakıt takası için Türkiye uygun" dedi. UAEK, İran'ı, kendi uranyumunu zenginleştirmek yerine, elindeki düşük kaliteli uranyum karşılığında, dışarıdan santralde kullanılacak düzeyde zenginleştirilmiş uranyum almaya iknâ etmeye çalışıyor. ABD ve müttefikleri İran'ın öneriyi koşulsuz olarak kabul etmesini istiyor.

Afganistan takviyesi

RUSYA Sonunda bu da oldu: NATO, Afganistan için Rusya'dan yardım istedi. Moskova'ya bir ziyarette bulunup Medvedev, Putin ve Lavrov ile görüşen NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen, Rusya'dan Afganistan'daki çabalara silah ve lojistik destek vermesini istedi. Rus haber ajansları, talep listesinde helikopter, nakliye uçağı, kamyon, ağır top gibi çok sayıda askerî gereç bulunduğunu bildirdi. NATO'nun Moskova'dan bir sonraki talebinin asker desteği olması beklenirken, geçmişte Afganistan bataklığında büyük kayıplar veren Rusların buna nasıl cevap vereceği merak ediliyor.

KOPENHAG Doğa Ana Yasası

Kopenhag fiyaskoyla sonuçlandı. Ama 21. yüzyıldaki sıcaklık artışı hedefinin "sadece 1 santigrat derece" düzeyinde tutulması gerektiğini söyleyen bir ses vardı. BM İklim Zirvesi'nde şamanizmin diliyle konuşan Evo Morales'e kulak verelim...

DANİMARKA'NIN başkenti Kopenhag'ta yapılan BM İklim Zirvesi'nde, 170 üye ülkenin liderleri ve üst düzey temsilcileri ve 2 bini aşkın iklim değişikliği uzmanı, ortak bir küresel iklim politikası belirlemek üzere üç gün süren toplantılara katıldı. Ama zirveden, ABD ve 24 ülkenin önerdiği "mini" antlaşmanın gelişmekte olan ülkeler tarafından reddedilmesi dışında bir sonuç çıkmadı. Geçen ay yüzde 94.6 gibi dudak uçuklatan katılım oranıyla yapılan başkanlık seçiminden yüzde 64 oranında oy alarak ikinci dönem hakkı kazanan Bolivya Devlet Başkanı Evo Morales, Kopenhag'ın yıldızıydı. Küresel Kuzey'in göz boyama taktiklerine karşı çıkan Küresel Güney'in doğal lideri Morales, Bella Center'daki konuşmasında iklim değişikliği felaketinden kapitalizmi sorumlu tuttu ve yüzyılın sıcaklık artışı hedefinin "1 santigrat derece" olması gerektiğini söyledi. Democracy Now! televizyon programının yapımcısı Amy Goodman, Morales'le sıcaklığına görüştü.

Kapitalizmi bitirmeden küresel ısınmayı sonlandıramayız dediniz. Ne demek istediniz?

Evo Morales: Kapitalizm, insanlığın en büyük düşmanı. Çevreyi asıl tahrip eden, sınırsız sanayileşmenin getirdiği akıldışı gelişme politikaları ve bu akıldışılık kapitalizmin ürünü. Bu politikaları yeniden gözden geçirip incelemediğimiz sürece, insanlığa ve yaşama karşı duyarlı olmamız mümkün değil.

Kapitalizmin sonunu nasıl getireceksiniz?

Ekonomik politikaları değiştirerek, tüketim kültürü ve bolluğa son vererek... Kapitalizm, daha iyi yaşamın yollarını ararken insanların sömürülmesine yol açıyor, doğal kaynakları yağmıyor. Bu, egoizm ve bireyciliktir. Bu yüzden, kapitalizmin taahhütleri arasında dayanışma ya da bütünleyicilik yer almıyor. Karşılıklılık, mütekabiliyet diye bir şey yok. Başka türlü yaşamın ve iyi yaşamın yollarını arıyoruz. Daha iyi yaşamak değil. Daha iyi yaşamın hesabını hep birileri öder. Daha iyi yaşamın faturası hep çevreye kesilir.

BM İklim Zirvesi'ndeki tavrınız nedir?

Doğa Ana'nın haklarını savunmak. Dünya bizim hayatımız. Doğa yuvamız, evimiz. Neyse ki BM, bütün dünyada kutlanacak bir "Doğa Ana Günü" ilân etti. Eğer doğaya annemiz ola-

rak bakarsak, Doğa Ana dersek, bu satılabilir, kirlenebilecek bir şey değildir, kutsaldır. Bu yüzden buradayım, Doğa Ana'nın hakkını savunmak için, yaşama hakkını, insanlığı savunmak için.

"İklim borcu" diye bir kavram kullanıyorsunuz. Ne anlama geliyor?

Doğa Ana'nın katledilmesine tanık olduktan sonra, onun haklarının farkına varmak önemlidir. Bunu tanımanın en iyi yolu da iklim borcunu ödemek olur. İklim borcu, gelişmiş ülkelerin atmosfer alanı kullanımı anlamına geliyor. Atmosfer alanı, sera gazı salımlarıyla onu teslim alan birkaç gelişmiş ülkenin mülkiyetinde olmaz. Bu borcu ödemek için, önce salımlarını azaltmaları gerekiyor. Nüfus faktörünü dikkate alarak atmosfer alanının bütün ülkeler arasında âdil dağılımını sağlayacak şekilde, sera gazı salım oranlarını geri çekmek zorundalar. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin, gelişmeleri için atmosfer alanına ihtiyacı var. İklim borcunun bir diğer ögesi ise, zararın karşılanması. Akıldışı sanayileşen ülkelerin yarattığı zararın tazmin edilmesi gerekiyor.

Batı ülkelerinin iklim değişikliği için sadece 10 milyar dolar önermiş olması insanlık adına çok utanç verici. ABD, Afganistan'a, Irak'a terörü

götürürken, Güney Amerika'ya askerî üs yaparken ne kadar harcıyor? Milyarlar değil, trilyonlar harcıyorlar. Örneğin, Obama, Kongre'den şimdiye kadar harcadığının 40 milyar dolar fazlasını istedi. ABD savunma bütçesi 687 milyar dolar ve iklim değişikliği için, insanlık için, hayat kurtarmak için 10 milyar dolar koyuyorlar. Bu utanç vericidir. Elimdeki resmî rakamlara göre, Irak savaşı bütçesi 2.6 trilyon dolar. Ama iş iklim borcunu ödemeye gelince 10 milyar. Büyük haksızlık!

Afganistan'daki savaşı terörist olarak tanımlıyorsunuz. Başkan Obama'nın terörist olduğunu mu söylüyorsunuz?

İnsanlar kendi ülkeleri dışına askerî birlik gönderiyorsa, bu terördür. Sadece sivil giyimli teröristler yok, askerî üniforma giyenleri de var. Hele bir de insanların cebinden çıkan parayla, vergilerle finanse ediliyorlarsa, bu daha da kötü. Elbette her ülkenin kendini savunma hakkı var. Ama üniformalılarla başka bir ülkeyi işgal etmek, devlet terördür. Dahası, siyasî kontrol amacıyla Latin Amerika'da imparatorluk düzeyinde askerî üsler kurmak, hiç de demokrasiyle bağdaşmıyor. Barış yok, toplumsal barış yok, bu ülkeler için bir kalkınma veya bütünleşme planı yok. Biz Latin Amerika'da bunu fazlasıyla yaşadık.

Obama'ya mesajınız var mı?

Amerika Kıtası Zirvesi'ndeki konuşmasını dinledikten sonra, yoksullukla mücadelede müttefik olabileceğini düşünürüm umutlanmıştık. Şimdi o kadar ümitli değilim. Hayal kırıklığına uğradık. ABD'de bir şey değiştiyse, o da sadece başkanın rengi. Başkan Bush bile, Bolivya anayasasındaki yeni maddelerle ilgili bir inceleme yapmamıştı. Oysa yeni yönetim bir takım araştırmalar başlattı ve yeni anayasa taslağı üzerine yorumlar yaptı. Özellikle de doğalgaz ve petrol sektörlerinin işletmesiyle ilgili konularda. Bu, Obama yönetimin alenen Bolivya'nın işçilerine karışmasıdır. Böyle bakınca, Obama, Bush'tan daha kötü görünüyor.

İklim mahkemesi kurulmasını önerdiniz, bu ne demek?

Bu gezegene zarar verenlerin yargılanması gerekir. Kyoto Protokolü'nün gereklerini yerine getirmeyenlerin de yargılanması lâzım. Bu amaçla, BM içinde bir iklim mahkemesi kurulmalıyız.

Peki, 1 santigrat derece hedefi, sizce ulaşılabir bir hedef mi?

Biz bunu teklif ettik. Bence başarılabilir. Aksi takdirde insanlığa karşı sorumluluğumuzu yerine getirmemiş oluruz. Çeviren: Zeynep Nuhoglu

Tiranlar demokrasisi

SRI LANKA Geçtiğimiz yaz, bağımsızlık mücadelesi veren Tamil Kaplanları örgütünü ortadan kaldırmak adına, adanın kuzey kesimlerinde yaşayan Tamil halkını kıyımdan geçiren zalim devlet başkanı Mahinda Rajapaska, şu sıralar ecel terleri döküyor. Tamil direnişini fiilen yok edip içsavaşı "zafer" ile bitiren Rajapaska'nın, kabaran Sinhali milliyetçiliğini arkasına alarak ocak ayındaki seçimleri kolayca kazanması bekleniyordu. Ancak son anda çıkan bir aday hesapları altüst etti: Tamil kıyımının öteki aktörü, General Fonseka. Muhafifler, emekliye ayrılan Fonseka'yı "ortak aday" ilân etti.

Nestle'nin ağız yandı

ZİMBABVE Uluslararası insan hakları örgütlerinin ürünlerini boykot etme çağrısından korkan Nestle, Zimbabve'deki günlük süt tesislerinin faaliyetlerine ara verdi. Tesislerde, Devlet Başkanı Mugabe'nin karısı Grace Mugabe'ye ait çiftliklerden gelen sütün işlendiğinin öğrenilmesi, Nestle'yi eleştiri hedefi haline getirmişti. Ulusaşırı gıda devî, bildirisinde, hükümet yetkililerinin zorla süt sevkiyatı yapmaya çalıştığını ve iki yöneticilerini tutukladığını da bildirdi. Mugabe'yle millî mutabakat hükümeti kuran muhalif başbakan Tsvangirai, Nestle'nin kararını "aşırı tepki" olarak yorumladı.

EĞİTİMCİ ÖZELLEŞTİRMeye KARŞI Grev ses getirdi

FRANSA Kasım ayında öğrenci ve öğretmen sendikaları, siyasî parti ve gruplardan oluşan bir platform iki eylem gerçekleştirdi. Bunların ilki 17 Kasım'da küresel ölçekte yapılan Dünya Öğrenci Günü eylemlerinin Fransa ayağıydı. 24 Kasım'da ise anaokulundan üniversiteye Fransa'daki bütün öğretmenler grev yaptı. Bunların ilki fiyaskoyla sonuçlanırken, ikincisi ses getiren bir eylem oldu. 17 Kasım'a giden süreç çok tartışmalı geçti.

Sendikalararası anlaşmazlıklar başta olmak üzere, organizasyon yetersizliğinden yetkililerin gösteri izni verirken çıkardığı güçlükler kadar binbir türlü sorun yaşandı. Son dakikada sendikalar Paris'teki eylemin iptal edildiğini duyurdu. Büyük şehirler durgundu. Ama bu tartışmalardan uzak kalan 26 küçük şehirdeki hareketler, 3 binden fazla lisenin katıldığı eylemler düzenledi.

Uluslararası Öğrenci Birliği'nin çağrısıyla yapılan küresel 17 Kasım eylemleri hareketli geçti. Almanya'da 22 şehirde toplamda 90 binin üzerinde öğrenci, öğretmen, veli ve işçi Bologna Süreci ile bir-

ARJANTİN

Semâlarda bir bumerang

Kirli savaşın "kirleri" ortaya döküldükçe Arjantin'in "beyaz eller" operasyonu zorlaşıyor. Karanlık güçler Başkan Kirchner'i bile tehdit etmiş durumda. Ama bugüne kadar gelen bütün hükümetleri bir şeyler yapmaya zorlayan Plaza de Mayo Anneleri, adalet yolundaki kazanımlarından kolay kolay vazgeçmeyecek...

ARIEL DORFMANN, "Terör Cininin Kovulması" adlı kitabında devletlerin zorla kaybettirme pratiklerini "bumerang" metaforu ile tanımlar. "Şiddetin bu aşırı biçimi sonunda onu kullananlara geri dönecektir. Bir kez yargılanmaya başladıklarında ya kaybettiklerini kabul edecekler ya da öldürdüklerini itiraf edeceklerdir." 2005 yılından bu yana Arjantin'de de bumerang etkisi hissediliyor.

Arjantin'de 1976'da gerçekleşen darbe ile 1983 yılına kadar sürecek olan "kirli savaş" dönemi başladı. Ülke genelinde 30 bini aşkın kişinin kaybedildiği, kaybedilen kadınların birçoğunun hamile olduğu ifade ediliyor. Darbe sonrasında diktatör Videla ülkenin "Hristiyanlık, yurtseverlik, aile değerleri ve ahlâkı ile yönetileceği" teminatını veriyordu. Ancak, Plaza de Mayo meydanında bir araya gelen anneler, "kayıp" edilen yakınlarının canlı olarak yargı huzuruna çıkarılmasını isterken, bu aile kurumuna gene "annelik" üstünden itiraz ediyordu. Bu süreç, kayıpların soruşturulmasını talep eden geniş katımlı eylemlerle devam etti.

1979 sonbaharında, "son beş yıldır kayıp olanların ölmüş varsayılacağı" ilân eden yasa yürürlüğe girdi. Bu yasal düzenlemeyi müteakip, yine 1979'da bir yıldan fazla kayıp olan kişinin "kayıplığının kanıtlanması halinde", yakınının sosyal güvenlik haklarından faydalanacağını öngören yasa çıktı. Plaza de Mayo Anneleri yanıt vermekte gecikmedi: "Sorumlular cezalandırılınca kadar onların ölü olduğunu kabul etmeyeceğiz. Çocuklarımızın kanını pazarlık konusu edemeyiz".

1983 seçimlerinin önemli aktörlerinden biri

olan Plaza de Mayo Anneleri taleplerini şöyle sıralıyordu: "Kaybedilenlerin sağ olarak geri dönmelerinin sağlanması; kaçırılan ve tutukluluk sırasında doğmuş olan çocukların gerçek ailelerine iade edilmesi; siyasî ve sendikal nedenlerle tutuklanan insanların derhal serbest bırakılması; kimliği belirsiz cesetlerin definleri konusunda soruşturma yapılması; kayıp edilenlerden, işkence ve cinayetlerden sorumlu olanlar hakkında dava açılması; sıkıyönetimin kaldırılması; anti-demokratik düzenlemelerin iptal edilerek siyasî baskının ortadan kaldırılması; suçlular için herhangi bir af girişiminin reddedilmesi..."

Yarım kalan hesaplaşma

1983'te Başkan Alfonsín tarafından "Kayıp Kişiler Ulusal Komisyonu" (CONADEP) kuruldu. Doğrudan başkanın kendisine bağlı olan bu kurum, esasta "ifadelerin sadece gönüllü verilebileceğini" kabul ettiği için sorumluları ifade vermeye çağırma yetkisine sahip değildi. CONADEP, Ernesto Sabato'nun eşgüdümünde, "Bir Daha Asla" (Nunca Más) adıyla ünlü bir rapor yayınlandı. Bu rapor gereğince, içlerinde üç eski devlet başkanı da bulunan cunta liderlerinden dokuzu, 1985'in nisanından aralığına kadar süren davada, gasp, cinayet, yasadışı gözaltı ve tecavüz suçlamalarıyla yargılandı. Beş cuntacı hapis cezası aldı. Aynı dönemde mahkemelerce isimsiz mezarların açılıp kimlik tespitinde bulunulması emirleri verilmeye başlandı. Kayıp edilenlerin ölü olduğu delillerle tespit ediliyor ve annelerin çocuklarının sağ olarak geri dönmesi talebi kamusal algıda karşılığını bulamaz oluyordu.

1986'ya gelindiğinde hükümet, "millî menfaatler gereği" tarihin kirli savaş bölümünü kapatıp ülkenin dikkatini geleceğe çevirmeye başladığını ilân etti. Parlamentoda kabul edilen "Son Nokta Yasası", silahlı kuvvetler mensuplarının, cezaevi yetkililerinin ve polis, 12 Aralık 1983 tarihinden önce gerçekleşen insan hakları ihlallerinden dolayı yargılanamayacaklarını düzenliyordu. 1987'de kabul edilen "Zorunlu İtaat Yasası" ise, askerî kuvvetler, polis gücü ve diğer güvenlik güçlerinde görev yapan orta düzey personelin, "amire itaat" ilkesi gereğince, cunta döneminde "amirlerinin emirlerini yerine getirmekten dolayı" sorumlu tutulamayacaklarını hüküm altına alıyordu. Çok kısa bir süre içinde davalar düştü, az sayıdaki mahkûmiyet kararı da bozuldu.

Annelerin bölünmesi

1986 yılı Plaza de Mayo Anneleri için de kırılma noktasıydı. Kuruluşundan beri ilk kez seçim çağrısı yapıldı ve seçimler sonucunda kurucu üyelerden altısı dernekten çekildi. Böylece iki ayrı yapılanma olarak varlıklarını sürdürme kararı aldılar: Plaza de Mayo Anneleri Derneği (Asociacion Madres) ve Plaza de Mayo Anneleri - Kurucu Çizgi (Linea Fundadora). Ayrışmanın görünür esasını hükümetin mezarların açılması stratejisine yönelik politik pozisyon belirliyordu. Asociacion Madres mezarların açılmasına karşı çıkıyor ve bu taktiğin kayıp edilenlerin ölümlerine yönelik soruları cevapsız bırakacak zemini hazırladığını düşünüyor. İşkence ile öldürüldüklerini kanıtlayacağı için mezarların açılmasını destekleyen anneler ise Linea Fundadora etrafında bir araya geli-

likte eğitimin ticarileştirilmesini protesto etti. ABD’de California ve Illinois üniversitelerinde grevler, yaklaşık 20 üniversitede de çeşitli eylemler vardı. Avusturya ve İtalya’nın neredeyse bütün şehirlerinde toplamda 100 binleri bulan yürüyüşler düzenlendi. Endonezya ve Bangladeş’te de geniş katılımlı gösteriler yapıldı. Ayrıca Britanya, İsviçre, Hırvatistan, Kanada, Filipinler, İtalya, Belçika, Hollanda, Danimarka, Macaristan, Polonya, Sırbistan, Kolombiya, Şili, Endonezya ve Bangladeş’te kalabalık gruplar üniversitelerde çeşitli işgal eylemleri gerçekleştirdi. 17 Kasım’da beklenen performansı göster-

remeyen Fransa, bunu 24 Kasım grevinde telafi etmek üzere işe koyuldu ve bir hafta içinde ciddi hazırlık yapıldı. Öğretmenlerin grevine, ülke genelinde öğrenciler ve veliler de destek oldu. En kalabalık buluşma, Paris’te eğitimin özelleştirilmesi ve ticarileştirilmesine karşı yapılan yürüyüşü. Eyleme öğrenci ve öğretmen sendikaları, sol partiler ve örgütlerin yanı sıra, kendi üniversitelerinde ve liselerinde yaptıkları toplantılar vasıtasıyla bir araya gelmiş küçük bağımsız grupların, örgütsüz olmalarına karşın bir şeyler yapmanın gerekliliğini duyan lise, üniversite öğrencilerinin ve velilerin de katılması günün en

büyük kazançlarından biriydi. Yürüyüşte en çok “Salonlarda değil, se- çimlerde değil, sokaklarda kazanacağız!” sloganı atılınca, geçtiğimiz aylardaki durgunluğun, salonlara hapsolmuş bitmeyen tartışmaların sonunun geldiğini söyleye-

biliriz. Bu sloganla, öğrenciler, hem özelleştiriyor, hem de sol partileri eleştiriyordu. Sol partilerin eylemden eyleme öğrencilerle birlikte olmaları göze batıyor. Vakit, nakit, imkân ve enerjilerini öğrenci hareketlerine ayırmadıkları, onun yerine geleneksel politikaya odaklandıkları gözlemleniyor. Öğrencilerin mücadeleyi bırakmaya niyeti yok. “Eğitim sistemlerinin harmonizasyonu” gibi bir tanımla ortaya atılan, ancak bugüne dek harmonize ettiği tek şeyin eğitimin özelleştirilmesine dair ulusal düzenlemeler olduğu görülen –Türkiye’nin de dahil olduğu– Bologna Süreci’ne karşı çıkacaklar. **Serra Torun**

FOTOĞRAF: ERTAN KESKİNSOY

yordu. Bir anayasal hükümet ile yola nasıl devam edileceğine ilişkin bu ayrışma, kayıp ettirme politikasına karşı nasıl direnileceği konusunda farklı açılımlar yaratıyordu.

Sorun alanının ilkini, geçmiş insan hakları ihlallerini anmanın doğru olup olmadığı oluşturunuyordu. Linea Fundadora bu soruya “doğrudur” yanıtı veriyor ve hatırlamanın ve onurlandırmanın insan hakları hareketini canlı tutacağını düşünüyor. Asociacion Madres ise hatırlama ve onurlandırma et-

kinliklerine, kayıpların öldüğünü varsayımına dayanıp annelerin mücadelesini sonlandıracağı için itiraz ediyordu. Bu ayrışmayla bağlantılı olarak anma etkinliklerinin yapısı açısından da görünür farklılıklar ortaya çıktı.

Linea Fundadora, belleğin görünür kılınması için kaybedilen kişilerin fotoğraflarını kolaj olarak sunuyor ve bu kişilerin aileleri, işleri, sorunları, planları, düşleri olan “normal insanlar” gibi olduğunun altını çiziyor. Aynı şekilde belleğin kalıcı olması için kaybedilen kişilerin adlarının sokaklara verilmesi yönünde çeşitli eylemler düzenliyorlar. Ayrıca, işkence kampı olarak kullanılan binaların anıt olarak korunması için çaba sarf ediyorlar.

Asociacion Madres ise kaybedilenlerin ölü ya da “normal insanlar” olarak sunumuna ilişkin anma stratejilerine kesinlikle karşı çıkıyor ve anıtların kurulması yahut sokaklara isimlerin verilmesi gibi eylemleri dışlıyor. Zira kayıp edilenleri “masum mağdurlar” olarak değil, “Arjantin sosyalist devrimi yolunda ölen militanlar” olarak tanımlıyorlar. Kendi kimliklerini de çocuklarının bıraktığı yola devam eden anneler olarak kuruyorlar. Bu politika farklılığı, performatif açıdan da kaçınılmaz farklılıklar yaratıyor. Linea Fundadora anneleri, her hafta meydana başlarına taktıkları, üstüne kaybettiği çocuklarının ismi nakşedilmiş beyaz eşarplarla çıkıyor ve ellerinde her birinin fotoğrafını taşıyor. Asociacion Madres anneleri ise üstünde hiçbir ismin olmadığı eşarplar takıyor ve fotoğraf taşımayı reddediyorlar.

Sol peronist Kirchner hükümetlerinin geçmişin yeniden yargılanmasına yönelik politikaları, iki grubun farklılıklarını yeniden telaffuz

etmemize vesile oluyor. 2003 yılı başında Arjantin’de cunta dönemine ilişkin dosyalara bakan mahkemeler, Punto Final ve Obediencia Debida yasalarını, insan hakları konusunda Arjantin’in taraf olduğu uluslararası antlaşmalara aykırı oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi’ne götürdü. 2005’te Anayasa Mahkemesi bu yasaları anayasaya aykırı bularak iptal etti; insanlığa karşı işlenmiş suçların faillerine “af, dokunulmazlık hakkı veya zaman aşımından yararlanma imkânı tanınamayacağını” altını çizerek katliamlarda sorumluluğu bulunanların yargılanmasının yolunu açtı. Böylece pek çok soruşturma açıldı ve yargılamalara başlandı. 12 Nisan 2009’da yürürlüğe giren yasayla da kirli savaş sırasında başkanlık, bakanlık, devlet müşavirliği ve yardımcı müşavirlik yapan ya da merkezî otoritede görev alanlara sağlanan ayrıcalıklar ortadan kaldırıldı.

Peronizmin kırdığı fay

2005’te Asociacion Madres grubundaki anneler, Nestor Kirchner’in resmî olarak özür dilemesi ve söz konusu iki yasayı anayasaya aykırı ilân etmesi üzerine, her hafta perşembe günü meydana sürdürdükleri eylemleri bitirdiklerini duyurdular; ancak mum yakma eylemlerine devam edeceklerdi. 2006’da da Direniş Yürüyüşü’ne –1980’den beri her yıl yapılan geleneksel 24 saatlik yürüyüş– son kez katıldıklarını ilân ettiler. Çünkü “düşman artık hükümet binasında değil”di. Linea Fundadora ise her perşembe Plaza de Mayo’daki eylemlerine eski biçimiyle devam ediyor.

Hükümetten gelen resmî açıklamalara basından beri kuşkuyla yaklaşan Linea Fundadora bütün duruşmalara katılıyor. Anneler için, geçmişe sahip çıkıp çıkmamak açısından, devletin yargılamalarda takınacağı bugünkü tavır can alıcı öneme sahip. Çünkü devletin geçmişteki hatalarına karşı adaleti ne kadar uyguladığını görmeleri gerekiyor. Annelere göre bir demokraside adalet, hakikati yaygınlaştırmak, failleri cezalandırmak ve hasarı onarmak demek; Kirchner hükümetleri de bu sorumlulukları tam anlamıyla üstlenmedi. Buna karşılık Asociacion Madres duruşmalara katılmıyor. Anneler bu durumu “kendimizi duruşmalara adanmak dışında hayat için yapacak daha çok işimiz var” diye açıklıyor.

Nestor Kirchner göreve geldiğinde Arjantin’deki 2001 krizi etkilerini sarsıcı bir biçimde sürdürüyordu. Ekonominin yeniden canlanması için ithal ikameci sanayileşmeye yönelen hükümet, malî açıdan “ulusal özerkliğe” vur-

gu yaparken, ulusun yeniden inşasında kaçınılmaz bir uğrak olan “kayıp” sorununa ve genel olarak cunta döneminin insan hakları ihlallerine de odaklandı. Peronistlerin “ulusal” vurgusundaki popülist taraf, annelik kurumu ve Kirchnerlerin özel olarak kendilerini ait hissettiği “Evita yolu”, Plaza de Mayo Anneleri ile aynı masaya oturmalarına imkân verdi. Esasen, onlardan önce gelen Alfonsín ve Menem de, benzer şekilde cunta dönemine ilişkin yargılamalarla ilgili adım atmayı, ideolojik pozisyonları gereği önemli saymıştı; ancak Kirchnerleri farklı kılan, artık militarizmin siyasal alandaki etkinliğinin hafiflemesinden faydalanabilecek olmalarıydı.

Arjantin’i, tarihinde darbeler ve cunta dönemleri olan bütün ülkelerden ayıran, dahası onu biricik kılan özelliği, cunta döneminin ilk günlerinden itibaren annelerin siyasal alana dâhil olmalarıydı. Dolayısıyla geçmişle uzlaşma siyasası olarak kolektif belleğin kurulumunda, her zaman o günü takip eden bir mücadele vardı. Bunun gibi, kayıp edilen kadınların çocuklarının zorla evlatlık verildiği yıllardır kanıtlanıyordu ve hâlâ kayıp edilme tarihinin canlı birer parçası olarak “torunlar” vardı. Uluslararası konjonktür açısından, “bağışla ve unut” gibi pragmatik siyasî taktiklerin geçerliliğinin, insan hakları ve demokratikleşme taleplerinin kolektif belleğe ve geçmişin hak ihlallerine bağlandığı zeminde zayıflamaya başladığı, malûm.

Tüm bu koşullarda Kirchnerlere kirli savaşın işkencelerini, kayıplarını, ölümlerini yargılamayı güvence altına almak kalıyordu. Ancak yargılama süreçlerinin güvensiz geçtiği görülüyor. Yaptığı tanıkllıkla eski polis yetkilisi Miguel Etchecoatz’ın işkence ve öldürme eylemlerinden dolayı hüküm giymesini sağlayan Jorge Julio Lopez, 18 Eylül 2006’da, ifade verdikten bir gün sonra, kayıp oldu. Yargıçların, avukatların ve diğer tanıkların birçok kez tehdit aldığı biliniyor. Son olarak Cristina Kirchner’in de tehdit edildiği gazetelerde yer aldı. “Ulus olarak hep beraber tehdit alıyoruz” söyleminin gücü etkileyici olsa da, daha önceki yönetimlerin geri adım atmalarına vesile olan bir döneme girilip girilmediği merak konusu.

Cunta döneminden sonra gelen her yönetimi bir adım atmaya zorlayan Anneler, keskin yol ayrımlarına rağmen, kirli savaş dönemini “soykırım” olarak adlandırmaya ve demokrasinin ve kolektif belleğin yeniden inşası için zorlayıcı güç olmaya devam ediyor. Bumerang Arjantin semâlarında salınıyor...

Senem Doğanoglu

12 Temmuz 2007'de aramızdan ayrılan Ulus Baker, ardında yazılı bir külliyyattan ziyade kitap boyutunda makaleler, makale boyutunda notlar, diriltici bir muhabbet, umutlu bir ufuk bıraktı. Dostlarının çabasıyla, çoğunluğu basılmamış yazılarından derlenen, Birikim Yayınları tarafından basılan "Yüzebilim - Fragmanlar", bir nevi, Adomo'nun "Minima Moralia"sı gibi, içinde fikir incileri, tartışmalar barındıran parçalı bir bütün. Spinoza üzerine çeşitlemelerden coşagelip döktürdüğü uzun mail'lere kadar kıyı bucaktan bulunup çıkartılan düşünce kıvılcımları, Baker'in yaşarken etrafına ne tatlı bir yoldaşlık yaptığıının canlı kalacak kanıtları adeta...

X - KÜTÜPHANE

Alişan Çapan Güle Güle ki Tarif Edemem (Adam)

✱ **Arif Dirlik** Kriz, Kimlik ve Siyaset -Küreselleşme Yazıları (İletişim)

Claude Lévi-Strauss Hüzünlü Dönenceler (YKY)

David Foster Wallace Bu Su (Siren)

▲ **Dieter Forte** Sırtındaki Ev (Metis)

Eduardo Galeano Aynalar (Sel)

Edward Said Başlangıçlar -Niyet ve Yöntem (Metis)

Georg Simmel Bireysellik ve Kültür -Seçme Yazılar (Metis)

Gürdal Aksoy Anadolu Aleviliğinden Dersim'e (Dipnot)

Hannah Arendt Kötülüğün Sıradanlığı -Eichmann Kudüs'te (Metis)

Jack Kerouac Zen Kaçıkları (Ayrıntı)

Korkut Boratav Bir Krizin Kısa Hikâyesi (Arkadaş)

Max Horkheimer Alacakaranlık (Kırmızı)

Nazan Aksoy Kurgulanmış Benlikler -Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet (İletişim)

Richard Sennett Zanaatkâr (Ayrıntı)

■ **Roland Barthes** Nasıl Birlikte Yaşanır (Sel)

● **S. Gerard - T.J. Kline - B. Sklarew** Bernardo Bertolucci (Agora)

Slavoj Žizek Önce Tragedi Sonra Komedi ya da 2008 Finansal Krizi (Encore)

Svetlana Boym Nostaljinin Geleceği (Metis)

Tom Robbins Geriye Uçan Yaban Ördekleri (Ayrıntı)

✱

Liberal çokkültürcülük farklı kültürler bir yer açmaya çalışır, ama bunu farklılığı, herkes için ortak bir gelecek vaat ettiği kabul edilen kapitalizmin yapısı içinde hegemonik biçimde sınırlandırarak yapar, ki bu da genişletilmiş kültürel hoşgörünün yeni gereklerine uygun olarak, temel hegemonyaları edebileştirir. Tarihsiz çokkültürcülük bölmeye hizmet edebildiği gibi (ki eder), hegemonyanın güçlendirilmesine de hizmet edebilir. Ulusalılaşmış yönetici sınıflar düzeyinde tam da böyle bir hegemonik birliğe tanık olmak çok şaşırtıcı olmayabilir. Genel nüfus içinde kültürel farklılık iddiaları, genellikle ölümcül çatışmalar şeklinde ifadesini bulurken, bu sınıfların kültürel farklılık iddiaları ortak çıkarlar varsayımı ile müzakere edilir. Kültürden tarihe dönüş önemlidir, kesinlikle şu yüzden: İnsanların yerler düzeyinde nasıl sadece farklı kültürel miraslar tarafından bölünmediğini, aynı zamanda, onlar-sız o farklılıkların anlaşılabilir olacağı ortak tarihler ve çıkarlarca birleştirildiklerinin bir hatırlatıcısı olarak hizmet edebilir. Bu düzeyden çözümlenmesi gereken şey, farklı hafızalardır; sadece farklı hatırlanan tarihler değil, ortak olarak hatırlanan tarihler de. (...) Farklı geçmişlerin kabulü çağdaş iktidar yapısı içindeki hegemonik sınırlandırılmışlığından kurtarıldığında, kaçınılmaz olarak geleceğin de farklı biçimde düşünülmesi imkânını ortaya çıkarır. Kültürlerin tarihselleştirilmesi -farklı tarihsel yörüngelerin kabulü- farklı geleceklemler üzerine bir diyalogun açılmasında önemli bir rol oynayabilir. Kurucu unsurlarının sunduğu farklı tarihsel ihtimalleri dikkate alan siyasi projeler, bu ihtimaller temelinde geleceklemler de tasavvur ederlerse, radikal vaatlerini yerine getirebilirler.

"Paris'te Son Tango"yu yaparken gerçekten ne yaptığımı keşfetmem, çekimlere başladıktan sonra oldu. İlk başta bir çiftle ilgili, iki insan arasındaki ilişkiyle ilgili bir film yapmak istiyordum. Çalışmaya başlayınca ve filmin şekil almaya başladığını hissettiğimde, *mi sono accorto...* sanırım yaptığının yalnızlıkla ilgili bir film olduğunu fark ettim. Ben zaten bunun en önemli içerik olduğuna inanıyorum: Yalnızlık. Fakat bu, tarif etmeye koyulduğum şeyin tam tersiydi. (...) Brando ve Maria'yla bilinçaltı ilişkim aşırı derecede yoğun, ama sadece kendi kalkanlarını değil, onlarınkini de attırma başarıldığını düşünüyorum. En sonunda şimdiki zamanla ilgili yaptığım bu ilk filmin hiçbir savunma, tarihsel, hikâyesel ve hatta siyasal hiçbir özür olmaksızın yapıldığını hissettim. Şimdi bana öyle geliyor ki, bu anlamda "Paris'te Son Tango", olabildiğince özgürlüğe salıverilmiş bir film. (...) Benim kullandığım anlamda kendini özgürleştirme, daha iyi yaşamaya, bilinçaltınızla bir denge kurmaya, bilinçaltıyla daha barışçıl bir ilişki kurmaya doğru ilk adım. Hepimiz kendi eğilimlerimizi bastırmaya meyilli olduğumuzdan bu ilk adımlar çoğu zaman çok dramatik olabilir. Marlon'la Maria arasındaki şey kendisini sürekli olarak yiyip bitiren bir tür *amour fou*, deli aşkı olduğundan ilişkinin soyutlanmış görünmesinden korkmuştum. Fakat bu, tam tersine, zamanımızın en belirleyici meselelerinden biri haline geldi.

İşte kusursuz gibi görünen, ayrı olmakla birlikte bireylerin kusursuz bir ortak yaşam gerçekleştirilmiş gibi Birlikte Yaşama görüntüsü. Söz konusu olan balık sürüsüdür: "uyumlu, yoğun, tek biçimli, aynı boyda, aynı renkte ve genellikle aynı cinsten, aynı doğrultuya yönelmiş, eşit uzaklıkta, senkronize hareket eden bireyler." (...) Balık sürüsü görüşü ≠ karınca toplumuna ilişkin çok iyi bilinen söylence. Bu toplum: genelleştirilmiş, evrenselleşmiş bürokratik eğitim (yönetim biçimlerinden bağımsız olarak: kapitalist yığınların kitle ekini = bir karınca toplumu taslağı; televizyon = karıncalara özgü bir eklenti). ≠ Balık sürüsü: beğenilerin, zevklerin, modaların, korkuların ortak, eşanlı ve beklenmedik çevirileri. Balık sürüsü: karınca sürüsünden daha korkunç görüş. Karınca yuvası: bireylerin eşitlenmesi, toplumsal işlevlerin mekanikleşmesi. ≠ Balık sürüsü: bireylerin iptali, tümüyle eşitlenen *affektlerin* eğitimi. Aslında Balık sürüsü: balık sürülerinin aralarında aşk yapma biçimi. Döllenme için: erkek sürüsü dişi sürüsünün üstüne yapışır. Yumurtalar birlikte çıkarlar ve balık tohumlarını salgılamakta olan erkek sürüsünün içinden geçerler → dokunma olmaksızın üreme, arı tür, öznesiz. Erotik çelişki: bedenler birbirine çok yakınlaşmıştır ve bununla birlikte aşk yapmazlar. İdyoritm ne denli gündemden düşerse Eros da o denli uzaklaştırılmış olur. İdyoritm: Eros'un oluşturuca boyutu. → Özel ritimlerin devinimleri arasındaki orantı, havalandırma, mesafeler, Birlikte Yaşama'nın farklılıkları ve doluluk, Eros'un zenginliği. → Mesafenin erotiğine doğru — Tao'ya yabancı olmayan düşünce.

Alman komutanlar stratejik bir görüş belirtep bu toprak parçası üstündeki insanların rahatsızlık vermekten başka bir işe yaramadıklarına karar vermişlerdi. Alman topografilerini koruyabilmek için burada yaşayan insanlar yok olup gitmeliydi. Böylece sivil halka, askeri nedenlerden dolayı kaleyi -şehri böyle adlandırıyorlardı artık- derhal ve bütünüyle boşaltmaları, kafileler halinde doğuya hareket etmeleri yolunda emir vermişlerdi, böylece direniş bayrağını hiçbir engelle karşılaşmadan kaleye diki-bileceklerdi. Ne var ki insanlar gitmiyordu bir türlü. Yağdırlan binlerce emirden sonra mantıken son emir olan bu emir artık yerine getirilmesi mümkün olmayan bir emirdi. İlgisizlik ve direnç birleşerek insanların en güçlü silahı haline gelmişti, ısrarla bekliyor ve her şeye katlanıyorlardı. Bunun üzerine Führer son emri verme kararını almış, ona yanmış toprak demişti, düşman karşısında insanları koruması gereken ordu da bu emri takip ederek hâlâ hayatta kalmış olanları da nihai olarak imha etmek üzere harekete geçmişti. Ordu fabrikaları, yolları, köprüleri, tren yollarını, lojistik alanları, elektrik ve su bağlantılarını havaya uçurmuş, bölge şehirden tecrit edilmiş, yüz yıl önceki gibi yeniden bir ada haline gelmişti, artık ne kimse buraya girebilirdi ne de buradan dışarı çıkabilirdi, tren setlerini veya tren yollarını tırmanarak aşmaya çalışmak kesin bir ölümdü.

Asmalımescit'e, hele ki Badehane'ye ne zaman yolumuz düşse ona rastlardık. Resimlerini sokağa o kaldırımların, şehir tabiatının bir parçasıymış gibi sererdi. Sanki resimlerine satıcı bulmak değil de, sabırlı bakıcılar bulmak derdindeydi. Erdem Uçkan'ı genç yaşında, karaciğer yetmezliğinden yitirdik. Toprağı bol, hatrası daim olsun...

Dumanı üstünde

Kuzeyin yolcusuyuz

Burhan Sönmez - **Kuzey** (İthaki)

Masalın yeryüzündeki bütün dillerden ayrı bir dili vardır; o dil su gibi duru, ateş gibi tutkulu, toprak gibi doğurgan, hava gibi bulutludur. Zihnimize kendiliğinden, doğuşla sızmıştır. Bazıları bilmezden gelir, üstünü örter, ondan yüz çevirir, ama o dili bir kez iliklerinde duymuş olanlar, dünyaya, yaşadıkları hayata başka türlü bakarlar. Masalın derine nüfuz eden güçlü bir sesi vardır, ama aynı zamanda titrek bir güçtür bu, kendini dayatmadan, ağır ağır içe işler, gözleri kapalı dönerek ruhu köşebucak tavaf ederken varlığını sezdirmeden uzun uzun, bir ömürden daha uzun sürdürür. Sözcükleri detone olmadan asırlar boyu şarkı söyler gibi dizer iplere. Bir şefkat ayarı yapmış gibidir, esip gürleyen savaş sahnelerinde bile cümlelerini iyilikle o şefkat tonunda bağlar. Gerçeğe sabırla yaklaşmanın, tevekküle götüren kavrayış kesinliğinin sırrını damla damla akıtır. Hesap yapmadan ilerlediği için, mutlu sona ulaşır sonunda. Dinleyicilerini derin, ışıklı, tertemiz bir rüyaya uğurlar, öyle bir rüyada ağırlar gibidir. Rüyadır bir bakıma, onun ikiz kardeşi. Bizi yaşadığımızın ötesinde başka bir hayat olduğuna inandırır;

ölümün hayatla, iyiliğin kötülükle, gerçeğin yalanla iç içeliğini gösterir ve kesinlikten, bilginin iktidar kuran zorba gücünden uzak tutup kalp gözüyle görenlerin aydınlığını hatırlatır.

Burhan Sönmez'in "Kuzey"i şaşırtıcı bir ilk roman. Şaşırtıcılığı zamanın ötesinden savrulup gelmiş gibi olmasından mı, yoksa artık tekrarlanmaz olmuş bazı dilekleri ısrarlı ama yumuşak bir tonda, tazelikle tane tane mırıldanışındaki inancın gücünden mi kaynaklanıyor, bilinmez. Adından, kapağından başlayarak bizi itinayla ördüğü masal hırkasının içine sarıp soğuktan koruyan bu kitap, bize yaşadığımız "acı çağ"da masal maratoncularının halen soluk almakta ve yola devam etmekte olduklarını gösterdiği için de kıymetli. Masalın hayat kurtarıcı ve hayattan kurtarıcı gücüyle dile gelmiş Sönmez. Alçakgönüllü bir sabırla yazıldığını belli eden kitabında, aynayı parlatıp okura uzatırken, dinleyen yüzümüzden kendisine de bir ayna yapmayı ihmal etmemiş. O aynada görüntüsüyle dile gelen sadece insan da değildir, evren kadar geniş ve sonsuz, saydam bir küredir bu, içine halimiz yansır. Bir güzel oluruz orada, bir çirkin, bir iyi, bir kötü, bir ceylan oluruz, bir kurt, bir bakmışız geceyiz, bir bakmışız gündüz. Sönmez, rüya, masal ve gerçeğin ipliyle ördüğü kim bilir kime ait saçları, çözerken de avuçlarında sıkı sıkı tuttuğu anlamla okşuyor sanki. Baba ve oğlu anlatırken ana ve kızıdan da geçmiş, hem de dede hem torun, hem baba hem oğul olabilmeyi düşlemiş, kadının dil hazinesinden de kendince nasiplenmiş, sırlarını açık etmiş, kuzey yolunda geyik izlerinin peşinde kendini hem kaybetmiş hem bulmuş, dolunayda çıplak kalmışların rahatlığıyla...

Bazı kitaplar kendilerinden, yazıldıkları sözcüklerden daha ötede, daha büyük bir duyusun parçası olurlar. Buna göz dikmedikleri için olsa gerek. Büyük sözler etmenin insanı küçülttüğünü bilmenin, bir olgunluğun kıyısına yanaşmadan söz almama namusunun hediyesidir belki de bu. Ödülü inandırıcılıktır, yazar ile okur özel bir noktada yalnızca yüzeyde görünen olaya değil, kalıcı duyguya, görünenin ötesini algılayabilecek başka bir duyuya olan inançta birleşirler. Kavramlarla açıklanamayacak, bölünemeyecek bu bütünlükte kitabı söylemlerin pek de hükmü kalmaz. Kimlerden olduğumuz önemsizdir, her birimiz bir masalın içindeki birer gölgeden farksız, görünüp görünmediğimizden bile habersiz kuzeye giden yolculara dönüşmüştür çoktan.

Sönmez, anladığımız dili incelelikle kullanarak, şiir diline, duygusuna da masal ve rüya kadar yakın durarak kaleme aldığı romanında kendi yarattığı adlarla başka dillerde kaybolmanın, kaybolmuş dillerin derinliğini de işlemiş. Aydınlık ve iyiliğin dilinde sözcüklerin tükenmeyeceğinin, kaybolan tabletlerin de bir gün ışıltı dile geleceğinin teminatını vermek için de gönüllü olmuş sanki yazmaya. Daha ilk sayfalarından başlayarak okuruna kendilerinin ötesinde anlamlar barındıran sözcükler marifetiyle hissettirdiği saydam derinlik, gökyüzünün de kuyu olduğunu algılatcak kadar etkili. Evreni ve bütün doğa parçalarını, yıldızları ve kaları birbirinden ayırmadan her birine uzun uzun bakmışların, her birinden bir parçaya dönüşmüşlüğünün kavrayışını da beraberinde taşıdığı için kalıcı bir yer kazancak okuyanların hafızasında. Her şey bir yana, sesiyle kalacak.

– Pelin Özer

İstanbul'u haritalarla okumak

Pelin Derviş & Meriç Öner **İstanbul'u**

Haritalarla Okumak (Garanti Galerisi)

İstanbul'daki toplumsal farklılaşmayı haritalar ve grafikler üzerinden okumayı sağlayacak malzeme eksikliği, kent ve kentleşme konularıyla ilgilenenlerin sıkça dile getirdiği şikâyetlerden biriydi. Bu boşluğu doldurmaya yönelik ilk adımlardan biri, 1996'da Murat Güvenç ve Oğuz Işık'ın Toplum ve Bilim dergisinde yayınlanan "İstanbul'u okumak: statü-konut farklılaşmasına ilişkin bir çözümleme denemesi" adlı makaleleri oldu. İstanbul'un çok karmaşık bir toplumsal coğrafyaya sahip olduğu, o yüzden bütünlüğü içinde algılanamayacağı iddiasına karşı, 1990 nüfus sayımı verilerinden yola çıkarak konut mülkiyet biçimi ve işteki statü değişkenleriyle İstanbul'un çeşitli toplumsal haritalarını çıkardılar. Bu öncü çalışma, ne yazık ki uzun yıllar alanındaki nadir örneklerden biri olarak kaldı. Ta ki, "Mapping Istanbul" (İstanbul'u Haritalamak) adlı kitap hazırlanana kadar. Pelin Derviş ve Meriç Öner'in editörlüğünü yaptığı "Mapping Istanbul", 2009'da Garanti Galerisi Yayınları'ndan basılan İstanbul üçlemesinin sonuncusu. İlk iki kitaptan biri, Uğur Tanyeli, Bülent Tanju ve Pelin Derviş'in derlediği "İstanbullaşmak", diğeri ise Oğuz Meriç'in fotoğraflarıyla yayına hazırlanan "Tracing Istanbul From The Air" (Hava Fotoğraflarıyla İstanbul) oldu. Bu üç kitabın ortak özelliği, İstanbul'u farklı şekillerde anlamamızı mümkün kılan çok zengin bir malzeme sunmaları. Bu üçlemeye, tanıdığımızı sandığımız bu büyük şehre yeni bir gözle bakmak imkânı buluyoruz. Kitabın girişinde, Murat Güvenç görsellik patlaması çağında haritalardan oluşan

BirGün Kitap oku ve bütün hayatın değişsin.

BirGün Kitap, iki haftada bir
cumartesi günleri
BirGün'le.
9 ve 23 Ocak'ta bayınızda.

bir kitap yapmanın mânâsı ne olabilir ki diye soruyor. Ve hemen cevap veriyor: Uydu fotoğrafları, GPS aletleri ve benzeri teknolojik oyuncaklarla görsel üretim fazlası varmış gibi gözükse de, bu imajların çoğu mânâlı bir kategorizasyon veya değerlendirme süzgecinden geçmemiş oldukları için kentten toplumsal haritasını çıkarmakta pek bir işe yaramıyorlar.

Bu kitabın sunduğu grafik ve haritaları bir arada okuduğumuzda, İstanbul'daki toplumsal-mekânsal ayrışmayı, toplumsal pratikler arasındaki sınırları, geçişleri, eşikleri düşünmek için zengin bir malzemeyle başbaşa kalıyoruz. Kitapta, nüfus, istihdam, eğitim, arazi kullanımı, ulaşım, konut, sağlık, sosyal altyapı, tüketim gibi başlıklar altında sunulan haritalama çalışmaları İstanbul'un bir metropole dönüşüm sürecini ve bugün aldığı şekli, kendi içinde olduğu kadar Türkiye'nin diğer kentleriyle karşılaştırmalı olarak da anlamak ve gelinen noktayı tartışabilmek için önemli bir inkân sunuyor.

Haritalardan bazılarında kullanılan lejantlar yeterince açıklayıcı olmadığı için okuyucuda bazı soru işaretleri oluşsa da, bu iştah kabartıcı kitaba yönelik büyük eleştiri İngilizce basılmış olması olabilir. Gönül isterdi ki, Türkçesi de basılmış olsun ve bu çalışma prestij kitabı kıvamında sadece İngilizce bilenlerin kütüphanesinde yer alsın. Zira bu haritalar üzerinden tartışılacak çok şey var.

– Didem Danış

Yeni(den)başlayanlar için Marx

Kapital Manga çev: H. Can Erkin (Yordam)

Çizgilerle Komünist Manifesto çev: Nail Satılğan - Kaan Emek (Yordam)

Tarihi ve dünyanın gidişatını sistematik olarak açıklama iddiasında olan kapsayıcı teorilere, "büyük anlatılara" şüpheyle bakan postmodern düşüncenin hâkim olduğu bir çağda yaşıyoruz. Postmodernist düşüncelere göre, dünya tarihinde belirsizliğe doğru kayan bir kopuş gerçekleşmiştir ve dünyayı açıklamakta kullanılan eski, kesin hatlı teoriler artık geçerliliğini yitirmiştir. Eskinin büyük anlatılarını çöpe atmanın vakti gelmiştir. İlk bakışta özgürleştirici gibi duran bu bakış açısının tehlikeli bir yönü var: Büyük anlatılar aralarında hiçbir ayırım gözetmeden feshetmesi ve bunu yaparken sistematik bir tahakkümle ilerleyen dünyayı sistematik bir şekilde algılama ve muhalif bir duruş oluşturma şansı sağlayan "karşıt büyük anlatılar" da geçersiz ilan etmesi.

Postmodernizmin geçersizleşti-

ğini iddia ettiği karşıt büyük anlatılardan biri de hiç şüphesiz Marksizmdi. Ama Marksizm inatçı bir şekilde geri dönüyor. 2000'li yıllarda en vahşi seviyesine ulaşmış olan ve artık geç-kapitalizm diye adlandırılan kapitalist sistemin geçirdiği krizler karşısında birçok insan bir heyecan dalgasıyla Marx'ı yeniden okumak gerektiğini söylüyor. İşte tam da Marx'a dönüş eğilimini destekleyen bir durum var şimdi: Marx çağa uyduruldu, "Kapital" Japonya'da manga olarak yayınlandı ve de 5 milyondan fazla sattı. Şimdi de Türkçede. Ayrıca, "Komünist Manifesto"nun İtalya'da yayınlanan çizgi roman versiyonu da Türkçeye çevrildi.

Bu iki kitabın etkisini nasıl yorumlamak gerekiyor? Popüler kültüre göz kırparak ve görselliğe sırtını yaslayarak mevzuu "sulandırarak" kifayetsiz ve ciddiyetsiz uyarlamalar olarak mı? Ama her halükârda, mevzunun hâlâ güncelliğini koruduğunu, 1848'de yazılan "Komünist Manifesto" ve 1867'de yayınlanan "Kapital"de analiz edilen kapitalist sistemin şekil değişirse de esas itibarıyla sürdüğünü gösteriyorlar.

"Kapital"ın manga versiyonunda, orijinal kitapta 800 küsur sayfada anlatılan düzensiz basit bir hikâyeyle anlatılıyor. Köyde üretim yapan bir peynirci kapitalist bir girişimcinin müdahalesiyle kapitalist üretim sürecine geçer ve her şey kontrolden çıkar. İnsanlar peynir fabrikasında birer makineye dönüşür, verimliliğin artırılması bütün insanî hassasiyetlerin önüne geçer, üretim bandında küçük bir parçadan sorumlu olan işçiler yaptıkları şeyin bütününe göremezler, yabancılaşma denilen canavar usulca ortaya çıkar, isyan eden işçiler zorla bastırılır, insan-

dışlaşma had safhaya varır ve sonuçta tek kazanan kapitalist girişimci olur. Bütün "küçük" üreticilerin ve işçilerin hâlâ her an başına gelebilecek bir senaryo bu. "Komünist Manifesto"nun çizgi versiyonu da güncel referanslarla olayı bugüne, "şimdi ve buraya" taşıyor. Konuşma balonlarında işçiler "Tayyipleri, Baykalları, Koçları, Sabancıları, Karamahmetleri üzerimizden silkip atalım" diye haykırıyorlar ve kapitalizmin resmedildiği çizimlerde süpermarket, İsviçre bankası, çokuluslu şirketler ve CIA gibi günümüzün kapitalizm simgeleri kullanılıyor.

Kriz, uygarlık, barbarlık

Marx artık anakronik, çok eskilerde kalmış bir düşünür olarak bir kenara atılmıyor. Zira bahsettiği vahşi düzensiz hâlâ geçerliliğini koruyor. Günümüz dünyası, paradoksal bir biçimde bir "bolluk içinde yokluk" yaşıyor. Son yaşanan küresel kriz bir "aşırı üretim" krizi olarak açıklanmıştı. Bu açıklamayı "Komünist Manifesto"daki şu cümlede görmek mümkün: "Bu [ticarî] bunalımlar sırasında toplum ansızın geçici bir barbarlığa geri döner; sanki bir açlık, genel bir imha savaşı bütün geçim araçlarının kökünü kurutmuş, sanayi, ticaret yok edilmiştir; peki neden böyle olur? Çünkü çok fazla uygarlık, çok fazla geçim aracı, çok fazla sanayi, çok fazla ticaret vardır."

"Burjuvazi kendi suretinden bir dünya yaratıyor" demişti Marks. Bugün olan da bu değil mi? Çokuluslu ya da uluslararası sermayenin ulaştığı her yerde bu sermayenin genişlemesine uygun bir kültürel ve ekonomik hayat yaratıldı. Bu istilaya geçit vermeyen ülkelerde ise kanlı askerî darbeler yapıldı (bakınız 12 Eylül darbesi ve ardından yatan 24 Ocak kararları).

Birçok şey Marx'ın dünyanın gidişatını okumak için sunduğu merceklerin geçerliliğini hâlâ koruduğunu gösteriyor. Marksizmin ana eserlerinin manga ve çizgi romana dönüştürülmesi de bu merceklerde küçük bir ayar değişikliği yaparak Marx'ı yeniden okumak için hoş bir vesile sağlıyor.

– Ahmet Ergenç

Garbî Paris'te şarkî Türkiye

Dostlar alışverişte görsün misali, ittirmeyle de olsa, Ankara ve Paris, bu yıl Fransa'da Türkiye Mevsimi yapmaya karar verdi. Beşgenin dört bir yanında organize edilen 441 etkinlik Türkiye'yi Fransızlara tanıtır yaklaşmayı amaçlıyor. Yani, oryantalizm ya da bugünkü modern adıyla İslâm korkusu nasıl yenilir?

Işık şehri, ihtilâl şehri filan derler. Yetmezmiş gibi, "Fransa, her entelektüelin ikinci vatanıdır" sloganı yaygındır.

Fransız Elektrik İdaresi EDF büyük ölçüde özelleştirildi. İhtilâller daha çok tarih kitaplarında kaldı. Önceleri, '70'li, '80'li yıllarda, Charles Pasqua'nın döneminde, şimdi de Sarkozyland'da oturma/çalışma belgesi olmayan ya da ortalamaya uymayan Afrikalı, Asyalı, Maşrnk ve Magrepliler uçaklara doldurulup memleketlerine iade ediliyor. İtalyan Kızıl Tuğayların mütekeid üyelerini bile Berlusconi'ye teslim ediyorlar. Anavatanı Fransa olan bazı entelektüeller de "Sarkozy'den bir bakanlık nasıl kapılır?" derslerine devam edip sınıf geçiyor. Bakanlık kapamayanlara geçici işler de verilir!

Robespierre'in Saint-Germain bulvarının ara sokaklarından birinde mukim Procope lokantasını Çinliler satın almış. Quartier Latin'de, Sorbonne'un oralarında, ki '68'de kaldırım taşı kalmamıştı, Amerikan hızlı yemek lokantaları egemen. Köşedeki Fransa Üniversite Yayınevi PUF'un yerine bir tekstil mağazası açılmış. En acısı da, Luxembourg bahçesini geçince sağda, Marksist ve Üçüncü Dünya kurtuluş hareketlerinin neredeyse tüm yayınlarını satan Norman Bethune kitapçısı da çoktan kapatılmış, yerine yine bir Amerikan sandviççisi açılmış.

Tam tamına kırk yıllık tanışıklığım var Fransa'yla. Lise öğrenciliği, üniversite tahsili, gazetecilik vesaire...

Mevsim mevzi yağışlı

Kasım sonu, aralık başı, Fransa'da Türkiye Mevsimi'nin Yaşar Kemal'le ilgili üç etkinliğine katılmak amacıyla bir hafta Paris'te kaldım. Ermenistan'a, Brezilya'ya "yıl", Türkiye'ye "mevsim"...

Kanunî Sultan Süleyman ile I. François arasında başladığı öne sürülen Türk-Fransız dostluğu, Sarkozy dönemiyle bunalıma girdi. Özellikle Türkiye'nin AB yolculuğunda destek yerine köstek gelmeye başladı Paris'ten. Aslında 11 Eylül'den sonra, ABD'de başlayıp Avrupa'yı da saran İslâm karşıtlığı ya da bir başka deyişle Doğusevmezlik, son dönemde, İsviçre'deki minare yasaklayan referandumdan sonra azı gemiye aldı.

Mevsim nedeniyle, Fransa'nın çok çeşitli kentlerinde toplam 441 kültürel, sanatsal, akademik etkinlik düzenleniyor. Mart ayına kadar sürecektir olan bu etkinlikler kuşkusuz olumlu ve nispeten de iyi tasarlanmış. Ama bu Mevsim, Ankara ve Paris'in öyle çok gönülden benimseyip kabul ettiği, sonra da uygulamaya soktuğu bir program değil. Hatta bir ara topyekûn iptal sözcüğü bile telaf-

fuz edildi kulislerde. Sonra kâh Paris'in kâh Ankara'nın konuya yeteri kadar önem vermemesi nedeniyle beliren bütçe sorunları yüzünden bazı etkinlikler iptal edildi. Ama sonunda Mevsim normal programını hayata geçirebildi.

Türkleri seven Türkler

Ben Yaşar Kemal'in üç etkinliğine katıldım: Ulusal Kütüphane'de bir konuşma, Elele adlı Türkiyelili göçmenlerin sorunlarıyla uğraşan bir STK'daki Güneş Karabuda'nın "50 Yıllık Dostum Yaşar Kemal" adlı portre fotoğraf sergisinin açılışı, nihayet Türkiyelilerin yoğun olarak yaşayıp çalıştığı Paris'in 10. Mahallesi'nde bir başka fotoğraf sanatçısı Lütfü Özgünaydın'ın "Yaşar Kemal'in Çukurovası" konulu fotoğraf sergisi açılışı. Bütün Mevsim için ölçü olmayabilir ama, bu etkinliklere Türkiyeliler Fransızlardan daha çok ilgi gösteriyordu. Gelen Fransızlar ise daha çok zaten bir şekilde Türkiye ile ilgili olan kişilerdi. Bazen bin, bazen iki yüz kişi geliyor bu tür etkinliklere ama, ertesi gün Fransız medyasında pek bir yansıma göremedik. Türk basını ise "nerede

Türk varsa orada haber vardır" ilkesinden yola çıkarak Paris'teki etkinlikleri Türkiye'deki okurlara duyurdu.

Yaşar Kemal'in konuşmasında da geçen "Rönesans'tan bu yana Batılı Üstün İnsanın Doğudaki ilkel saydığı insanı yok sayması, toprağını kültürünü yağmalaması" bugün de farklı şekil ve yöntemlerle devam ediyor. Üstelik bu üstünlük taslama, maalesef salt devlet düze-

Mevsim'de sunulan Türkiye, bizim burada her gün yaşadığımız, bildiğimiz Türkiye değil sanki. Böyle rötuşlu, photoshoplanmış, yani şoklanmış bir Türkiye. Şarkiyatçılığın sefil olmuş biraderinin adı da Garbiyatçılık olsa gerek.

yinde sırtıtmıyor. Medya, akademi, iş dünyası gibi çevrelerde de siz/biz, Batılı/Doğulu ikilemleri eşitsizlik parametreleriyle su yüzüne çıkıyor. İyi niyetliler "canım, Fransızlar bizi iyi tanımıyor, Araplarla karıştırıyorlar" derken, hem pot kırdıklarının farkında değiller, hem de Fransızların Araplara karşı önyargılı, en azından ayrımcı tutumunu da onaylamış oluyorlar.

Grand Palais'de Petit Istanbul

Mevsimin belki de en önemli etkinliklerinden biri olan Grand Palais'deki "Bizans'tan İstanbul'a" sergisinde en az üç saat geçirdim. Bizans İmparatorluğu'nun Konstantinople'u, Osmanlı'nın İstanbul'u ve cumhuriyetin İstanbul'unu anlatıyordu galiba sergi. Ama sergiden çok müze tasarımı egemendi. Bu üç başkentin ortak teması, kubbe hariç yoktu. Birleştirici/bağlayıcı bir köprü de göremedim bu çok zengin sergide. Ama moda galiba, kasvet basacak kadar karanlık bölümlerde, sergilenen eseri ön plana çıkarmak için dar açılı ışık huzmeleri kullanılmış, bir Power Point Show ya da televizyon havası verilmiş gibiydi. Sergiyi gezen birçok arkadaşım ile hemfikir olmadım, ama yazamadan geçemeyeceğim: Benim aldığım mesaj, "Bizans şahane idi, Osmanlı fena değildi, cumhuriyet pek bir numara yok!". Sergide ve az çok bilgi sahibi olduğum kimi etkinliklerde beni rahatsız eden bir başka yaklaşım da, Türkiye'yi Fransızlara onların istediği gibi tanıtmaya çabasıydı. Mevsim'de sunulan Türkiye, bizim burada her gün yaşadığımız, bildiğimiz Türkiye değil sanki. Böyle rötuşlu,

photoshoplanmış, yani şoklanmış bir Türkiye. Şarkiyatçılığın sefil olmuş biraderinin adı da Garbiyatçılık olsa gerek.

Türkiye Mevsimi boyunca, Sezen Aksu'dan Mercan Dede'ye, Nuri Bilge Ceylan'dan Sarkis'e, çok sayıda sanatçı eserlerini sunma olanağı buldu. Akademisyenler bir araya gelip ortak sorunlarını görüştü. Kuşkusuz bunların hepsi olumlu.

Ama Fransa'da, Fransız kamuoyunun önemli bir kesiminde, çok çeşitli nedenlerle, ki bir kısmı doğrudan Oryantalizmden kaynaklanıyor, bir kısmı da Kürt, Ermeni ve İslâmiyet gibi sorunlar nedeniyle, Türkiye aleyhine bir ortam var. Mevsim etkinliklerine sıradan Fransız yurttaşlarından çok, kültüre, sanata ilgi duyan, aydın insanlar katılıyor. Medya da bu etkinlikleri yeteri kadar duyurmuyunca, amaç tam anlamıyla hasıl olmuyor. Ama sonuç olarak, Türkiye'nin Fransız kamuoyunda eksilerde dolaşan imajı, tüm bu faaliyetler sayesinde sifra doğru yükseliyor. Bu bile kâr sayılır herhalde...

Ragıp Duran

TOPLUMSAL HAYALETLER ÜSTÜNE BİR FİLM: “BAŞKA DİLDE AŞK”

Mesele aynı duyguda konuşmak

İşitme engelli Onur, çağrı merkezinde çalışan, işitmekten ve konuşmaktan yılmış Zeynep ve aşklarının önünde koca bir toplum... Sinemamızın son yıllardaki yüzaklarından “Başka Dilde Aşk”ın yönetmeni İlksen Başarır ve başrol oyuncusu Mert Fırat’la, yani aynı zamanda iki senaristyle enine boyuna konuştuk...

“Başka Dilde Aşk”ın üç temel boyutu var: İşitme engelli Onur’un nezdinde engellilerin mücadelesi, bir çağrı merkezinde köle gibi çalışan Zeynep’in nezdinde emek mücadelesi ve ikisinin arasında bir aşk mücadelesi. İlkinden başlayalım. Geçtiğimiz hafta Mecidiyeköy’de metrobüs ve durak merdivenleri için düzenlenen eylemde engellilerin başlarına geleni okudunuz mu?

Mert Fırat: 2001’de benzer bir eylemi Ankara’da, Ankaray için yapmışlardı. Orada da tepkiler ve polislin müdahalesi o kadar iğrençti ki. Kendilerini turnikelere zincirleyen engellileri döverek ayırdılar, cop çekip saldırdılar.

İstanbul’da da, “evinizden çıkmayın” diye bağırın vatandaşlar arasında sıkışan eylemcilere “bize mi sordunuz eylem yaparken” deyip yardım etmediler...

Fırat: Ağır bir riya var Türkiye’de, biz de bunun altını çizmek, insanları bu riyaıyla yüzleştirmek istedik filmde. Bize bazen soruyorlar “gerçekten bir engelliyle aşk yaşayabilir misiniz” diye, “neden olmasın” diyoruz ama, birçok kişiyi tatmin etmiyor cevap. Böyle bir şeyin asla mümkün olamayacağı gibi yerleşik bir zihniyet var. “Tabii ki böyle şeyler olsun” diyenler de var, ama ya senin çocuğun bir engelliye âşık olursa? Adam “çocuğuma yirmi yıl emek vermişim, şimdi duymayan, konuşamayan bir adamla mı birlikte olacak” diye düşünüyor.

Çağrı merkezi çalışanlarının eyleminin ardından Zeynep karakola düşünce ana-babası ona çok şaşırp kızıyor, ama gözaltına alındığı için değil, sevgilisini orada öğrendikleri için...

Fırat: Çünkü aileler idealleri bir yere kadar sübvansedebilir, ideolojiler geçici gibi görünebilir, ama aşk ve biriyile hayatı birleştirmek bizim toplumumuzda çok kalıcı bir durum olarak görülüyor. Onur’un önündeki tek engel toplum aslında. Yoksa şehrin ortasında düzenini kurmuş, işi gücü var, bir takımında kürek çekiyor, kendi başına hayatı gayet iyi...

Fırat: Özellikle kütüphanede çalışmasını istedik, sessizliğin tesis edildiği bir yer çünkü. Öbür tarafta da Zeynep için ses

“Mücadelesiz aşk olmaz” diyor film. Onunla sadece cinsel birliktelik için, onun sosyal durumu için birlikte olmazsın diyor, aşk popüler dizilerdeki gibi değil diyor. İssızlaşmak maharet değil yani, tersine, kalıp mücadele etmek maharet.

kaotik bir şey. Bir tarafta konuşmak yasak, öbür tarafta konuşmazsan para kazanamıyorsun. Onur’un umurunda değil normalde kütüphanede cep telefonu konuşulup konuşulmaması, kendisi duymuyor çünkü, Türkiye’de çok genel bir şeydir ya kendi başına gelmediği sürece bir durumla ilgilenmemek. Ama Onur hem kendini yetiştirmesinden kaynaklı olarak, hem de dünya görüşü itibarıyla tamamen öbür tarafta. Kendisinin sestene etkilenmemesi, telefonla konuşan birine müdahale etmemesini gerektirmiyor. Annesi diyor ya sonra, “sana ne çağrı merkezi çalışanlarından” diye. Salonda oraya gülenler oluyor, çünkü hakikaten hiçbir zaman çağrı merkezini aramaz Onur. Maden işçileri ölünce “aman çok üzüldük” diyor her-

kes, ama şartları ne o işçilerin? 12 saat çalışıyor adam, onun o madende dört saat çalışması bizim sekiz saat çalışmamıza bedel belki. Onur gibi birinin çağrı merkezi çalışanlarıyla ilgilenmesinin altını özellikle çizdik, haksızlık olan bir yerde müdahale bilincinin haksızlığa maruz kalmakla illâ da ilintili olmadığını göstermek için.

Onur çok politize biri değil, ama şiire, mesela Aragon’a düşkün, Che tişörtü giyiyor –belli ki bilerek, tanıyarak...

Fırat: Evet. “Che’yi hiç duymadım, ama okudum” durumu var onda. (gülüyor) İşitme engelliler bizim yaşadığımız kirlilikten acayip arınmış bir yerde aslında. Türkiye’de çok daha değişik bir durum bu. CNBC-E izliyorlar mesela sadece, çünkü altyazı bir tek orada var. Dizi algıları çok üstte bir yerde, dünya finansını çok iyi takip ediyorlar. (gülüyor) Gayet güzel de okuyorlar, onlara vakit kaybettirecek hiçbir şey yok. İnsanlarla iletişime çok değer veriyorlar. Bir şey anlamak istiyorsa, bütün dikkatini senin gözüne kulağına, bedenine veriyor, seni dinliyor ve bütün ifade gücüyle sana cevap vermeye çalışıyor. Bütün bedenleri kulak gibi aslında. Biraz da eğik dururlar ya, kulak şekli gibi...

Biraz da filmin yönetmenine dönelim. İletişim mezunuymuşsun, öyle mi?

İlksen Başarır: Evet, Marmara İletişim. **Ünsal Hoca (Oskay) döneminden mi?**

Başarır: Evet, sonlarına yetiştim. **Onun seveceği türden bir iletişim taffi, bir aşk hali yok mu filmde? Bir yanda yerleşik normlar, kabuller, beklentiler, bir yanda bunları hiç konuşmadan yıkan bir muhabbet...**

Başarır: Biraz bilinçaltına işlemiş olabilir onun dersleri. (gülüyor) İki yüz kişilik sınıfta meseleyi herkes anlasın diye çok popüler kodlara başvururdu, anlatmaya Kemal Sunal’dan filan başlardı. Derdimizi popüler kodlarla anlatabilmeyi ondan öğrenmiş olabiliriz.

Fırat: Sınıflararası bağı kuramazsak zaten hiçbir şeyi anlatamayız. Bazı entelektüellerimiz sinemada, yazıda popüler kodları kullanmanın çok tukaka bir şey olduğunu düşünüyor. Mutlaka bir bildikleri vardır, ama Royal Shakespeare diye bir tiyatro var, onlar da tutuyor, Spice Girls’deki kızı sokuyor oyuna. Halbuki buna ihtiyaçları mı var?

Bir toplumsal sorunu popüler bir form içinde anlatmak da önemli değil mi? “Başka Dilde Aşk”, karakterlerin toplumsal konularını hiç bilmediğimiz deneysel bir aşk filmi de olabilirdi...

Başarır: Bu filmin ekseni aşk, evet, ama biz hayattan bir kesit almaya çalıştık. Çağrı merkezi de, engellilerin dünyası da, alt kattaki Kâmuran’la Handan’ın hikâyesi de başka birer film olabilir. Ama hepimizin hayatı bu kadar kaotik geçiyor, filmi izlerken iki insanın ilişkisinden bir sürü yere gidiyoruz.

Bu senin ilk filmin. Seni etkileyen yönetmenler var mı?

Başarır: Sevdiğim çok yönetmen var, ama referans aldığım biri yok. Jim Jarmusch’u çok severim mesela, Shane

İlksen Başarır ve Mert Fırat
Fotoğraf: Şahan Nuhoglu

Bedensel engelliler için havuz yapıyorsun, halbuki onları tecrit ediyorsun. Kürde diyorsun ki, "tamam, anadilini bil, ama aramızda konuşma". Niye? Onu kendi dilini konuşacağı alana hapsetmek de bir tecrit durumu.

Meadows'un hayranıyım, ama çok etkilenemedim herhalde.

Fırat: Jim Jarmusch burada film çekse beş bin kişi izler. Ama biz biraz daha çok kitleye ulaşmak, en azından bir gündem yaratmak derdindeydik. Bu filmi yapanlar arasında magazine bulaşmış kimse yok, ama film oralara da girsin, filmdeki sorunlar oralarda da tartışılabilir istedik.

Başarır: Sen ben o biliyoruz bu konuları çünkü. Aşk filmi diye salona gelenler, bakıyorlar ki ortada başka bir durum var. Sonra Mecidiyeköy'deki eylemin haberine daha çok dikkat kesilirler belki.

Filmde sırf işitme engellilerin çalıştığı bir kafe var. Gerçek mi orası?

Fırat: Hayır, ama Ankara'da Down sendromluların çalıştığı bir kafe vardı. Filmde kafeyi annesi oğlu için açmış, ama bu aslında tam da gizli faşizm, hatta alenen faşizm. Bedensel engelliler için havuz mesele, "aman ne güzel, onları düşünmüşler" diyorsun, ama halbuki onları tecrit ediyorsun. Ayrıca, beraber yüzsen iki günde alırsak, "Ay yazık, boğulur mu acaba" gibi tepkiler, tamamen toplumsal olarak üretilmiş korkular. Kürde diyorsun ki, "tamam, anadilini bil, ama aramızda konuşma". Niye konuşmasın? Onu kendi dilini konuşacağı alana hapsetmek de bir tecrit durumu. Onur konuşma yetisine sahip, ama konuşmuyor filmde. Sen Kürtlerin Türkçesiyle dalga geçersen, adam da konuşmak istemez tabii. Türkçe konuşmaya çalışan Kürt diye komedi malzemesi yaparsan, niye seninle Türkçe konuşsun? Geleneksel tiyatromuzda şaşal atmak diye bir şey vardır, spastik taklidi yapan biri girer, elini çırpır, herkes ona güler, sahne ısınır, gösteri başlar. Böyle bir algıdan, kafada sakatlığın olduğu bir yerden geliyoruz işte. Kekemeye güleriz mesela... Bugün

İşitme Engelliler Entegre Yüksek Okulu'ndan bir hanımla konuştum, "aralarında ilk defa sinemaya gidip bir Türk filmi seyredenler var" dedi. Altyazıdan ötürü. Altyazı okuyamayanlar da var tabii, eğitimleri çok geç başlıyor ya da hiç okula gidemeyenler var, eve kapatılanlar var. İşitme engelliler bu anlamda biraz daha şanslı, çok görünen bir engel olmadığı için.

Engellilerin toplum içine karışamaması, karıştırılmak istenmemesi büyük bir sorun. Çağrı merkezi çalışanları da örgütlenirken kendileri için "hayalet" demeyi tercih ediyorlardı, bu metaforu derneklerinin amblemine de taşıdılar. Onları da görünmeyen bir emek...

Başarır: Evet, onların durumu çok acayip. Film boyunca onlarla beraber çalıştık, şok yaşadım bazı şeyleri dinlerken. Tepede kırmızı bir top varmış mesela, disko topu gibi, satış oldukça da-

ha hızlı dönüyormuş... Aslanlar / Kaplanlar diye gruplara ayırıp yarıştıyorlarmış falan... Telefonda tacizin had safhada olduğu bir sektör zaten. Garanti Bankası'nın sloganıydı bir ara, "başka bir arzunuz" diye, adam habire arıyor "bir daha söylese-ne" diye... Gerçi bizim filmdekilere bile inanmıyor insanlar.

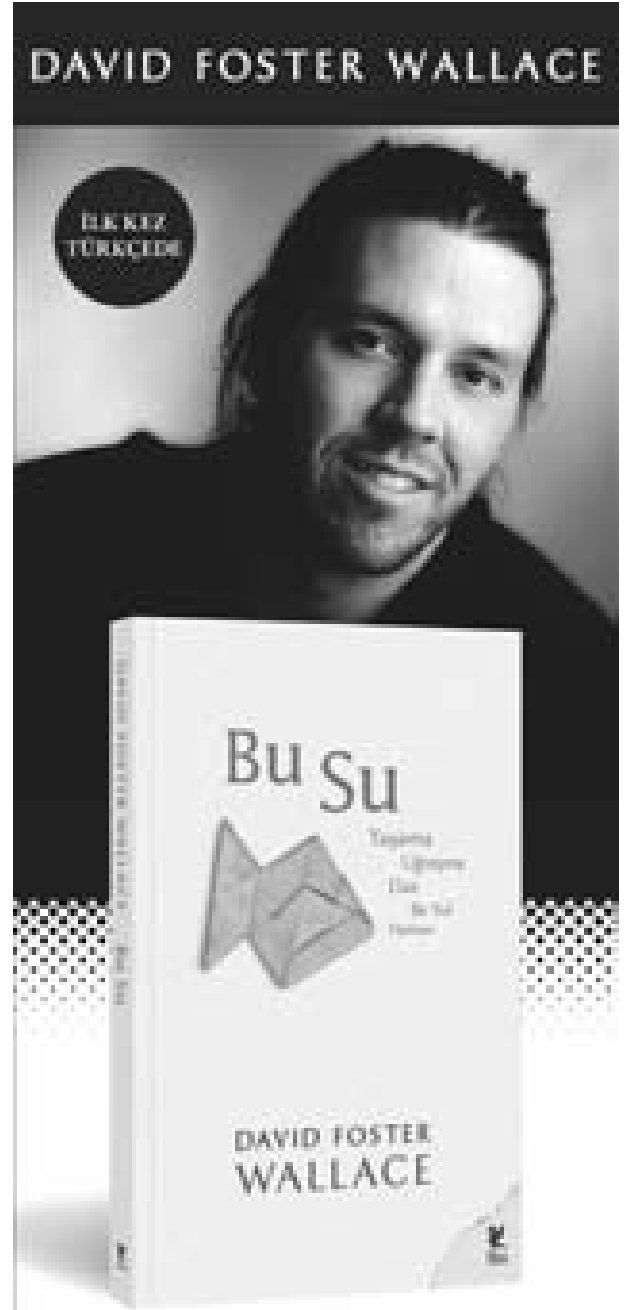
Filmde tipik bir çağrı merkezine dair güzel ayrıntılar var: "Bugün satış için ne yaptın" levhası, mola süresini gösteren ışıklı levha, konuşurken bakmaları gereken ayna, habire "kendimizi alkışlayalım" diyen, motivasyon diye tutturan bir şef, bayırlar, sinir krizi geçirenler...

Fırat: Aynaya bakarken gülümsemelerini kontrol etmeleri isteniyor. Bizim dublaj işlerinde de vardır, sırtırken vokal öne gelir. Onlardan da bu isteniyor hep. Garsonluk da öyle. Ben garsonluk yaptım, 12 saat çalışırsın ayakta, on masan vardır, "cirom ne olacak" diye düşünürsün. Arkadaşın için kavga edersin belki ama, yeri gelir, arkadaşının masasını çalarsın, o dakika o masa senin olmalıdır çünkü, oturanların iyi para getireceğini anlamışsındır. Oradaki motivasyon, alacağın yüzdendir. Çağrı merkezindeki de benzer bir şey, kapitalizmin kodu bu.

Film bize değişen bir sınıf profilini, farklılaşan emek süreçlerini de iyi gösteriyor. Zeynep nasıl bir kız mesela, nerede okumuş?

Fırat: Şehir Planlama mezunu aslında. O bölümden mezun olanlar genelde iş bulamıyorlar, ülkede planlamayı pek kimse sallamadığı için. Zeynep de iş bulamadığı için burada çalışıyor. Sosyal bilinci çok açılmış değil, daha yeni yeni bir şeyler öğreniyor.

Film örgütlenme sürecini de iyi aktarıyor. Önce bireysel tepkiler başlıyor, derken

Çağrının en ilginç yaratımlarından biri sayılan David Foster Wallace'dan gerçeklere, seçimlere, inançlara ve yaşamı uğrayan kendisine dair bir yol haritası: Bu Su, zengin yolda uzun yıllar boyunca mücadele ettiği depresyona yenik düşen ve intihar etmek hayatına son veren bu büyük yazar, Bu Su'da algının varlığını, insanın kendi kendini hapsettiği kafesi, gözlerinin önünde uzanmalarına rağmen kavranılamaz zorlandığını gerçekleri yalan ve doğru bir dille anlatıyor.

İçinde yaşadığımız ularda yitip gitmemek, etrafımızda olanları gerçekken görmek için... Bu Su.

Ateşli niteliklerle intihara teşebbüs eden yetmişli yaşlarındaki bir adamın kendi kendini aynı yerden kurtarması aslında değildir. Kafalarından.

Türkel Çayır Han, B Blok 309-312 Beyoğlu - İstanbul
Tel: 212 243 43 63 Faks: 212 251 05 32
www.sirempayintari.com

beraber davranma kararı alınıyor, diğer çalışanlarla ilişki yolları aranıyor, asıl mesleği grafikerlik olan Onur onlara "gercegecagrimerkezi.org" sitesini hazırlıyor, derken sokak gösterileri, basın açıklamaları başlıyor...

Başarır: Mümkün olduğu kadar Çağrı Merkezi Çalışanları Derneği üyelerine danışmaya, gerçeğe uymaya çalıştık. 12 saat oturuyorsun, kalkamıyorsun, normalde öyle otursan bile kriz geçirirsin. Çok bayılan oluyormuş ilk günlerde. Ülser, çene kayması gibi bir sürü meslek hastalığı var.

Zeynep de arkadaşlarıyla otururken hızlı hızlı yiyor yemeğini, iş alışkanlığından...

Başarır: Bu da çok yaygın. Bütün moların numaraları var, sigara, yemek, tuvalet, ne istiyorsan o makinada basıyorsun ve o moların bir süresi var, geriye doğru işlemeye başlıyor. "Çin'de bir dolara çocuk çalıştırıyorlar" diyoruz ya, bu çalışma düzeninin de karşısında o kadar durmamız lâzım.

Emre Karayel'in oynadığı bölüm şefi de berbat bir tip değil mi? Çalışanlara yapmadığını bırakmıyor, bir yandan da kendisini sürekli reddeden Zeynep'le yeniden beraber olma derdinde, ama yine korkunç davranışları var...

Fırat: Bu sene Altın Portakal'da "Min

"Başka Dilde Aşk"ın Onur ve Zeynep'i: Saadet Işıl Aksoy, Semih Kaplanoğlu'nun "Yumurta"sından sonra ikinci başrolünü oynuyor. "Kapalıçarşı" dizisinde izlediğimiz Mert Fırat'ın oynadığı "Testosteron", Oyun Atölyesi'nde sahnelenmeye devam ediyor

Çağrı merkezlerinde mola için makinaya basıyorsun ve süre geriye doğru işlemeye başlıyor. "Çin'de 1 dolara çocuk çalıştırıyorlar" diyoruz ya, bu çalışma düzeninin de karşısında o kadar durmamız lâzım.

Dit" (Miraz Bezar, 2009) diye bir film vardı, çok iyi bir film. Bir JİTEM'ci var filmde, gazeteci bir aileyi öldürüyor, ama kendi ailevi durumuna bakıyorsun, gayet iyi. Eşine, çocuklarına sevgi dolu

bir baba. Ama bir yandan da çok iyi bir JİTEM'ci, âlemde tek. 12 Eylül'deki, Şili'deki işkenceciler gibi. Ariel Dorfman'ın "Ölüm ve Kız"ındaki işkenceci doktor da Schubert dinler mesela. Dinler ve işkenceye gider. Halbuki biz "klasik müzik dinleyen biri nasıl işkence yapar" diye düşünüyoruz. Olabiliyor işte, o düzen böyle insanlarla yürüyor. Aklıma gelmişken söyleyeyim, "80 sonrası gençlik apolitize edildi" denmesinden

ÇAĞRI MERKEZİ ÇALIŞANLARININ GÖZÜYLE "BAŞKA DİLDE AŞK"

Gerçeğe çağıran bir film

Beyoğlu sinemasında çağrı merkezi çalışanlarının geniş katılımıyla yapılan gösterimin ardından "Başka Dilde Aşk"ın yönetmen ve oyuncularıyla bir toplu söyleşi de düzenlendi. Ekip bol övgü ve alkış da aldı, en az çağrı merkezleri kadar acımasız olabilen kendi sektörlerinde, özellikle televizyon dizilerinin çekim koşulları için neden örgütlenilmediğine dair köşeye de sıkıştılar. Toplantının ardından Çağrı Merkezi Çalışanları Derneği üyelerine mikrofon uzattık, bir durum muhasebesi yaptık...

Nasıl buldunuz "Başka Dilde Aşk"ı?

Kaan: Çok güzel. Çağrı merkezi çalışanlarını tam olarak, ayrıntılarıyla anlatmış. Kızın hızlı yemek yemesi, ayağı kırılan biri için şefin "ayağıyla konuşmuyor ki, gelsin" demesi...

Ümit: Az evvel bir arkadaş filmi başka türlü de çe-

kilebileceğini, bir çağrı merkezi şirketine gitmenin de tercih edilebileceğini, hem belki o zaman daha çok para kaynağı bulunabileceğini söyledi. Ama filmin mücadelenin içinde olanlarla diyalog kurularak çekilmesi çok daha etkili olmuş. Dışardan bakılıp görülmeyecek tüyolar var filmde. Yurtdışındaki çağrı merkezlerinde de olan bir şey konuşurken gülümsemek. Aslında, duygusal emek sömürsü biçiminin en yoğun hali. Tezgâhtarlarda, kasiyerlerde de vardır bu: Güleriyüzle konuşacaksın, bir call centre'da karşıdaki gülererek konuştuğunu hissedecek. Bu duygusal olarak insanı çok yıpratıcı bir şey, çünkü insan sürekli aynı mod'da olamaz. Buradaki kilit kavram, standardizasyon. Filmin başarısının püf noktası, mücadelenin içindekilerle temas edilerek çekilmiş olması.

Emre Karayel'in çizdiği tip, o acımasız, duyar-sız bölüm şefi gerçekçi bir karakter mi?

Ümit: Okumalar genel olarak iyi. Engelli erkek karakterin durumunu, yaşadığı sorunları da iyi yansıtmışlar, ona da bayağı emek sarfetmişler. Zaten bunun böyle olması lâzım, tersi olsa, yalan olur. Bence film gerçeğe çağırmış gerçekten.

"Bugün satış için ne yaptın" gibi sloganlar yazılı mıdır gerçekten duvarlarda?

Kaan: Tabii. "Böyle şey mi olur" diyebilirsin izlerken, ama gerçeği o.

Ümit: En kötüsü, tuvalet molaları meselesi. Bir sürü yerde uygulamaya başladılar. Tuşa basıp bir sistemden izin alıyorsun, öyle gidiyorsun. Sigara molası, sosyalleşilen tek yer.

Kaan: Yoksa seni o kutunun içine soktuğu anda, canlı tabut durumundasın. Sağınla solunla iletişimini kesiyor. Karşına ayna koymasının sebebi, kendine bakman kadar, seni kontrol de etmek.

Ümit: Filmin sonu da eleştirildi, eylem başarısız bi-tip devamı görülmediği için. Ama buralarda örgütlü direniş yapmanın yapısal sınırları var. Geçici meslek olarak görülüyor, genelde öğrenciler çalışıyor, birbirleriyle diyalogları çok zor. Fiziksel olarak bu işe dayanmanın sınırı en fazla üç-dört yıl. Burada yıllarca sürecek bir mücadelenin örgütlenmesi çok güç. Daha bireysel direniş biçimleri ister istemez daha fazla çıkıyor. Bayılan kıza da çok iyi vermişler.

Sizin örgütlenme sürecinizi de takip edebiliyoruz aslında film boyunca, örgütlenmeye dair ilk arayışlardan gercegecagrimerkezi.org sitesinin kurulmasına kadar...

Ümit: Evet. Bir anda bütün çalışanların Taksim meydanında toplanmasını kimse bekleyemez zaten. Bu anlamda da gerçekçi film. Kişisel bir tepkiyi olumlayan asilic durumu vardır ya bazı filmlerde, bu asiliği bir örgütlülük algısıyla sunması bence filmin en büyük katkısı. Her meslekte, hatta hayatın kendisinde böyle isyan durumları vardır, ama bizi arabesken çıkaran şeyi, örgütlü mücadeleyi bence film iyi vermiş. Yine bizim hikâyemizi anlatabilirdi, ama ör-

"Başka Dilde Aşk" filminden

Fırat: Hem muhabbet arıyor, hem de kendi riyasından sıyrılmak istiyor. Ben en çok

Gözde: Aynı yerde toplanıyorlar ama, çalışma şartları aynı olmayabiliyor; çalıştığın şirketin sözleşmesi farklı, ücreti farklı olabiliyor. Fakat bunun görülmesinin önlenmesi için

Fırat: Evet, “mücadelesiz aşk olmaz” diyor film. Onunla sadece cinsel birliktelik için, onun sosyal durumunun içinde varolmak için birlikte olmazsın diyor, aşk popüleri dizilerdeki gibi değil diyor. Issızlaşmak maharet değil yani, tam tersine, kalıp mücadele etmek maharet. Tasavvufçu değiliz ama, Mevlânâ’nın güzel bir sözü var: “Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşır.” Sen de ezilmişsen, ötekinin halinden anlarsın. Ama ezilme-mişsen de anlamalısın, yeter ki aynı duyguyu paylaş, ona yaklaşılabileceğin bir şey bul. Cumartesi Anneleri’ni diğer annelerle birleştirmezsen, “ikinizin de çocuğu ölüyor” demezsen ne yapabilirsin? Aynı dili konuşmaları mesele değil, aynı duyguları paylaşmaları mesele. Biz bu filmi engelliler için yapmadık, kendimiz için yaptık. “Bu insanları yaşadığı problem şu ve bunun çözümüne engel olan senin kendi problemin, sana öğretilenler” demek için yaptık.

Söyleşi: Merve Erol

Gözde: Sadece bu alana da kafa yormuyorum artık, bütün hizmet sektöründe nasıl örgütlenebileceğine dair düşünüyoruz. Bu aşamaya gelmiş olmak, bizim gibi insanlar için çok önemli. Bizim gibi başkalarının da olduğunu görüyoruz artık. Akademik anlamda da, sendikalar için de, bu sorunların bilgisini üretmeye çalışıyoruz.

[illegible]

KARA TREN: ZEKİ ÖKTEN (1941-2009)

Dostluk güzel muamma

"20-25 yıl önce seyredilen bir filmin bazı sahnelerinin bugün hâlâ hafızalarda taptaze kalması neye delâlet eder?" Böyle başlamışsınız Roll'un 2003'teki özel sayısındaki "Dostluk güzel muamma" başlıklı Zeki Ökten söyleşisinin girizgâhına. Ve şöyle bağlamışsınız lafı: "Zeki Ökten, konuştuğumuz günü öyle güzelleştirdi ki, ayaklarımız Onat Kutlar'a götürdü bizi..." O günden bazı sahneler hâlâ hafızamızda taptaze. Zeki Ökten, sadece usta bir yönetmen değil, insanlık timsaliydi. Hatırası önünde saygıyla eğiliyoruz.

Kara trene bindirip uğurladığımız Zeki Ökten, ön planda olmaktan sıkılan, medyayla ilişkiden kaçınan bir isimdi. Alçakgönüllülüğü, belki de hak ettiği ilginin önündeki engellerden biriydi.

Onun sinemasını tanımlamaya çalışırken, film eleştirisinin ve kuramının da sınırlılıklarını fark ediyor insan. Örneğin, filme imzasını atan esas yaratıcı ismin yönetmen olduğu varsayımına dayanan "auteur" (yaratıcı yönetmen) yaklaşımı: Bu bakış açısı, senaryo yazarından görüntü yönetmenine, pek çok kişinin emeğini bir ölçüde görünmez kılmıyor mu?

Hayata bakışı, Zeki Ökten'in sine-

masını ele almak için başvurabileceğimiz kilit kavramın "dostluk" olabileceğini düşündürüyor...

Ökten'in tavrı, her şeyi bilen ve belirleyen bir yönetmenden çok uzaktır. Öyle ki, 1963'te henüz 22 yaşındayken yönetmenliğe adım atmasına karşın, daha çok fırın ekmek yemesi gerektiğini düşünür ve asistanlığa geri döner. Yeniden yönetmen koltuğuna oturması için aradan dokuz yıl geçecektir. Koşulların elvermediği ya da çalışma ortamının içine sinmediği dönemlerde sinemadan uzaklaşabilmesi de önemli meziyetlerinden biridir.

Zeki Ökten'in uzun bir zaman dili-

mine yayılan kariyeri boyunca çektiği 30 filmi, dostluklara dayalı kolektif bir sinema olarak tanımlayabiliriz pekâlâ. Ekipteki isimlere bakalım: Selim İleri, Ergin Orbey, Umur Bugay, Fatih Altınöz gibi senaryo yazarları; Tarık Akan ve Kemal Sunal gibi usta oyuncular; Arzu Film gibi okul işlevi gören yapımevleri; Ertunç Şenkay, Aytekin Çakmakçı ve hatta Béla Tarr'la çalışmış Ferenc Pap gibi görüntü yönetmenleri... Ve elbette, "Sürü" (1978) ve "Düşman" (1979) gibi iki başyapıt çıkaran Yılmaz Güney'le işbirliği...

Dostluk, yalnızca çalışma yöntemi-ne damgasını vurmaz Ökten'in, filmle-rinin de önemli temalarından biridir. Özellikle olgunluk dönemi filmleri "Güle Güle" (1999), "Gülüm" (2002) ve "Çinliler Geliyor"u (2006) bir dostluk üçlemesi olarak tanımlayabiliriz. Film-lerindeki karakterler, toplumsal dönü-şüm sonucu savrulup çaresiz kalırken, dostluk ve dayanışmaya sarılır hep. Roll'a (özel sayı no 5) verdiği mülâkatta da bunun altını çizer: "Dostluk paylaşmaktır; alıcılığa değil, vericiliğe dayalıdır. Dostlukta hoşgörü var, fedakârlık var... Kaç tane dostunuz olduğunu hesaplamaya kalksanız, çok azdır. Dostlukları kaybetmek çok acı. Dünyanın ihtiyacı var dostluklara. Dostlukların çoğalması gerek. Herkes o kadar zor durumda, o kadar ağır şeyler yaşıyor ki. Tam dostluk yapılacak zaman şimdi."

Yıkılan otoriteyi güç kullanarak yeniden tesis etmeye çalışan silah arkadaşları dışında, gerçek dostluğa ne oranda yer vermiştir sinema? Herhalde örnekler bir elin parmaklarını geçmez. Öyleyse, dostluk filmlerine de çok ihtiyacımız olduğunu söyleyebiliriz.

Sinemada dostluğa değer veren ender isimlerden biri olan Renoir, Pierre Champagne ile ilişkisini tanımlarken, varlığının "sonbaharda bulutların ardından görünen güneş ışınları ya da denizden esen meltem gibi" güç verdiğini söyler. Bu zor dönemlerde, bir parça güneş ışığı ya da serin meltem için Zeki Ökten'in filmlerine dönmenin, dostluğun tam zamanı belki de...

Ahmet Gürata

ZEKİ ÖKTEN'LE RUMELİHİSARİ'NDE BİR İKİNDİ VAKTİ

Hay anasını satayım

Kalede, Altındağ'da çektim "Düdü Dünyayı". Gecekondu-daki çocuklar, "niye geldiniz" diye soruyorlardı, "o alçaklar hep üstten bakıyor bize" diyorlardı. Ben de dedim ki, "biz de bu-radan üstten bakalım onlara". Kemal'in (Sunal) vardır bir toplumsal tarafı, ama ürkektir, yönlendirmek gerekir. O zaman küçümsediler bizi, Kemal Sunal'la toplumsal film yapıyorlar, hem de komedi diye...

Atf abinin (Yılmaz) asistanıydım. Yılmaz Güney 1960'ların başından itibaren bir on sene bizim jönümüz oldu. Öyle tanıştık, samimi olduk yavaş yavaş. Hem Türkiye'yi hem sinemayı kurtarmak adına Yılmaz abile epey şarap içtik. Adanallığı vardı, yardımseverdi, delikanlıydı. Güzel insandı yani. Toplum için düşünen, topluma yön vermeye çalışan biriydi. Anlamalı bakardı, güzel konuşurdu, gözlerimizin içine bakardı. Mütevazıydı. "Sürü"ye görev olarak baktık. Yılmaz abi değer verdiğimiz bir sanatçıydı, "tamam, yaparız" dedik. "Sen bu insanları tanıyor musun" dedi Kürtleri kastederek, "tanıyorum" dedim. Ve öyle başladık. "Sürü"de o kızkardeşlerin, çocukların birbirlerine sahip çıkmaları beni çok etkilemişti. Keşke herkes öyle olsa —bu zamanda zor tabii.

Dizi zor olay, yapamayacağımı anladım. Ben ölü zaman kullanmayı bilmiyorum ki. Mesele şimdi kapıdan gireceksin, bizim masaya geleceksin, değil mi? Seni kapıdan alıyorum, çıkıyorsun merdivenleri, masaya doğru yürüyorsun, hepsini çekiyoruz. Zaman doldurma olayı. Bizse adımı bile sayarız, en kestirmeden nasıl veriz diye kafa yorarız. Ben ölü zamanı filan bilmiyorum.

"Ustalara Saygı bölümüne alalım mı?" dediler, "almayın, gelmem" dedim. Gene aldılar. Seyircinin karşısına çıkamıyorum, boğazım kuruyor, kalbim sıkışıyor. Ustalara Saygı gününe eşim gidecek. Çıkıp orada söz söyleyebilir miyim be?

Bu Amerikan toplumunu biliyoruz: Korkak, silah düşkünü, kültürsüz, ağgözlü... Düşünü-yorum da bu Bush' u, Beyaz Saray' ı mektuba boşsak diyorum. Milyonlarca insanız. Hepimiz birer mektup yazsak birer fotoğrafla beraber... Geçen gün bir karikatür vardı, çocuk babasına sesleniyor, "ya baba, her kanalda aynı film oynuyor" diye. (gülüyor) Felsefesini yaparsan çok acı tabii. Adam o vahşeti seyreliyor, sonra gidip yemek yiyor, sevişiyor. Hay anasını satayım, ne hale geldik!

İnsanı çözmek mesele... Sinemanın zenginliği bu, malzemen insan. İnsan çok zor, garip bir varlık. Daha tıp bilimi iç organları çözemedi. Beyin hâlâ muamma. Dostluk, aşk bir muamma, ama güzel. (gülüyor)

Evde rembetiko dinlerim, sonra klasikler... Hanım bazen biraz piyano çalar. Türküleri de severim, ama gerçek türküleri...

Roll'dan kısaltarak, Özel Sayı no.5, Nisan 2003 (Söyleşi: Sungu Çapan - Yücel Göktürk)

NAOMI KLEİN SORUYOR, MICHAEL MOORE CEVAPLIYOR

Öğretmenleri severim

ABD bugününün Roma İmparatorluğu mu? İsa bugün yaşasa kâr üstüne kâr koyan bir kapitalist olur muydu? Krizin ardından batık bankalar için kamu maliyesinden harcanan 700 milyar dolar nereye gitti? Bu soruların cevabı esen rüzgârda değil, Michael Moore'un son filmi "Kapitalizm: Bir Aşk Hikâyesi"nde. Naomi Klein, Moore'u The Nation için sıkıştırmış...

Naomi Klein: Kapitalist çılgınlığa karşı isyana çağıran yeni filminiz "Kapitalizm: Bir Aşk Hikâyesi" harika, tebrik ederim. Ama prömiyerinin yapıldığı günlerde başka türden bir isyana tanık olduk: Çay partisi denen eylemlerde (*terim, 1773 Boston olaylarına referans yapıyor*), kapitalizmin şiddetli bir müdafaası, sosyal programlara karşı bir hiddet söz konusuydu...

Michael Moore: Şu beni hep imrendiyor: Sağcılar örgütleniyor, meselelerine kendilerini vakfediyor, mücadeleye bütün güçleriyle katılıyor. Bizim tarafta buna pek rastlayamıyorum. Ağustostaki mitinglerde "bizimkiler nerede" diye düşünüyordum.

Klein: Bu aynı zamanda solun Obama hükümetine karşı karışık bir ruh halinde olmasından kaynaklanmıyor mu?

Moore: Obama da kendi etrafında dönüp duruyor ve onu destekleyecek milyonları arıyor. Kimseyi de bulamıyor, çünkü ihtiyaç duyulan adımı atmak yerine yarım adımla yetinmeye çalıştı. Tam adım atsa arkasında milyonları bulurdu.

Klein: Filminizde de gözlemlediğimiz büyük öfke toplumun elitlerine, bu krizi yaratanlara yönelmez, gerçek bir sistem değişikliğini talep etmezse pekâlâ toplumun en kırılgan kesimlerine, mesela göçmenlere yönelebilir, ırkçı bir öfkeye dönüşebilir. Sizce bu iki öfke biçimi aynı mı, yoksa bunlar Amerikan kültürün farklı iki kanalı mı?

Moore: Yüzeyin altında fokurdayan başka bir şeyler var. Her sekiz mortgage'lı evden biri tehdit altındayken, her 7.5 saniyede bir eve el konulurken, işsizlik oranları giderek yükselirken, kaynayan öfkenin önüne geçemezsiniz. Kaynayan su, kendi taşma ânını bulacaktır. Korkutucu olan şu: Bu tür taşma anlarında, sağcılar ezilenleri manipüle etmeyi beceriyor ve onların öfkelerini eskiden faşizm denen şeyi tesis etmek için kullanıyor. Krizin patlamasının üzerinden bir sene geçti. Ve Obama kayda değer bir şey yapamadı. Rubin, Geithner, Summers gibilerini dinlerse, kaybederiz.

Klein: Filmde çok yüklendiğiniz Summers ve Geithner'i atayan da oydu. Obama'nın aldatıldığını duyuyorum sürekli. Ama bunlar onun tercihleri, neden bu tercihlerden dolayı onu eleştirmiyoruz? Jay Leno Show'da size ilk sorularından biri, kapitalist sistemin kötü olmadığı, hırsın kötü olduğu yönündeydi. Bu türden önermeleri çokça duyuyoruz. Filminizde, Pennsylvania yargıçlarının çocukları özel hapisaneye gönderirken rüşvet aldıklarını görüyoruz. Pek çok insan, bunu "sorun kapitalizmde değil, yozlaşma-

da" diye yorumlayacaktır.

Moore: İnsanlar bütün bunların kökeninde ekonomik sistemin yattığına inanmak istemiyor. Sorumluluğu birkaç çürük yumurtaya atıyorlar. Ama hakikat şu ki, Leno'ya da söylediğim gibi, kapitalizm, hırsın meşrulaştırılması demektir. Hırs, insanlık tarihi boyunca var oldu. Karanlık tarafımız denebilecek özelliklerimiz arasında bu da var. Eğer belli yapılar ve sınırlamalarla bu karanlık yanımızı kitlemezsek, kontrolden çıkar. Kapitalizmse bunun tam tersini yapar. Bu karanlık ya-

400 yıl sonra antropologlar diyecek ki: "Şunlara bakın, kendilerini özgür sanıyorlarmış. Demokraside yaşadıklarını düşünüyorlarmış, ama günlerinin 10 saatini totaliter bir yapıda geçiriyorlarmış."

nımızı cesaretlendirir ve ödüllendirir. Filmin sonunda her şeyin alaşağı edilmesini söylediğimde insanlar afallıyor. "Paranın nesi kötü" diyorlar, "niye bir ayakkabı mağazası açamayalım?" Artık liselerde ekonomi öğretilmediği için, bunların ne anlama geldiği tam olarak kavranamıyor. Eğer çocuk işahavleri özelleştirilmemiş olsaydı, yargıçlar da rüşvet almayacaktı. Ama son yirmi-otuz yıldır kamu hiz-

metlerinin özelleştirilmesi yönünde büyük baskı var, her şeyi mahveden de bu. **Klein:** Yağmacı kapitalizmi demokratik usullerle çalıştırılan işyerlerini örnek gösterdiğiniz sahneler, filmin en etkileyici yerleri.

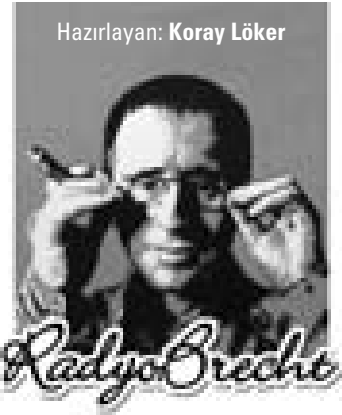
Moore: Evet, o sahneler seviliyor, buna şaşırdım, çok hippî'vari bulunacağını zannediyordum. Demokrasi oy vermekten ibaret değildir. Hayatın her gününün her ânında yaşanması gerekir. 200 sene önce evlenmek için kızın babasından izin almak gerekirdi, evlendikten sonra da bütün ipler erkeğin elinde olurdu. Kanunen, kadınlar mülk edinemezdi. '60'ların, '70'lerin kadın hareketleri sağolsun, herkesin eşit olduğu, herkesin söz hakkının bulunduğu fikri ilişkilerde yaygınlaştı. Evlilik gibi bir kuruma demokrasiyi sokabilmek iyi bir sonuç. Ama günün 8, 10, 12 saatini hiçbir söz hakkımızın olmadığı işyerlerinde geçiriyoruz. 400 sene -o kadar uzun süre var kalabilirsek- antropologlar diyecekler ki: "Şunlara bakın, kendilerini özgür sanıyorlarmış. Demokraside yaşadıklarını düşünüyorlarmış, ama günlerinin 10 saatini totaliter bir yapıda geçiriyor ve toplumun en zengin yüzde 1'lik kesiminin en alttaki yüzde 95'lik kitleden daha fazla servet edinmesine izin veriyorlarmış." 150 sene önceki insanların tedavi için vücutlarına sülük yapıştırılmalarına şimdi nasıl gülmüyorsa, onlar da bize öyle gülecekler.

Klein: Sovyetler'de halk Vahşi Batı tarzı bir mafya kapitalizmi istemiyordu, ama varılan yer o oldu. 1989'da Polonyalılar Dayanışma'yı desteklerken kamu işletmelerinin demokratik idaresini talep ediyorlardı, özelleştirilip yağma edilmesini değil. Fakat bugün işçi kooperatiflerine sadece hükümetler ve şirketler değil, sendikalar da karşı çıkıyor. Filminizin galası AFL-CIO (*ABD'nin en büyük sendika federasyonu*) kongresinde yapıldı. İşçi liderleri filminizi nasıl karşıladı?

Moore: 1500 delegeyle filmi seyredirken biraz endişeliydim, ortalığı büyük bir sessizliğin kaplamasından korkuyordum. Tam tersi oldu, büyük bir alkış koptu. Ve ertesi gün kongreden kamu sağlığı programını destekleme kararı çıktı.

Klein: Filminiz bir yandan da eski usul halk eğitimi gibi. Eskiden sendikalar bu tür eğitimler için bütçe ayırırdı, üyelerine ekonomik kuramları, dünyada olup bitenleri anlatırlardı. Siz kendinizi eğlence dünyasında addediyorsunuz, ama kendinizi bir tür öğretmen gibi de görmüyor musunuz?

Moore: Bu söylediklerinizden şeref duydum. Öğretmenleri severim.

IBM KAYBETTİ, BİLİŞİM İŞÇİLERİ KAZANDI!

IBM Avrupa Bölge sorumlusu 2008 başında baklayı ağzından çıkarmıştı. IBM, Türkiye'yi tıpkı Çin gibi, beyaz yakalı işçilerin yok pahasına çalıştırılacağı bir ülke olarak gözüne kestirmişti. Bunun üzerine, beyaz yakalı hizmet sektörü çalışanlarının etkili örgütlenemediği ülkede ücretleri giderek eriyen IBM işçileri, 2008 martında Tez-Koop-İş'e katılarak sendikal mücadeleye atıldılar. IBM de boş durmadı, işyerinde yüzde 90'a yakın bir sendikal üyelik oranı sağlayan çalışanla-

rına, önce işkolu tespit davası açtı. Ancak Sirkeci 7. İş Mahkemesi Mayıs ayında bilişim sektörü çalışanlarının örgütlenme hakkını teyit etti. Ardından şirket, Tez-Koop-İş'in sendikal yetkisine dava açmakta gecikmedi. Mahkeme Aralık ayında Tez-Koop İş sendikasının yetkisini ve Toplu İş Sözleşmesi imzalama hakkını karara bağladı. IBM şimdi temyize gitmeye karar verse de, birkaç ay içinde sendikal çalışanlarıyla toplu sözleşme masasına oturmak zorunda kalacak. Böylece "Little China" hayalleri tozlu rafalardaki yerini alacak.

WINDOWS'A SIKI ÇALIM

Bir dizüstü bilgisayar almak istediğinizde, genellikle Windows işletim sistemini de satın almak zorunda kalıyorsunuz. Ya da kalıyordunuz. Linux Kullanıcıları Derneği üyesi ve Pardus Kullanıcıları Derneği başkanı Nihad Karşı'nın açtığı davada Ankara 1. Tüketici Mahkemesi, üzerinde işletim sistemi olmayan dizüstü bilgisayarı alabilme lehine karar verdi. Karşı, bilgisayarını aldığı anda Windows için ödediği 140 lirayı faiziyle geri alacak. Özgür yazılım kullanmak isteyenler de artık bu bedeli ödemek zorunda kalmayacak.

CREATIVE COMMONS / YARATICI MÜŞTEREKLER GİRİŞİMİ

Hepimiz müellifiz

Son on yıldır giderek artan bir şiddetle hayatımızın her aşamasına müdahale eden ve birçok davaya konu olan telif hakları tartışması, Metallica gibi haris müellifleri dinleyicilerin gözünden düşürürken, lisans anlaşmaları konusunda yeni bir anlayışa duyulan ihtiyacı da gözler önüne serdi. Creative Commons (Yaratıcı Müşterekler) adlı lisans çeşitliliğini artıran, eser sahiplerine çoktan seçmeli anlaşmalar sunan proje de böylece ortaya çıktı. 2003 yılından beri CC'nin İspanya koordinatörlüğünü yürüten Ignasi Labastida i Juan'a, Barcelona Üniversitesi Bilgiyi Yaygınlaştırma Ofisi'nde kulak veriyoruz.

Creative Commons (CC) nasıl başladı, nasıl bir ihtiyaçtan doğdu?

Ignasi Labastida i Juan: CC 2001 yılında, telif hakları (copyright) alanının yaygınlaşması, insanlara her geçen gün daha fazla kullanım sınırlaması getirmesi ve fikri mülkiyet haklarının korunması adı altında eserlerin kamuya mâl olma sürelerinin uzatılması çabalarının verdiği sıkıntıdan doğdu. Aslında, başlangıç noktası mahkemeye taşınan Eldred davası. Bir aktivist olan Eric Eldred kamu malı olan eserleri dijital ortama taşıyarak internet üzerinden yaygınlaştırıyordu. '90'lı yılların sonunda ABD Kongresi, AB mevzuatına uyum sağlamak amacıyla hak sahiplerinin -ki burada eseri yaranlardan çok, şirketler söz konusuydu- telif hakkı süresini uzattı. Bu yasayla bir eser, ancak müellifin ölümünden 70 sene sonra kamuya mâl olabilecekti. Eldred ve birkaç kişi daha sürenin uzatılmasının anayasaya aykırı olduğunu düşünüyordu. Stanford Üniversitesi'nde Anayasa Hukuku Profesörü olan Lawrence Lessig'in yardımıyla meseleyi mahkemeye taşıdılar. Sonuçta, Yüksek Temyiz Mahkemesi telif hakkı süresinin uzatılmasını onadı. Kanunî sürecin hiç de kolay olmadığını gören davacılar, kanunların başka türlü kullanımına olanak sağlayacak yasal araçları yaratabilmek maksadıyla, kâr amacı gütmeyen bir organizasyon kurmaya karar verdiler. Böylece, Aralık 2002'de CC lisanslar projesi doğmuş oldu.

CC herhangi bir kurumla ilişkili mi?

CC San Francisco'da kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olarak ortaya çıktı. Aynı zamanda, Londra merkezli Icommons kolu da çeşitli uluslararası projelerin koordinasyonunu yürütüyor. Icommons her ülkede, CC'nin o ülkede ve o yargı sisteminde temsilciliğini yapacak

Başlangıçta CC (Creative Commons) lisansları "bütün hakları saklıdır" yerine "bazı hakları saklıdır" sistemini benimseyen sanatçılar ve yaratıcılar tarafından kullanıldı. Kısa sürede akademisyenler de kullanıcılara eklendi.

ve projelerini yürütecek kurumlarla ilişkileri kuruyor. Örneğin, İspanya'da lisansların İspanya hukukuna uyumu ve meşruiyeti projesini 2003 yılından beri Barcelona Üniversitesi yürütüyor.

CC'nin kuruluşuna öncülük eden nasıl bir ekipti?

CC'nin kurucuları ABD'nin Harvard, Stanford gibi saygın üniversitelerinde çalışan akademisyenlerden, internet aktivistlerinden ve yaratıcılardan oluşuyordu. CC lisanslarının ortaya çıkmasının hemen ardından, pek çok değişik alandan eser sahipleri de CC lisansları kullanmaya başladı. Yazar Cory Doctorow Ocak 2003'te kâr amacı güdülmeyen bir şekilde serbestçe kopyalanabilecek, dağıtı-

labilecek, aynı zamanda kâğıt üzerinde normal baskısına da ulaşılacak bir kitap yayınladı. Aynı sene, müzisyen Colin Mutchler gitarla icra edilmiş bir bestesini copyleft lisansı ile dinleyiciye sundu. Daha sonra, kemancı Cora Berth esere keman melodisi eklemeye karar verdi ve ortaya ilkinden türemiş, ikincil bir eser çıkardı. Colin'in kullandığı copyleft lisansına sadık kalarak eseri başka bir isimle yeniden üretti ve yayınladı. Şu anda sanatçılardan akademisyenlere, kamu sektöründen sinema prodüktörlerine kadar oldukça geniş ve çeşitli bir kullanıcı profili var.

CC'nin gelişimini ve yaygınlaşmasını hukukî yollardan engellemeye çalışan hak sahipleri oldu mu?

CC ilk ortaya çıktığında, kimi hak sahipleri bu girişime çok karşı çıktı. Hatta yerel projelerin engellenmesini kendilerine hedef olarak seçtiler. CC'yi kötüleyen söylenceler etrafı sardı. Demagoji yoluyla kafaları karıştırmaya, hatta yasal olarak lisansların denkleğini ortadan kaldırmaya bile çalıştılar. Ancak, yavaş yavaş lisansların tamamen fikri mülkiyet yasalarını kullandığı ve pek çok yeni olasılığa imkân verdiği anlaşıldı. CC lisanslarının kullanımı yasalarla ve eser sahibinin ekonomik çıkarlarıyla uyumlu. Bir süreden beri copyright kolektifleri, belli CC lisanslarının kullanımı için üyelerine izin vermek üzere lisansların güvenilirliklerini araştırıyorlar. Lisansların yetkinliğini ilk onaylayanlar Hollandalı kolektifler oldu, onları Danimarka ve İsveç takip etti. Avustralya gibi başka ülkelerdeki kolektifler ise pilot projeler hazırlama aşamasında.

CC'ye karşı açılmış dava var mı?

CC lisansı ihlali yüzünden Hollanda'da mahkemeye taşınmış bir dava var. Sebep, bir takım fotoğrafların kötüye kullanımı. Hollanda MTV'sinin sunucularından Adam Curry, fotoğraflarını Flickr'a koymayı alışkanlık haline getirmiş. Haftalık bir dergi, Curry'nin Amerika'da ailesiyle birlikte geçirdiği tatilin fotoğraflarını yayınlamaya karar veriyor. Bu hareketi açıkça ticarî istismardır ve izinsiz yapılmıştır. Hâkim Curry'nin hakkı olduğuna ve haftalık derginin lisansın gerektirdiği şartları ihlâl ettiğine karar verdi. Dergi gittiği temyiz mahkemesinden de "fikri mülkiyet yasalarının işleyişini çok iyi bilen bir derginin CC lisanslarının içeriğini bilmiyor olmasını mazeret olarak

gösteremeyeceği” gerekçesiyle eli boş döndü.

CC’nin “OpenCourseWare” (açık ders malzemesi) gibi, üniversiteleri, hocaları yakından ilgilendiren projeleri de var. CC’nin bilimsel çalışmalarda kullanıcıya sunduğu avantajlar neler?

Başlangıçta CC lisansları “bütün hakları saklıdır” yerine “bazı hakları saklıdır” sistemini benimseyen sanatçılar ve yaratıcılar tarafından kullanıldı. Bunun dışında en ciddi kullanıcı grubunu blogcular oluşturdu. Kısa süre içinde, akademisyenler de kullanıcılara eklendi. Nitekim, CC lisansların önerileri akademik ortamda kullanılmaya çok uygun, çünkü çoğunlukla akademisyenlerin çalışmaları bütün haklarını saklı tutmaya ihtiyaçları yoktur. MIT (Massachusetts Institute of Technology) ihtiyaçlarına uygun bir CC lisansını “opencourseware” adlı, öğretim materyallerinin dağıtımını ve yaygınlaştırılmasını amaçlayan projesi için kullanmaya başladı. CC bilime adanmış Science Commons ve eğitici kaynaklara adanmış CCLearn adlı iki özel proje yaratarak akademik dünyanın ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kendi üzerine düşeni yapmaya çalışıyor.

CC lisans anlaşmalarının çevirileri bir “yerelleştirme” eylemi olarak gerçekleşiyor ve çevrildiği coğrafyanın hukukî işleyişine uyum sağlanmaya çalışılıyor. İspanyolca bu konuda epey önemli görünüyor. Latin Amerika ile nasıl bir etkileşim var? Farklı coğrafyalardaki İspanyolca konuşan insanlar neleri tartışıyor?

Latin Amerika’daki kimi ülkelerin yasal sistemleri, sömürge dönemi etkisi yüzünden İspanya’ya oldukça benziyor. Bu nedenle de burada yapılan uyarlamalar orada da kullanılabilir. Dil meselesinde de benzer bir durum var. Kullanılan terimlerin çoğu aynı. Yine de her biri kendi yargı sistemleri için en uygun kelimeleri seçti ve kullanıma soktu. Avrupa’da AB uyum yasaları nedeniyle uygulamalar birbirine çok benzediğinden bütün CC lisansı çalışmaları network’lerin ya da bölgesel sektörlerin oluşmasına imkân verdi. Çoğunlukla İspanyol lisanslarıyla diğer Avrupa Birliği ülkeleri lisansları arasındaki benzerlikler Latin Amerika ülkeleriyle olan benzerliklerden daha fazla. Başka bir gözlemimiz ise Latin Amerikalı kullanıcıların lisansları kendi yasal sistemlerine uyarlamak yerine, doğrudan İspanya’daki lisansları kullanmayı tercih ettikleri.

Hem İspanyol hem Katalan kültürlerinden beslenmiş hukuk sistemlerine uyum sağlarken yaşadığınız çatışmalar, çelişkiler oldu mu?

Fikrî mülkiyet hakları yasası İspanya’nın her yerinde aynı. Bu yüzden her otonom bölgenin kendine has lisansları olması mümkün olmadı. Yine de çalışmalara başladığımızdan beri, lisansları bir ülkede konuşulan başlıca dillere çevirmek ana hedefimiz. Birbirinden farklı iki uyarlamanın bulunduğu tek ülke, İskoçya’nın özel bir durumu ve sistemi olduğu için Britanya.

Sahte bir düşman / yandaş ilişkisi

CC lisanslarına temel eleştiri, Marksist gelenekten gelen, aynı zamanda Deleuze’den post-yapısalcılara kadar bir dizi sol düşüncüden beslenen Libre Commons (serbest müşterekler) hareketinden yükseliyor. LC manifestosuna göre CC, en genel anlamda, “takıntılı bir şekilde bireyseldir” olan günümüz ekonomisinin cenderesinden çıkmaya yeltenmiyor. Kolektif haklar yerine bireysel hakları ön plana çıkararak insan yaratıcılığının yeni alanlarının da metalaştırılmasına, sahte bir düşman/yandaş ilişkisi içinde katkıda bulunuyor. Dahası, müzik, edebiyat, bilim gibi alanlarda faaliyet gösteren insanların her ürettiklerini lisanslamaları gerektiği gibi, siyasal alan hukuk karşısındaki yeni çabalardan ziyade, çeşitli grupların kolektif eylemleriyle açılıyor. Hegemonya karşıtı radikal demokrasiye yönelen bir anlayış, sadece yaratıcıların telif hakları ile değil, gezegeni saran gayrimaddi emeğin sömürülme ve bilginin ticarileştirilme sürecine karşı tüm hareketlerle “hiçbir zaman tam mutabakata varılmayacak” bir yaratıcı münakaşa yürütmelidir deniyor. Genleri patentlenen Amazon insanları, müşterek varlığımız olmaktan çıkan bitkiler ve doğal kaynaklar, ilaçların giderek artan patentlenme süreci gibi kolektif mücadele gerektiren alanlar CC’nin bireyseldir anlayışıyla aşılamıyor.

Lisans avcılarının dizgin

Röportajı gerçekleştirdiğimiz Barcelona’da bir bara giriyorsunuz. Bir süre sonra takım elbiseli birkaç müfettiş içeri giriyor. Bar sahibinin çalan müzik için gerekli meblağı ödemediğini tespit etmek isteyen bu “lisans avcıları”, telif hakları yasalarına da sırtlarını dayayarak, kamusal alanda müzik dinlemek isteyen bizlere karşı müzisyenleri ve müzik şirketlerini kışkırtarak para kazanıyor. Ancak hoparlörden yayılan müziğin yaratıcısı, CC lisanslarının mülkiyet açısından en özgürlükçüsü olan Attribution (Atıf) seçeneğini işaretlemişse, telif avcıları barı köş köş terk ediyor. Zira “Atıf” lisansı, yaratıcısına atıfta bulunmak kaydıyla herkese bir eseri dağıtma, kopyalama, canlı ya da banttan çalma, hatta eseri kullanarak yeni eserler yaratma hakkı veriyor. CC lisansı almak isteyenler kabaca dört lisans koşulu arasından istediklerini seçiyorlar. İlki, yukarıda bahsettiğimiz Atıf. İkinci koşul “Share alike” (benzerlerle paylaş). Sizin sahip olduğunuz CC lisansına benzer lisansı bulunanlara eserinizi kullanarak başka eserler yaratma hakkı tanıyoruz. “Noncommercial” (gayriticarî) koşulu, adı üstünde, sadece ticarî olmayan kullanımlara izin veriyor. “No derivative works” (türev eserler üretilmez), eser üzerinde oynama yapılamayacağına, başka bir eserde kullanılamayacağına işaret ediyor. CC lisansları bu dört koşulun eser sahibince harmanlanmasıyla meydana getiriliyor.

CC altı standart lisans öneriyor. Bu lisanslar sahibinin belirtilmesi şartıyla eseri serbest kullanıma açmaktan ticarî amaçla kullanılmamasına, eser üzerinden ikincil bir iş üretilmesine izin vermeye kadar çeşitleniyor.

Diğer telif modelleriyle, örneğin Copyleft Attitude ile CC’nin temel farkları nelerdir?

CC tek bir lisans değil. Altı standart lisans öneriyor. Ayrıca daha spesifik lisanslar da mevcut. Bu lisanslar, sadece sahibinin belirtilmesi şartıyla eseri serbest kullanıma açmaktan, ticarî amaçla kullanılmaması şartına, eser üzerinden ikincil bir iş üretilmesine izin vermeye ya da vermemeye kadar çeşitleniyor. Copyleft Attitude’un özgür sanat lisansı ya da FSF’nin (Free Software Foundation) GDL lisansları CC lisanslarına oldukça benziyor. Bu nedenle, bu lisansların kendi aralarında uyumlu olabilmeleri için çalışmalar devam ediyor.

“Bazı hakları saklıdır” yaklaşımının mevcut telif sisteminin insanları kısıtlayan yapısından kurtardığı bir gerçek.

Öte yandan, özellikle Marksist bir grup sanatçı ve eleştirinin savunduğu Libre Commons modeli CC’nin aynen eski model telif hakları gibi metalaştırmaya yol açtığını söylüyor. Bu eleştiriler hakkında ne düşünüyorsunuz?

CC’ye klasik hak sahiplerinden radikal copyleft gruplarına ve anti-copyright gruplarına kadar pek çok yerden eleştiriler geliyor. CC lisansları telif hakkı tartışmalarını açmaya ve fikrî mülkiyet hakkı meselesini pozitif bir bakışla açıklamaya yaradı. Haklar ve sahipleri konusunda insanları eğitti, aslında hepimizin müellif-author olarak hak sahibi olduğumuzu, haklarımızı bize gösterilenden farklı biçimlerde kullanabileceğimizi gösterdi. Dahası, fikrî mülkiyet yasalarının eksikleri ve zaafı olduğunu kanıtlanmasını sağladı ve yaratıcıların ihtiyaçlarına uygun cevaplar bulabilmek için uyarlamalar yapılması gerektiğinin altını çizdi. **Mülkiyet ve sanatsal üretim konularında farklı gelenek ve yaklaşımlara sahip birçok kültüre dayatılan telif yaklaşımı düzenlemesine itirazın, itiraz edilen yapı gibi bir merkezden, fazlaca Batılı düşünen bir modelden çevrilerek yaygınlaşması bir sorun olmuyor mu?**

CC kurulduğunda, yalnızca ABD’deki telif hakları modeliyle ilgili çalışıyordu. Ancak, hızla uluslararası bir ilgi gördü ve bu sebeple çeşitli coğrafyalara kendini uydurarak genişlemeye başladı. CC hep çeşitliliği savundu ve lisansların olabildiğince çok sayıda yasal sisteme uyum sağlaması için çaba gösterdi. CC, lisanslara olduğu kadar, web sayfalarında sunulan bilgilere de çok sayıda dilde ulaşılabilmesine özen gösterdi.

Söyleşi: Zeyno Pekünlü

Kara Tren: Vic Chesnutt

(12 Kasım 1964 - 25 Aralık 2009)

Haberi geldiğinde Express'in yıl sonu listesini açık ara birinci bitireceği çoktan belli olmuştu. Son haftalarda da zihnimize kendisiyle yeni bir telefon söyleşi dönüp duruyordu. Kahramanımız Vic Chesnutt, aşırı dozda kas gevşetici alarak intihar etti. Son albümünde de dediği gibi, intiharla flörtü uzun yıllardır sürüyordu, ama iki güle gibi albümün geldiği şu yılın sonunda... 18 yaşından beri tekerlekli sandalyeye mahkûm Chesnutt, daha birkaç ay evvel 70 bin dolara varan hastane masraflarına isyan ediyor, ödemeyeceğini söylüyordu. Gönül istiyor ki kendi arzusuyla gitmiş olsun. Yoksa onu öldüren kapitalizmdir, bu da bilinsin.

10 albüm

Abed Azrié Omar Khayyam
Bako Dagnon Sidiba
Beak> Beak>
Boogie Balagan Lamentation Wallo
Flaming Lips The Dark Side Of The Moon
Grace Jones Hurricane
Marianne Faithfull Easy Come, Easy Go
Mark Eitzel Klamath
Noah & The Whale The First Days Of Spring
Özdemir Erdoğan Boyabat Pirinci

5 şarkı

Ayşe Özyılmaz Evler Yansın
Bob Dylan Must Be Santa
Carte de Séjour Douce France
Them Crooked Vultures New Fang
William Shatner Common People

Radiohead caz yapsaydı

İlhan Erşahin feat. Erik Truffaz / *Istanbul Sessions* (Nublu)

İlhan Erşahin'in tezgâhından bolca proje geçtiğini artık biliyoruz. Wax Poetic'te Norah Jones, Bebel Gilberto, Bizon Murat (Siyabend), Nil Karaibrahimgil, Gökhan Özoguz (athena); Love Trio ile reggae dub ve U-Roy; Wonderland'de Hüsnü Şenlendirici, Bora Uzer, Dilara Sakpınar ile yolu zaten keşmişti. Aralara film müzikleri vs. de girdi. Ama bütün bu trafiğin arasında, Türkiye ve Avrupa konserleri sırasında, hafif ateşte pişen projesi İstanbul Sessions nam salmış diğer projelerinin hiç de gerisinde kalmamış. Neredeyse beş yıldır sıkça konserlerde izlediğimiz ve aslında bir jam session grubu olarak başlayan İstanbul Sessions, sanılının aksine, geniş caz takımlarından ziyade neredeyse rock denebilecek kıvamda heyecan verici bir albüm çıkarmış. Alp Ersönmez'in groove dolu baslarına, Telvin'den de bildiğimiz Turgut Alp Bekoğlu'nun güçlü davulları ve perküsyon ustası İzzet Kızıl'ın kıvrak ritimleri eşlik ediyor. Albümün sürprizi, Avrupa cazının yıldız ismi, İstanbul'u sıkça ziyaret eden usta trompetçi Erik Truffaz. "Freedom" ve "Les Ottomans" gibi öne çıkan ve hafif rock'a çalan parçaların yanı sıra, albümde "Bosphorus", "Thomas O'Malley", "Our Theory" gibi caz dinleyicilerinin gönlünü alacak parçalar da var. Erik Truffaz, Portekiz konserinden önce basın toplantısında "Radiohead caz yapsa, İstanbul Sessions gibi tınlardı" demiş... Önce biraz iddialı geldi tabii, ama albümü dinleyince hak verdik...

Erik Truffaz ve İlhan Erşahin

Fotoğraf: Ali Kengin

– Ceyhan Can Özkan

FRANSA 2009 BAĞBOZUMU ŞENLİKLERİ

Fransa'nın haysiyetli rock sularından dört albüm ardı ardına geldi, eski dostlarla hasretimizi giderdi. Plakları döndürmeye başlayalım...

Charlotte Gainsbourg / IRM (Because)

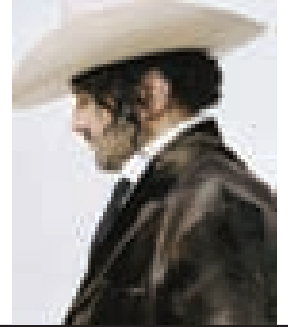
Serge Gainsbourg - Jane Birkin çiftinin kızı. Daha 15'inde babasıyla Lemon Incest'e ses verince, buna "Oh Daddy Oh"lu "Charlotte Forever" albümü ve filmi eklenince, eneset fikrinin skandal yaratıcı (Serge'e ne de uyar) boyutuyla birlikte ebedi lolitalardan biri olarak tarihe kaydı düşülmüştü. Onca filminden sonra, müziği üç sene önce hatırlayabildi. İkinci albümü "5:55"te yanında Jarvis Cocker, Neil Hannon, Nigel God-

rich gibi isimler vardı. Lars Von Trier'nin "Antichrist"ında oynadığı günlerde, "IRM"ın kayıtlarına girdi. Bu sefer yanında, albümün bütün aşamalarında modern rock'un işbilir isimlerinden Beck var. İngilizce ağırlıklı "IRM", ağır, endüstriyel sedasıyla, yer yer babasının melodik baladlarına, yer yer Beck'in hip-hop-rock kıvamına yakın bir tempoda seyrediyor. İnce işçiliğiyle, müzisyen olarak Charlotte Gainsbourg'un yerini sağlamlaştıran bir albüm "IRM"...

Rachid Taha / Bonjour (Barclay)

Fransa, bugünlerde, Rachid Taha'nın eski grubu Carte de Séjour'un '80'lerde parçası olduğu mücadelenin şahikasını yaşıyor, göçmenlere kan kusturulmak isteniyor. Fakat Türkiye, Taha'yı '90'larda, özellikle de "Ya Rayah"la tanıdı. Geleneksel Arap yorumlarında da, Medine'yi bir zamane şehri kılan Arap punk-rock'unda da arkasında Steve Hillage'ın bilgisi ve sezgisi vardı. Yıllar sonra, Hillage'sız bir albüm geliyor Taha'dan: Kısacık, dinamik, ışıltılı, ama sanki bir şeyler eksik. Yanında Louise Attaque'ın Gaetano Roussel'ı ve '90'ların David Bowie'sinin yanında Alain Bashung, Les Rita Mitsouko gibi isimlerle çalışmış Mark Plati var. Kayıtlar New York'ta tamamlanmış. Kendi başına fena değil "Bonjour", ama ah, Hillage'lı yıllardan önce karşımıza çıksaymış...

Brigitte Fontaine / Prohibition (Universal)

Fransız rock'unun en zeki, cesur, fırlama kadını Brigitte Fontaine. Kabareden gelerek şanson-rock'u Jacques Higelin'le beraber değiştirdi, onyılların dostu ve sevgilisi Areski Belkacem'le arabeskin ve Afrika'nın, teknonun ve avangardın dibine vurdu. Politik göndermelerin de yerini aldığı yeni albümünde yine Belkacem var ama, ancak rüyalarda denk düşecek iki cadıdiva da yan yana "Prohibition"da: En az '90'ların Fontaine'i kadar şahane bir "come-back" yapan Grace Jones, aranjörü Ivor Guest'le beraber albümün serin kanlı tekno-sunda şahane süzülüyor. Hele "Soufi"deki tekke işi vokalleri mutlaka dinlemek lazım...

Renaud / Molly Malone -Ballade irlandaise (Because)

Ağzı bozuk hergele Renaud, '80'lerde siyaset bayrağını serbest bir rock'la taşıdı. Bir yandan Fransa'ya verip veriştirirken, "Miss Maggie"yle Thatcher'a ayar çekmekten geri durmuyordu. Alkol ve yalnızlıkla yüklü cehennem yıllarından sonra "kızıl şarkılar"la çıtayı yükselten Renaud için iki sene önce âlem tersine döndü. Evlendi, Sarkozy Fransa'sından tiksindiğini beyan etti, eşi ve oğlu Malone'la Londra'ya taşındı. The Pogues işi coşkun değil de, sakın ve rahvan İrlanda işi baladları bu yeni Anglo dönemin ürünü. Bu yayvan şarkılar da yakışmış ya, bu saatten sonra ne söylese kabulümüz zaten...

– Merve Erol

İhtiyarlara yer çok

Moğollar / Umut Yolunu Bulur (Emre)

31 Mayıs 1993: Bir pazartesi akşamı, okulu kırıp Ankara'dan İstanbul'a gelmiştik. Büyüklerimizin bir efsane gibi anlattığı Moğollar'ın yeniden vücuda gelişine tanık olmak için. Açıkçası, o gün bunun uzun ömürlü bir macera olacağını öngörmemiş, birkaç konserden sonra her kes yoluna gider diye düşünmüştük. Yanılmışız. Moğollar yollarına 17 yıldır kesintisiz devam ediyor ve bu süreye sayısız konser, miting, dayanışma gecesi, festival sığdırdılar. Yaptıkları altı albüm de cabası!

2007'de, 1970 tarihli bir Moğollar şarkısı olan "Garip Çoban" PlayStation 3 oyun konsolunun reklamında karşımıza çıkmış, bu vesileyle Taner Öngür'ün kapısını çalmıştık. Öngür, bize yeni albümün çok farklı olacağını müjdesini vermiş ve ekibin stüdyoya girip "takılacağını", şarkıların serbest çalışmalarla kotaracakları progressive işler arasından seçileceğini söylemişti. Bunu da "tesadüfî şeylere imkân tanımak" olarak formüle etmişti. Eskinin ruhunu bugünkü sound'la kaynaştırıp o dönemin heyecanı ile günümüz gençlerini etkilemek fikri bizi heyecanlandırmıştı. Ne var ki araya 40. yıl koşturmacası, yeni elemanlar ve maalesef hastalıklar girdi. Cem Karaca'dan yadigâr Emrah Karaca vokale geçerken eski Bulutsuzluk Özlemi elemanı Utku Ünal, Engin Yörükoğlu'nun yanına takviye güç olarak yerleştirildi. Arada yeni şarkılar yapıldı, ama stüdyodaki "takılma" hali hasıl olamadı. Dolayısıyla "yeni" albümlerini beklediğimiz Moğollar biraz karışık bir albümle karşımıza çıktı.

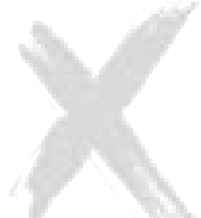
"Umut Yolunu Bulur", 2009'u uğurlamaya hazırlandığımız günlerde yayınlandı. Heyecanın yerini ilk şarkıda şaşkınlık aldı. Can Yücel imzalı olmasına rağmen hiçbir kitabında rastlamadığımız, Yücel'in hırçın iro-

nisine tümüyle uzak bir şiiri Cahit Berkay bestelemişti. Şaşkınlığımız ve aklımızdaki soru işaretleri kısa bir süre sonra giderildi: "Çaya Kaç Şeker" adlı şiir internetten bulunmuş, altındaki imza soruşturulmadan bestelenmiş, albüme de öyle girmiş maalesef. Şiirin gerçek sahibi ise Elif Şebnem Akal. Ardından gelen "Geri Sar", "Bişey Yapmalı" efekti verse de (kitleleri etkileme, harekete geçirme anlamında), onun yanına yaklaşamayacak bir şarkı. Tam da demek istediğimizin bir antitezi aslında: Moğollar'dan "yeni" bir şey beklerken onlar geriye sarıyorlar, ama vardıkları noktada arada bir yer: Ne eski ne de yeni. Bu, Moğollar'ın müzikal ve politik duruşunu bozmuyor elbette. Nitekim bunu perçinleyen şahane şarkılar da var albümde. Taner Öngür'ün Nâzım Hikmet'ten bestelediği "Günler", diğer şarkıların arasından sıyrılıyor ve gönlümüzdeki Moğollar şarkıları arasına teklifsiz kuruluyor. Yıllar önce, "Dört Renk" albümündeki Moğollar gibi olmayan Moğollar şarkısı "Ekimin Günahı Yok"un yanına koyuyoruz onu ve bir önceki dingin, sakin rock'un yer aldığı "Yürüdük Durmadan" albümünü hatırlıyoruz. Hemen arkasından gelen "Alarm", hem Taner Öngür'ün ilk solo albümünden hem de "Moğollar 1968 - 2000"den tanıdığımız bir şarkı. Emrah'ın vokali şahane rock'la birleşmiş, şarkı günümüze "upgrade" edilmiş. Ruhi Su'dan alınma "Kadınlarımız", albümüne adını veren şarkı "Umut Yolunu Bulur" ve öncesinde başka bestelerle dinlediğimiz şahane Nâzım şiiri "Bulutlar Adam Öldürmesin", albümün iyileri. "Kolbastı" üzerine kurulan "Kriz Bastı", Moğollar'ın ikinci döneminde karşımıza çıkan iğneleyici şarkılardan. "Moğol Misketi" özlediğimiz enstrümantal havalardan, ama asıl vurguyu "Haydarpaşa Merdivenleri"nin ikinci yarısındaki Serhat Ersöz'ün düzenlemesine yapmak gerek.

Memlekette hep "iyi" şeyler yapmasını beklediğimiz pek az müzisyen var. Moğollar, bunlar arasında apayrı bir yerde. Bugünün rock dokusunu kendi elleriyle ve deyim yerindeyse oya gibi işlemişlerdi. Onlar mevzu bahis olduğunda beklenti düzeyimizi azamiye çıkartıyoruz. Bunu bir ara albüm olarak görüyoruz ve 41. yılın sonunda "41 kere maşallah" diyerek nazar boncuğumuzu yakalarına ilis-tiriyoruz.

— Murat Meriç

2009'un Güzelleri

Haftalık Express'te başlayan adetimiz Roll'la gelenekselleşti, Roll'un vedayıyla aslına rücu etti. Bakalım Express Büyük Jürisi 2009'dan tarihe kalan albümleri nasıl belirlemiş, yabancı müzik basını ne demiş...

Dış Hatlar

Vic Chesnutt
At The Cut

Bill Callahan
Sometimes I Wish We Were An Eagle

Mulatu Astatke & The Heliocentrics
Inspiration Information, Vol. 3

4. **Peter Doherty** - Grace/Wastelands / 5. **Bob Dylan** - Together Through Life / 6. **Tinariwen** - Imidiwan: Companions / 7. **Dead Weather** - Horehound / 8. **Iggy Pop** - Préliminaires / 9. **Arctic Monkeys** - Humbug / 10. **Yeah Yeah Yeahs** - It's Blitz! / 11. **Nirvana** - Live At Reading / 12. **Bruce Springsteen** - Working On A Dream / 13. **Franz Ferdinand** - Tonight: Franz Ferdinand / 14. **Animal Collective** - Merriweather Post Pavilion / 15. **Peaches** - I Feel Cream / 16. **Lily Allen** - It's Not Me, It's You / 17. **Brigitte Fontaine** - Prohibition / 18. **JJ Cale** - Roll On / 19. **Antony & The Johnsons** - The Crying Light / 20. **PJ Harvey & John Parish** -

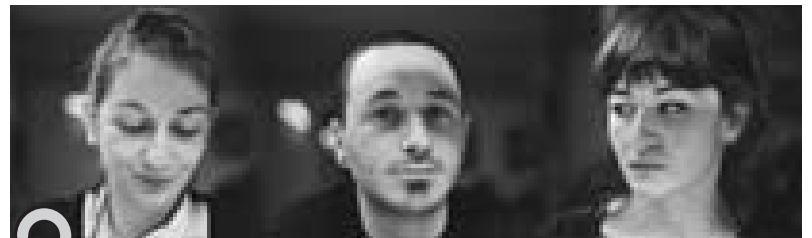
A Woman A Man Walked By / 21. **Lee "Scratch" Perry** - The Mighty Upsetter / 22. **Norah Jones** - The Fall / 23. **Sun O)))** - Monoliths & Dimensions / 24. **Grizzly Bear** - Veckatimest / 25. **Vic Chesnutt** - Skitter On Take-Off / 26. **Flaming Lips** - Emryonic / 27. **Devendra Banhart** - What Will We Be / 28. **Tony Allen** - Secret Agent / 29. **Jono El Grande** - Neo Dada / 30. **Sunset Rubdown** - Dragonslayer / 31. **Muhsinah** - The Oscillations / 32. **Tegan and Sara** - Sainthood / 33. **David Sylvian** - Manafon / 34. **Yoko Ono/Plastic Ono Band** - Between My Head and The Sky / 35. **Evangelista** - Prince of Truth / 36. **Boogie Balagan** - Lamen-

tation Wallo / 37. **Dengue Fever** - Sleepwalking Through The Mekong / 38. **Manic Street Preachers** - Journal For Plague Lovers / 39. **The Bird and The Bee** - Ray Guns Are Not Just The Future / 40. **Khaled** - Liberté / 41. **Marrissa Nadler** - Little Hells / 42. **This Immortal Coil** - The Dark Age Of Love / 43. **Noisettes** - Wild Young Hearts / 44. **Bibio** - Ambivalence Avenue / 45. **Prodigy** - Invaders Must Die / 46. **Ebony Bones** - Bone Of My Bones / 47. **Florence and The Machine** - Lungs / 48. **Elvis Costello** - Secret, Profane & Sugarcane / 49. **Karen O and The Kids** - Where the Wild Things Are / 50. **Sonic Youth** - The Eternal

İç Hatlar

Duman
Duman I & II

Proud Pilot
Monsters Exist

Bajar
Nêz Be (Yaklaş)

Sumru Ağırürüyen
İSSİZ

6. **"Kızılbaş"** (Çeşitli Sanatçılar) / 7. **Yıldız Tilbe** - Aşk İnsanı Değiştirir / 8. **Nazan Öncel** - Hatırına Sustum / 9. **İmer Demirer** - You, Me & Char / 10. **Brenna MacCrimmon** - Kulak Misafiri / 11. **Bulutluzluk Özlemi** - Zamska / 12. **İlhan Erşahin** (feat. Erik Truffaz) - İstanbul Sessions / 13. **Aylin Aslım** - Canını Seven Kaçsın / 14. **Akın Eldes** - Ara Taksim / 15. **Manga** - Şehr-i Hüzüün / 16. **Birsan Tezer** - Cihan / 17. **Fairuz Derin Bulut** - Arabesk / 18. **Garaj** - Tepeden Tırnağa / 19. **Gren** - Gren / 20. **Islak Köpek** - Islak Köpek / 21. **Zardana-dam** - Kafam Seninle Güzel / 22. **Moğollar** - Umut Yolunu Bulur / 23. **Aziza A** - Kulak Misafiri / 24. **123** - Aksel / 25. **Sexen** - Censored Inc.

Bandista
De Te Fabula Narratur

inrockuptibles

Rock electro rap

1. The XX - XX
2. Fredo Viola - The Turn
3. Charlotte Gainsbourg - IRM
4. Animal Collective - Merriweather Post Pavilion / 5. Phoenix - Wolfgang Amadeus Phoenix / 6. Julian Casablancas - Phrazes For The Young / 7. Peter Doherty - Grace/Wastelands / 8. Dominique A - La Musique / 9. Passion Pit - Manners / 10. Jay-Z - The Blueprint 3 / 11. Benjamin Biolay - La superbe / 12. Grizzly Bear - Veckatimest / 13. Dead Weather - Horehound / 14. Dead Man's Bones - Dead Man's Bones / 15. Atlas Sound - Logos / 16. Gossip - Music For Men / 17. Richard Hawley - Truelove's Gutter / 18. Arctic Monkeys - Humbug / 19. Bill Callahan - Sometimes I Wish We Were An Eagle / 20. Fuck Buttons - Tarot Sport / 21. Cass McCombs - Catacombs / 22. Coconut Records - Davy / 23. The Dodos - Time To Die / 24. Coeur de pirate - Coeur de pirate / 25. Regina Spektor - Far

World caz şanson

1. Melody Gardot - My One and Only Thrill
2. Lhasa - Lhasa
3. Ran Blake - Driftwoods
4. Lee Fields & The Expressions - My World / 5. Tinariwen - Imidiwan: Companions / 6. Pura Fè - Full Moon Rising / 7. Ballaké Sissoko & Vincent Ségal - Chamber Music / 8. Daniel Mille - L'Attente / 9. Allen Toussaint - The Bright Mississippi / 10. Anthony Joseph & The Spasm Band - Bird Head Son / 11. Oumou Sangaré - Seya / 12. Anouar Brahem - The Astounding Eyes Of Rita / 13. Mayra Andrade - Stora Storia / 14. Nelson Veras - Solo Session Vol.I / 15. Iswhat?! - Big Appetite / 16. Frédéric Norel - Dreamseers / 17. Julien Baer - Le La / 18. Avishai Cohen - Aurora / 19. Cesaria Evora - Nha sentimento / 20. Minimo Garay - Que lo pario!

SPIN

1. Animal Collective - Merriweather Post Pavilion
2. Yeah Yeah Yeahs - It's Blitz!
3. Phoenix - Wolfgang Amadeus Phoenix
4. Grizzly Bear - Veckatimest / 5. Girls - Album / 6. Bat For Lashes - Two Suns / 7. Mos Def - The Ecstatic / 8. Florence and The Machine - Lungs / 9. Drake - So Far Gone / 10. Dead Weather - Horehound / 11. Miles Benjamin Anthony Robinson - Summer Of Fear / 12. Ida Maria - Fortress Round My Heart / 13. Jay Reatard - Watch Me Fall / 14. Amadou & Mariam - Welcome To Mali / 15. Neko Case - Middle Cyclone / 16. Japandroids - Post-Nothing / 17. Mastodon - Crack The Skye / 18. Antony and The Johnsons - The Crying Light / 19. Lily Allen - It's Not Me, It's You / 20. Paramore - Brand New Eyes / 21. Raekwon - Only Built 4 Cuban Linx Pt. II / 22. Tegan and Sara - Sainthood / 23. St. Vincent - Actor / 24. Wolfmother - Cosmic Egg / 25. The Big Pink - A Brief History Of Love

The XX

NME

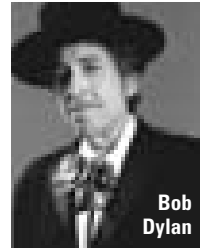
1. The Horrors - Primary Colours
2. The XX - XX
3. Yeah Yeah Yeahs - It's Blitz!
4. Wild Beasts - Two Dancers / 5. Animal Collective - Merriweather Post Pavilion / 6. Grizzly Bear - Veckatimest / 7. The Big Pink - A Brief History Of Love / 8. Fuck Buttons - Tarot Sport / 9. Fever Ray - Fever Ray / 10. Jamie. T - Kings & Queens / 11. Kasabian - West Ryder Pauper Lunatic Asylum / 12. Arctic Monkeys - Humbug / 13. La Roux - La Roux / 14. Manic Street Preachers - Journal For Plague Lovers / 15. The Pains Of Being Pure At Heart - The Pains Of Being Pure At Heart / 16. Mumford & Sons - Sigh No More / 17. Girls - Album / 18. Future Of The Left - Travels With Myself And Another / 19. The Maccabees - Wall Of Arms / 20. Dirty Projectors - Bitte Orca / 21. HEALTH - Get Color / 22. Bat For Lashes - Two Suns / 23. Doves - Kingdom Of Rust / 24. Cold Cave - Love Comes Close / 25. Lily Allen - It's Not Me, It's You

MOJO

1. Animal Collective - Merriweather Post Pavilion
2. Bill Callahan - Sometimes I Wish I Were An Eagle
3. Richard Hawley - Truelove's Gutter
4. The Horrors - Primary Colours / 5. Tinariwen - Imidiwan: Companions / 6. Bob Dylan - Together Through Time / 7. Florence and The Machine - Lungs / 8. Fuck Buttons - Tarot Sport / 9. Madness - The Liberty of Nolton Folgate / 10. Yeah Yeah Yeahs - It's Blitz! / 11. The Cribs - Ignore The Ignorant / 12. The Low Anthem - Oh My God, Charlie Darwin / 13. Grizzly Bear - Veckatimest / 14. Mayer Hawthorne - A Strange Arrangement / 15. Kasabian - The West Rider Pauper Lunatic Asylum / 16. Dirty Projectors - Bitte Orca / 17. The Phantom Band - Checkmate Savage / 18. Fever Ray - Fever Ray / 19. Sunn O))) - Monoliths & Diamonds / 20. Manic Street Preachers - Journal For Plague Lovers / 21. Bat For Lashes - Two Suns / 22. The XX - XX / 23. Arctic Monkeys - Humbug / 24. Vieux Farka Touré - Fondo / 25. Alasdair Roberts - Spoils

Yeah Yeah Yeahs

Bob Dylan

UNCUT

1. Animal Collective - Merriweather Post Pavilion
2. Super Furry Animals - Dark Days/Light Years
3. Dirty Projectors - Bitte Orca
4. Bob Dylan - Together Through Life / 5. Wild Beasts - Two Dancers / 6. The XX - XX / 7. Wilco - Wilco (The Album) / 8. Grizzly Bear - Veckatimest / 9. Yeah Yeah Yeahs - It's Blitz! / 10. Phoenix - Wolfgang Amadeus Phoenix / 11. Bill Callahan - Sometimes I Wish We Were An Eagle / 12. Fever Ray - Fever Ray / 13. White Denim - Fits / 14. The Flaming Lips - Embryonic / 15. Bassekou Kouyate & Ngoni Ba - I Speak Fula / 16. Florence and The Machine - Lungs / 17. Doves - Kingdom Of Rust / 18. Graham Coxon - The Spinning Top / 19. Sonic Youth - The Eternal / 20. The Horrors - Primary Colours / 21. Low Anthem - Oh My God, Charlie Darwin / 22. Alela Diane - To Be Still / 23. Manic Street Preachers - Journal For Plague Lovers / 24. Micachu and The Shapes - Jewellery / 25. Sunn O))) - Monoliths and Dimensions

Animal Collective

Pitchfork

1. Animal Collective - Merriweather Post Pavilion
2. Dirty Projectors - Bitte Orca
3. The XX - XX
4. The Flaming Lips - Embryonic / 5. Raekwon - Only Built for Cuban Linx... Pt. II / 6. Grizzly Bear - Veckatimest / 7. Bat For Lashes - Two Suns / 8. Phoenix - Wolfgang Amadeus Phoenix / 9. Fever Ray - Fever Ray / 10. Girls - Album / 11. Fuck Buttons - Tarot Sport / 12. Yeah Yeah Yeahs - It's Blitz! / 13. St. Vincent - Actor / 14. Neon Indian - Psychic Chasms / 15. Japandroids - Post-Nothing / 16. Antony and The Johnsons - The Crying Light / 17. The Very Best - Warm Heart of Africa / 18. Atlas Sound - Logos / 19. The Pains of Being Pure at Heart - The Pains of Being Pure at Heart / 20. Real Estate - Real Estate / 21. Neko Case - Middle Cyclone / 22. Wild Beasts - Two Dancers / 23. Memory Tapes - Seek Magic / 24. Bill Callahan - Sometimes I Wish We Were An Eagle / 25. DJ Quik & Kurupt - BlaQKout

Rolling Stone

1. U2 - No Line On The Horizon
2. Bruce Springsteen - Working On A Dream
3. Phoenix - Wolfgang Amadeus Phoenix
4. Jay-Z - The Blueprint 3 / 5. Green Day - 21st Century Breakdown / 6. Dirty Projectors - Bitte Orca / 7. Neko Case - Middle Cyclone / 8. The-Dream - Love vs. Money / 9. The XX - XX / 10. Sonic Youth - The Eternal / 11. Pearl Jam - Backspacer / 12. Mastodon - Crack The Skye / 13. Drake - So Far Gone Mixtape / 14. Animal Collective - Merriweather Post Pavilion / 15. Girls - Album / 16. Wilco - Wilco (The Album) / 17. Mos Def - The Ecstatic / 18. Bob Dylan - Together Through Life / 19. Bat For Lashes - Two Suns / 20. Yeah Yeah Yeahs - It's Blitz! / 21. Grizzly Bear - Veckatimest / 22. Franz Ferdinand - Tonight: Franz Ferdinand / 23. Levon Helm - Electric Dirt / 24. Monsters Of Folk - Monsters Of Folk / 25. Raekwon - Only Built 4 Cuban Linx, Pt. II

Bruce Springsteen

AVRUPA'DA ŞİKE KRİZİ BÜYÜYOR

Mevzu bahis

İş ancak Fenerbahçe'ye uzanır gibi olunca Türkiye hafiften sallandı, sonra vakayı adiyeden sayıldı, ama şike skandalı Avrupa futbolunda büyük yaralar açmak üzere. UEFA'nın eylül ayından beri araştırdığı ve sınırları ülkeleri, kıtaları aşan, dudak uçuklatan rakamların döndüğü bahis ayarları geçmişte Türkiye'de fazla uzatılmamış olsa da, başka diyarlarda çok futbolcunun ve takımın başını yakmış bir mesele.

Sporda bahis kendi içinde bir çelişki içerir. Futbolun 18. yüzyılın ikinci yarısında ragbiden ayrıştığı, kuralların sertleştirilip oyunun yumuşatıldığı bir centilmenler sporu olarak tescillendiği dönemde kurulan "paralı" işçi takımlarının da söz sahibi olmasıyla bu kültürün içine girildi. Bugün milyarlarca avronun döndüğü bu piyasa, işçi sınıfının boş zaman alışkanlıklarının futbola taşınmasıyla bir endüstri halini aldı.

Önümüzdeki Dünya Kupası'nın salt İngiltere'de 1.2 milyar avroyu aşkın bir resmî bahis cirosu yaratacağı düşünülürse, dönen meblağ hakkında bir fikir sahibi olunabilir. Spor bahislerinin, birkaç eyalet hariç, yasak olduğu ABD'de bile yılda 200 milyar dolar civarında yasadışı para döndüğü tahmin ediliyor. Bahis çoğunlukla şans demek olduğu için, büyük şirketlerin bile maç sonuçlarıyla zarara uğradığı riskli bir piyasa bu. Örneğin, 2009'un temmuz-eylül döneminde Premier Lig'de beraberlikle biten maç sayısı ortalamının altında kaldığında, bir bahis şirketinin üç aylık kârı yarı yarıya, yaklaşık 34.5 milyon avroya düştü.

Haliyle, bu kadar büyük kazancın olduğu bir oyunun arada bir kirlenmesi pek kimseyi şaşırtmıyor, skandallar medyayı bir-iki ay meşgul ediyor, ardından birkaç günah keçisi afişe ediliyor, gerisi unutuluyor. Eylül ayından beri konuşulan, derinliği kasım ayındaki açıklamalarla beliren son skandalsa birçok taşı yerinden oynatacak gibi. Avrupa futbolunda bugüne kadarki en büyük skandalla karşı karşıya olduğumuzu söyleyen UEFA yetkilileri, bir Asya kâbusu yaşadıklarının farkında. Bahis skandallarının oradaki yaygınlığı ve uluslararası tehdidi geçen yıl Çin'de birinci ligin tamamen kaldırılmasını gündeme getirmiş, İngiltere'de Newcastle'da öldürülen iki Çinli öğrencinin de alt lig maçlarında oyuncu form durumlarını raporladıkları ortaya çıkmıştı.

UEFA, kasımda Bochum Savcılığıyla beraber yaptığı açıklamada 200 maçın incelendiğini açıkladı. Şüpheli maç sonuçlarını yılda 20 bin maç üzerinden takip eden sisteme göre, 2009'da oynanan üç Şampiyonlar Ligi ve 12 Avrupa Ligi maçı da listede yer alıyor. Yerel liglerde Almanya 32 şüpheli maça başı çeker gibi görünse de, bunların hepsi ikinci ve daha alt liglerdeki maçlar. Oysa yerli basında "Türkiye liglerinden" diye

aktarılan 29 maç yabancı basında Süper Lig karşılaşmaları olarak geçiyor ve bu da soruşturmada üst düzey ligler arasında Türkiye'yi bir numaralı şampiyon aday yapıyor. Birinci ligleri şüpheli diğer ülkeler, Hırvatistan, Slovenya, Macaristan, Bosna ve Avusturya.

Almanya'da Bild ve Süddeutsche Zeitung gibi gazeteler her gün yeni bir takım ve futbolcu ismi ortaya atıyor. Kesinleşen sonuçlar, kasımda Almanya, İngiltere, İsviçre ve Avusturya'da yapılan elli baskında tutuklanan 17 kişi ve ele geçirilen 1 milyon avrodan ibaret şimdilik. Geri kalanlar henüz dedikodu mahiyetinde. O yüzden bunlara şimdilik girmeyip tarihi profesyonel futbol kadar eski olan önemli bahis skandallarını hatırlayalım...

Eski skandallardan bir demet

Büyük skandalların en eskisi, 1915'te Manchester United'dan üç, Liverpool'dan da dört oyuncunun, United'ın küme düşmemesi için anlaşmalarının ortaya çıkmasıydı. Bu maç için yüklü miktarda bahis de oynanmıştı. Futbolcular hayat boyu men cezası aldılar, ama savaş dolayısıyla ligler durdurulduğu için neredeyse hiçbir cezasını çekmedi. Savaşta ölen bir futbolcu ve suçsuz olduğunu iddia edip federasyona iftira davası açan bir diğeri hariç hepsi, "ülkelerine yaptıkları hizmetlerden dolayı" affedilip 1919'da futbola geri döndüler. Davayı açan Enoch West'in cezası otuz yıl sürdü.

Eylül ayından beri konuşulan şike skandalı birçok taşı yerinden oynatacak gibi. Avrupa futbolunda bugüne kadarki en büyük skandalla karşı karşıya olduğumuzu söyleyen UEFA yetkilileri, bir Asya kâbusu yaşadıklarının farkında.

Behzat Taş, 2009

1964'te eski Mansfield oyuncusu Jimmy Gault, Sunday People gazetesine yıllarca ayarladığı maçları 7 bin pound karşılığında anlattığında, Sheffield Wednesday'den üç, başka takımlardan da altı futbolcuyla beraber hapis ve ömür boyu men cezasına çarptırıldı. Hâkim, kararında, Gault'un diğer futbolcuların hayatını mahvettiğini belirtmeyi ihmal etmedi. Aynı dönemde, Bristol Rovers'ın kalesini koruyan Esmond Million ise skandallar tarihinin en talihsizi muhtemelen: 1963'te tek katlı evine alıcı bulamadığı bir sırada şike karşılığı 300 pound almayı kabul eden Million, takım arkadaşlarının beklenmedik şekilde iyi oynayıp 2-0 öne geçmesinden sonra iki gol yemeyi başarsa da maçı kaybettirememiş, parasını alamadığı gibi, suçunu itiraf edip ömür boyu futboldan men cezası yemişti.

1980'de İtalya mali polisi, yedi takımdan futbolcuların maç sattığını ortaya çıkarmış, Milan ve Bologna'nın başkanlarıyla beraber 19 futbolcusu altı aydan altı yıla kadar men cezalarına çarptırılmıştı. Milan ve Lazio ikinci lige düşürülmüş, diğer takımlardan beşer puan silinmişti. "Totonero 1980" olarak bilinen skandalın en ünlü ismi, cezası iki yıla indirilerek 1982 Dünya Kupası'na yetiştirilen ve kupada altı gol atarak İtalya'nın şampiyon olmasını sağlayan Paolo Rossi'yd.

2005'te Almanya'da, hakem Robert Hoyzer'in Ağustos 2004'te yönettiği Almanya Kupası birinci tur maçında bahis oynadığı ortaya çıktı. Bundesliga takımı Hamburg, bölgesel ligden Paderborn karşısında 2-0 öndeyken forvet Mpenza oyundan atılmış, şüpheli iki penaltı sonucunda maçı 4-2 kaybetmişti. Bu sonuç, Hamburg'da teknik direktör Klaus Topmoller'in iki ay sonra kovulmasına yol açacak bir yenilgi serisi başlatmış, Topmoller'in yerini bugün Gençlerbirliği'ni çalıştıran Thomas Doll almıştı. Hoyzer, iki yıl beş ay hapis cezasına çarptırıldı.

Aynı yılın eylül ayında Türkiye'de, bir önceki sezon oynanan Akçaabat Sebatspor - Kayserispor maçında yasadışı bahis oynadıkları anlaşılan, aralarında Gökdeniz Karadeniz ve Ogün Temizkanoglu'nun da bulunduğu beş futbolcu, 10-12 ay men ve çeşitli para cezaları aldı.

Yine 2005'te bir skandal da Brezilya'da iki hakemin maç sonuçlarını etkilemek için para aldığının ortaya çıkmasıyla patlak verdi. FIFA kokartlı Pereira de Carvalho'nun o sezon yönettiği tüm maçlar iptal edildi. Kulüpler itiraz etse ve Carvalho bütün maçların sonuçlarını etkilemediğini açıklasa da, karar değiştirilmedi. Tekrarlanan 11 maç içinde iki maçı olan Corinthians, daha önce puan alamamış olduğu bu maçlarda topladığı dört puan sayesinde International takımının önüne geçip şampiyon oldu.

2010'da ise tüm Avrupa'yı sarsacak ve bütün bu skandalların toplamını aşması kuvvetle muhtemel bir şike zinciri gözlerimizin önüne serilecek gibi gözüküyor. Bakalım buralarda yankısını nasıl bulacak?

Doruk Yurdesin

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

TÜRKİYE'DE İSLÂM, LAİKLİK VE MİLLİYETÇİLİK TÜRK KİMDİR?

SONER ÇAĞAPTAY

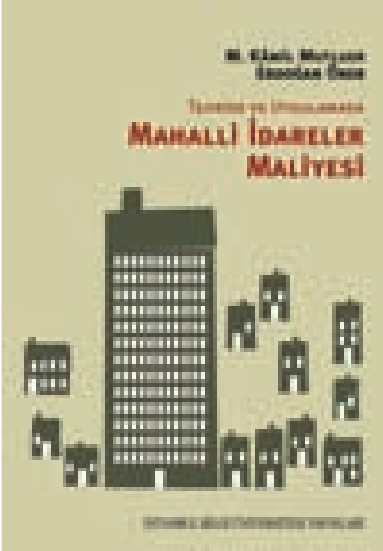
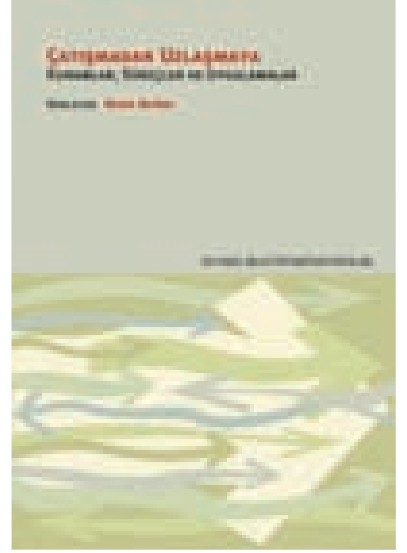
310 Sayfa, ISBN: 978-605-399-114-4

Cumhuriyet tarihi boyunca çeşitli olaylar ve konular etrafında sık sık gündeme gelen ve tartışılan Türklük meselesi son yıllarda Kürt kimliği ve gayri Müslimlerin durumu ve azınlık hakları konularında da sıkça konu edilirken Soner Çağaptay, bütün bu sorunlarla birlikte kitabında Türk milliyetçiliğinin analizini yaparak Türk kimliğini oluşturan olguları değerlendiriyor.

ÇATIŞMADAN UZLAŞMAYA KURAMLAR, SÜREÇLER VE UYGULAMALAR DERLEYEN NİMET BERİKER

232 Sayfa, ISBN: 978-605-399-090-1

Nimet Beriker'in derlediği bu kitapta, uyumsuzlukların barışçıl çözümü, uluslararası çatışma müdahalelerinde meşruiyet kavramı, İran-ABD nükleer anlaşmazlığı, çatışma ortamlarında üçüncü tarafların uzlaştırma amaçlı müdahaleleri, etnik çatışmaların çözümünde çok yönlü yaklaşımlar konuları inceleniyor. Kitabın sonunda konuyla ilgili sunulan sözlükçe de, bu tartışmanın yeni kavramlarını dilimize kazandırmayı amaçlıyor.

TEORİDE VE UYGULAMADA MAHALLİ İDARELER MALİYESİ M. KAMİL MUTLUER – ERDOĞAN ÖNER

308 Sayfa, ISBN: 978-605-399-131-1

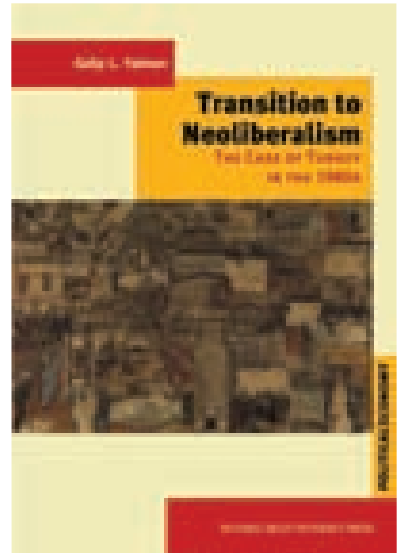
M. Kamil Mutluer ve Erdoğan Öner, bu çalışmasında kamuoyuna yeterince yansımayan mahalli idareler maliyesindeki değişiklikleri ele alıyorlar. Kitapta, mevzuatta yapılan değişiklikler hem teorik hem de uygulama düzeyinde inceleniyor. Türk mahalli idareler mevzuatına tarihsel olarak yaklaşan bu çalışmada yabancı ülkelerdeki mahalli idare uygulamaları ve mevzuatları da ayrıntılı olarak tartışılıyor.

TRANSITION TO NEOLIBERALISM THE CASE OF TURKEY IN THE 1980S

GALİP L. YALMAN

441 Sayfa, ISBN: 978-605-399-120-5

Presenting the theoretical underpinnings of neoliberal hegemony since the 1980s, this book reiterates the indispensability of class analysis for a better understanding of the state and/or the market, and their interrelationship. Accordingly, it identifies the Turkish bourgeoisie as a significant determinant of the economic policymaking process having achieved its class unity in defining its interests at critical turning points.

www.bilgiyay.com

Kurtuluş Deresi Caddesi No: 47, 34440 Dolapdere/İSTANBUL

Telefon: 0212 311 52 59 Faks: 0212 253 47 00

E-mail: yayin@bilgiyay.com - dagitim@bilgiyay.com

Genel Dağıtım: **PUNT**

www.puntokitap.com

Telefon: 0212 496 10 50 Faks: 0212 551 30 13

E-mail: punto@puntokitap.com

Vic Chesnutt, bana birkaç düzeyde örnek oldu. Onu ilk kez Nashville’de bir kulüpte gördüm. İçerde sadece o vardı: Tekerlekli sandalyede bir adam. Biraz sohbet ettik. Onu bir Vietnam gazisi zannettim. O da insanların gelmesini bekliyordu. Kimse gelmedi. Sahneye çıktı. Meğer dinlemeye geldiğim adam oymuş. Müthişti. Bir ara arkamı döndüm. Kapının ağzında üç polis vardı. Devriyeye çıkmışlar. Normalde şöyle bir bakınıp çıkarlar. Oldukları yere çivilenmişlerdi. İnanılmaz bir konserdi. Hiç böyle şarkılar dinlememişim. Zihnimden geçen, yazmaya çabaladığım her şeyi o söylüyordu. İkiz kardeşim gibiydi. Sahnede bir yazı vardı: “Beş para etmem – Kasetler beş dolar.” Cebimdeki bütün parayı verip alabildiğim kadar aldım. Çünkü başkaları da dinlesin istiyordum. Hayatımın unutulmaz ânıydı...

Kendisine “ilâhınız kim” diye sorulan Lambchop grubunun has adamı Kurt Wagner, cevabına “kendisini mahcup etmek istemem, ama Vic Chesnutt demek zorundayım” diyerek başlamış, Roll’un 68. sayısında naklettiğimiz kısa söyleşisinde yukarıdaki hikâyeyi anlatmıştı. Bizim de ilâhımız Vic Chesnutt’tı. Roll’un ilk sayısına onunla başlamış, son sayıda yine onunla bitirmiştik. Roll’un ardından Vic Chesnutt da gitti...